

ZACHARIAS TOPELIUS

Noveller i urval

NOVELLER I URVAL

ZACHARIAS TOPELIUS

Noveller i urval

*Utgiven av Anna Movall och Jörgen Scholz
med inledning av Yvonne Leffler*

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors
Appell Förlag, Stockholm
2024

Boken utges med stöd av
Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II
inom Svenska litteratursällskapet i Finland.

Denna bok är nr 19 i serien SLS Varia och utges gemensamt av
Svenska litteratursällskapet i Finland och Appell Förlag.

@ Författarna och Svenska litteratursällskapet i Finland.

Detta verk är licensierat under [Creative Commons Erkännande-
Icke-kommersiell-IngaBearbetningar 4.0 Internationell](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) (CC BY-NC-ND 4.0).

Pdf-utgåva 2025

Omslag: Kristin Lidström. Grafisk form: Antti Pokela.

Typsnitt: Bodoni Nro 1 SH, URW Antiqua, Minion

ISBN 978-951-583-607-6 (tryckt utgåva, Finland),

ISBN 978-91-988150-0-9 (tryckt utgåva, Sverige),

ISBN 978-951-583-668-7 (pdf),

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-668-7>

SLS Varia

ISSN 2489-7841 (tryckt)

ISSN 2670-0182 (digital)

www.sls.fi - topelius.sls.fi

Innehåll

Inledning	9
-----------	---

SOMMAR

Vincent Vågbrytaren	17
---------------------	----

1. Studentmatrikeln.	17
2. De sju presenteras.	20
3. En sjöresa till Sparbanken.	25
4. Löftets bågare.	30
5. Vid Gröna villan.	35
6. Sjuväplingen vid Sörnäs.	40
7. De två vännerna.	44
8. Sköldpaddsdosan.	51
9. Rannsakingen.	58
10. Domen.	62
11. Vid varvet.	66
12. Tjugufem år senare.	71

Augustas hallon	80
-----------------	----

Månskenet på klippan	84
----------------------	----

Det nattliga besöket	90
----------------------	----

Skattgrävorna	94
---------------	----

Toriseva	100
----------	-----

VINTER

Gamla baron på Rautakylä	119
--------------------------	-----

5. Nattfrämmande.	119
6. Mötet efter femtio år.	125
7. Röda kammarn.	131

Tant Mirabeau	139
Gröna kammarn på Linnais gård	157
8. <i>Hovmästarens berättelse.</i>	157
9. <i>Gröna kammarn.</i>	163
Pastorsvalet i Aulango	168
13. <i>Åter sömngångerskan.</i>	168
14. <i>En mördarekula.</i>	171
15. <i>Anfall och nederlag.</i>	175
Fröken Drifva	181
<i>Huru den unga fröken spelade fortepiano.</i>	185
<i>Huru den unga fröken tog timmar uti franska.</i>	189
<i>Äventyr på skidor.</i>	194
<i>Slädpartiet till Erkola.</i>	200
<i>Drifva, Bore och Froste.</i>	206
<i>Drifvas sista äventyr.</i>	212

Förord

Zacharias Topelius (1818–1898) noveller är inte bara talrika utan uppvisar också en stor genremässig bredd och berättarteknisk variation. I *Noveller i urval* ingår elva noveller och novellutdrag som inbjuder läsaren till en tidsresa in i 1800-talets litterära värld. De här berättelserna utkom mellan 1842 och 1867 och representerar olika faser av Topelius skönlitterära författarskap. Trots all variation har de utvalda novellerna två gemensamma nämnare. För det första publicerades alla i ett eller flera avsnitt i dags-tidningar, antingen i *Helsingfors Tidningar*, där Topelius arbetade som redaktör under många år, eller i *Åbo Underrättelser*. För det andra har dessa noveller på ett eller annat sätt beröring med den underhållningslitteratur som var ofantligt populär i hela Europa under 1800-talet. De bjuder läsarna på humor och kärlekshistorier, spänning och äventyr, skräck och skenbart övernaturliga fenomen.

Novellerna är här lätt språkligt moderniserade och försedda med markerade korta ordförklaringar. Ord eller ordbetydelser som inte tas upp i ordböckerna Svenska Akademiens ordlista (SAOL) eller Svensk ordbok (SO) (båda gratis tillgängliga på svenska.se) har förklarats. Förutom lästexterna ingår en kontextualiserande inledning av litteraturvetaren Yvonne Leffler. Novellerna presenteras inte i kronologisk ordning, utan i stället ligger årtiderna *sommar* och *vinter* till grund för uppdelningen. Därmed följer denna urvalsbok en linje som går igen i Topelius texter, där motsatser och kontrasterande attribut blir betydelsebärande. I sommardelen lär läsaren bland annat känna en egendomlig fiskare som i högsommarens kvava luft frenetiskt sysslar med sin hobby ("Toriseva"), och i "Vincent Vågbrytaren" dricker läsaren punsch i det gröna med en grupp studerande inför en natt som får ödesdigra konsekvenser. I vinterdelen skidar läsaren med fröken Drifva i rasande fart till en släde som gått genom isen

utanför Uleåborg, och hos tant Mirabeau firar läsaren jul tillsammans med den unga kvinnliga huvudpersonens familj och den gåtfulla smeden Damm. I urvalet ingår också två av Topelius mest kända noveller, nämligen ”Gamla baron på Rautakylä” och ”Gröna kammarn på Linnais gård”. Bådadera fick nytt liv och ny popularitet då de 1923 respektive 1945 filmatiserades och därmed blev tidiga finländska skräckfilmsklassiker.

För att möjliggöra att många olika noveller får plats i urvalet ingår vissa av dem i form av kapitelutdrag. Under 1800-talet användes formatbegreppet novell i en bredare mening än i dag och kunde beteckna en mycket omfattande berättelse. Så hade till exempel den fullständiga *novellen* ”Pastorsvalet i Aulango” räckt för att fylla närapå alla sidor i denna bok. Då man läser novellerna i dag kan man hålla i minnet att en stor del av 1800-talets litteratur trycktes som följetonger i tidningar och tidskrifter samt i häftesserier, och att avsnitten därmed blev tillgängliga bara bit för bit. Denna sida av dåtidens läsupplevelse har ofta fallit i glömska. Läsarna var tvungna att vänta på följande följetongsavsnitt, ofta säkert otåligt. Då detta fanns till hands gick handlingen återigen en liten bit framåt, tills nästa avbrott inträffade, det vill säga tills läsaren på nytt kom till avsnittets slut. Till följd av det stora intresset för den underhållande litteraturen var det dessutom vanligt att man läste högt, vilket även gynnades av berättelsernas ofta använda dialogform. Kanske värt att pröva även i dag!

Denna boks berättelser ingår i sin helhet tillsammans med över etthundra andra noveller och korta prosastycken i delutgåvan *Noveller och kortprosa*, som är gratis tillgänglig i Svenska litteratursällskapet digitala utgåva Zacharias Topelius Skrifter på topelius.sls.fi.

Ett särskilt tack riktar vi till Kristin Lidström för pärmens illustration.

Anna Movall & Jörgen Scholz

INLEDNING

ZACHARIAS TOPELIUS (1818–1898) var en mångsidig och populär svenskspråkig författare i mitten och slutet av 1800-talet. I dag är han mest känd för sina barnsagor i *Läsning för barn* (1865–1896), berättelserna i novellsamlingen *Vinterqvällar* och sin historiska romancykel om stormaktstiden i Norden, *Fältskärens berättelser* (1851–1866). Den senare har format många generationer av läsares historiesyn och nationalkänsla. Mycket av det han skrev publicerades först i *Helsingfors Tidningar*, där han arbetade som redaktör och skribent i nästan tjugo år, 1842–1860. Förutom följetongsromanen *Fältskärens berättelser* publicerade han en mängd berättelser i vitt skilda genrer. Utrymmesbristen var ett återkommande problem eftersom tidningen till en början bara utkom ett par gånger i veckan och bara var fyrsidig. Trots det begränsade utrymmet ökade Topelius efterhand andelen skönlitteratur.

I början av 1800-talet bestod de nordiska dagstidningarnas följetongsavdelning huvudsakligen av översättningar, men behovet av nytt material uppmuntrade inhemska författare att publicera sig i tidningar. Liksom Topelius kombinerade exempelvis Johan Ludvig Runeberg och Fredrika Runeberg i Finland och Carl Jonas Love Almquist och Viktor Rydberg i Sverige litterärt författarskap med journalistik och redaktörsarbete på en dagstidning. När Topelius tillträdde på *Helsingfors Tidningar* blev följetongsavdelningen viktig för konkurrensen om prenumeranter och läsare. Han insåg tidigt betydelsen av att trycka under-

hållande berättelser som utspelade sig i igenkännbara finländska miljöer. Efter hans tillträde ökade därför andelen originalarbeten och flertalet av dessa stod han själv för. Det var säkert detta som låg till grund för att han gjorde *Helsingfors Tidningar* till Finlands största dagstidning. Under hans tid ökade upplagan i storlek från ungefär 700 till 2 350 exemplar. Totalt publicerade Topelius ungefär 130 prosaverk av varierande längd i *Helsingfors Tidningar*. Efter att tidningen lagts ner skrev han ett tiotal följetonger framför allt för *Åbo Underrättelser* och *Nya Dagligt Allehanda* i Sverige.

När Topelius tillträdde tjänsten på *Helsingfors Tidningar* var han inte ens 24 år gammal och arbetet på landets största och populäraste tidning skolade honom litterärt, samtidigt som det lärde honom vad läsarna ville ha. Prenumeranterna bestod i huvudsak av Helsingfors svenskspråkiga och bildningstörstande borgerskap, varav många hade skönlitterära intressen. Topelius förutsatte att publiken tillhörde den kultiverade medelklassen med språkkunskaper och beläsenhet. Hans läsare förväntades alltså ha god kännedom om tidens översatta litteratur och den nyare svenska litteraturen. Han placerade tidigt sina berättelser i en europeisk berättartradition med tydliga referenser till dåtidens bildningstradition och populära romaner. I ”Vincent Vågbrytaren” (1860) hänvisar han till gestalter i den grekiska mytologin och i ”Månskenet på klippan” (1844) refererar han till den franska författaren Eugène Sues storsäljande roman *Parisiska mysterier* (1842). Den här typen av kopplingar visar att han antog att läsarna var så bekanta med andra kända verk att hänvisningarna satte in hans egna beskrivningar i ett vidare litterärt sammanhang.

I likhet med många samtida europeiska författare var Topelius medveten om den växande kvinnliga läsekretsen och deras krav på trovärdiga personporträtt och vardagliga familjeskildringar. Liksom sin tids mest spridda nordiska romanförfattare, Fredrika Bremer och Emilie Flygare-Carlén, lät han de kvinnliga karaktärerna ta stort utrymme och många berättelser har kvinnliga

huvudpersoner. Romanen *Hertiginnan af Finland* (1850) bygger på en historisk person, Eva Merthen, som nedsättande benämndes ”hertiginnan av Finland” för att hon hade en kärleksrelation med fiendernas general, skotten James Keith. I Topelius historieskildring beskrivs hon däremot som en intelligent och stark kvinna som vågar stå upp för sin kärlek trots de sociala konsekvenserna. I flera andra berättelser framhåller han kvinnors kompetens och att de borde få fler rättigheter och större ansvarsområden. I exempelvis ”Tant Mirabeau” (1863) låter han smeden Damm förutspå att kvinnor snart kommer att arbeta som läkare, en framtidsvision som tydligt riktas till de kvinnliga läsarna.

I början av sin karriär skrev Topelius mest korta berättelser som publicerades i ett eller två avsnitt, men redan 1843 tryckte han ”En natt och en morgon” i sju delar. Det längre formatet med flera dagars, veckors eller i vissa fall rentav månaders uppehåll mellan de enskilda avsnitten krävde en spänningsskapande berättarteknik. Likt andra framgångsrika följetongsförfattare – som Charles Dickens i England – insåg Topelius att ett sätt att få läsaren att läsa vidare var att låta de enskilda avsnitten sluta mitt i en dramatisk scen, alltså med det som i dag benämns ”cliffhanger”, där berättelsen klipps av när det är som mest spännande. På så sätt hålls läsaren kvar och tvingas invänta nästa avsnitt för att se hur det går.

Topelius mest omfattande verk *Fältskärens berättelser* ställde än högre krav på att behålla läsarnas engagemang. Mastodontverket gick som följetong i femton år, från oktober 1851 till maj 1866. Publiceringen var oregelbunden med nästan årslånga pauser. Förutom att Topelius gestaltade en dramatisk historisk tid och ett för dåtidens läsare angeläget fosterländskt ämne använde han en fångslande berättarteknik. På samma gång som varje avsnitt skulle stimulera till fortsatt läsning valde Topelius att utgå från novellens koncentrerade form. Enskilda följetongsdelar utformades så att de skulle kunna läsas var för sig samtidigt som de ingick i en längre berättelse.

Topelius förmåga att återge inhemska historiska förlopp inom ramen för en fiktiv känslöengagerande berättelse märks i *Hertiginnan af Finland* och *Fältskärens berättelser*. Hans folkbildningsambitioner kommer också till uttryck i samtidsberättelser, som i ”Tant Mirabeau”. Parallellt med skildringen av historiska händelser vid Gustaf III:s hov i Stockholm beskrivs nymodigheter som järnvägsbyggen och det nya tågresandets vedermödor. Topelius ambitioner ökade emellertid snart vad gällde genrevariation. Detta märks redan i den gotiska kriminalberättelsen ”En natt och en morgon” som är en av Nordens första detektivberättelser, där en ung präst agerar detektiv och löser en mordgåta. Här förvandlar Topelius en igenkännbar prästgård till en suggestiv skräckmiljö på samma gång som det till synes övernaturliga skeendet får en naturlig förklaring tack vare den rationellt tänkande detektiven.

Samma sak gäller för spöket i Topelius mest kända gotiska novell ”Gröna kammarn på Linnais gård”, som gick som följetong i fyra månader från februari till maj 1859. De kusliga händelserna som äger rum nattetid i herrgårdens ena flygel verkar till en början vara orsakade av övernaturliga krafter. Mystiken ökar när den gröna kammaren tas i anspråk av en tillfällig gäst, den unge arkitekten Lithovius. Spökerierna visar sig snart vara kopplade till gårdens och familjen Littows historia, men samtidigt som spöket avslöjar släktens mörka hemlighet får det en rationell förklaring. Också här ansluter sig Topelius till den engelska gotiska traditionen – företrädd av Ann Radcliffe – där de till synes övernaturliga skeendena till slut visar sig ha en naturlig orsak.

Topelius författarskap är ett gott exempel på europeisk 1800-talslitteratur vad gäller ämnen och genrekonventioner. Hans berättelser ger prov på de mest omtyckta prosagenrerna samtidigt som han utvecklar dåtidens mest populära publiceringsform, följetongsberättelsen. Mest utmärkande för hans berättelser är dock att han skildrar ett för läsaren igenkännbart Finland. De är förlagda till existerande platser, som Helsingfors, Åbo och Uleå-

borg, eller så utspelar sig händelserna på fiktiva herr- eller prästgårdar med finskklingande namn som Linnais och Rautakylä. Därtill använder Topelius ofta övernaturliga varelser ur nordisk folktro, och i vissa berättelser förekommer specifikt finska väsen som sjömonstret Turrisas i ”Torisevä” (1851). I den berättelsen inleder Topelius dessutom med att förklara att monstret har sitt ursprung i nordisk asatro om krigsguden Tor.

Samtidigt som Topelius anpassade internationella genrer och berättarkonventioner för sin publik använde han ofta fantastiska inslag för att synliggöra specifika inhemska förhållanden. I exempelvis ”Mänskenet på klippan” är berättelsen uppbyggd kring lokal folktro som är förknippad med en viss finsk landskapstyp och plats. I ”Gröna kammarn på Linnais gård” avslöjar spöket dolda brott i familjens historia som bidrar till att ifrågasätta den finländska börsadelns samhällsställning och synen på förhållandet mellan börd och bildning, medfödd och egenförvärvad samhällsställning. Mest av allt ger dock Topelius berättelser en levande bild av sina läsares Finland och levnadsvillkor. Med större detaljrikedom än flertalet samtida svenskspråkiga författare skildrar han dåtidens samhälle och sin publiks föreställningsvärld.

För dagens läsare fungerar Topelius prosaverk kanske främst som skönlitterär underhållning, men de utgör också en kunskapskälla till en svunnen tids sociala levnadsförhållanden och tänkesätt. En högreståndsflickas värld och uppfostran skildras både ingående och humoristiskt i ”Fröken Drifva” (1860). I andra berättelser ges en i dag exotisk beskrivning av huvudpersonernas äventyrliga färd med häst och vagn i ett snötäckt landskap där glupska vargar jagar resenärerna, som i ”Gamla baron på Rautakylä” (1849). Det sociala umgänget mellan människor ur olika samhällsklasser gestaltas intresseväckande i ”Tant Mirabeau”. På så sätt lyckas Topelius både levandegöra en svunnen tid och dra in dagens läsare i en fascinerande fiktiv värld. Detta gör att hans berättelser fortfarande ges ut i nya upplagor, både i och utanför Finland. Litteraturhistoriskt är det få nordiska författare som

Inledning

kan tävla med Zacharias Topelius vad gäller antal publicerade utgåvor och internationell spridning under nästa två sekel, från 1840-talet fram till i dag.

Yvonne Leffler

SOMMAR

VINCENT VÅGBRYTAREN

1860

I. Studentmatrikeln.

Det har ett eget intresse att genomläsa en studentmatrikel för 20, 30 år tillbaka, eller längre, om man så vill. Namnen står där på deras linjerade rader egenhändiga, tappra och styva, såsom de skrevs i den lyckliga tiden, när den första lyran blänkte på mössan – ungdomens glada lyrik – och vanligen skrivna med stor pränt, såsom man gör, när man gör en sak av vikt. Viktiga var också dessa penndrag för dem som skrev dem, ty de innebar inseglet på den akademiska värdigheten och upptagandet i ett samfund, till vilket man alltifrån skolans första dagar med längtan skådat såsom målet för sin högsta ärelystnad. Det tycktes en, såsom hade pilten med samma penndrag ristat sin mandoms bomärke uti livets bok och vore en annan och fullgiltigare karl, när han bortlade pennan, än när han nyss grep i den.

Men under denna linjerade egenhändiga namnteckning lämnas ett oskrivet blankt rum på det vita foliobladet, och detta oskrivna rum har ock sin märkvärdighet. Det är såsom en skuldsedel till livet och eftervärlden, på vilka dessa en dag skall skriva sitt kvitto. Här, på det nu så oskyldigt vita bladet, skall okända framtida händer anteckna det ovanstående namnets orlovsedel, när tjänstetiden är ute. Här inskrivs, tid efter annan, namntecknarens öden och förtjänster – åtminstone hans befordringar, ifall han vunnit sådana, och hans levnadsyrke, ifall han kommit sig till ett sådant. Sist tecknas avskedet ur livets tjänst med den sedvanliga formeln, som fordom brukades på latin: *Obiit anno ...* eller ”Död år ...” eller ock tecknas i slutet ingenting alls, när

måhända platsinnehavarens död är likaså obekant, som hans levnad varit tillförne.

Jämförs nu de tappra namnen med de oftast blygsamma anteckningarna under dem – vilka minnen! vilka lärdomar! vilken sällsam provkarta på mänskliga ödens vankelmod! Läser man namnen endast för tjugofem år tillbaka, så är redan halva antalet, och till stor del spårlöst, bortsopat från jorden; den andra hälften arbetar ännu på material att fylla tomrummet under namnet. Det är ofta med ett vemodigt intryck man stavar på dessa runstenar över jordade illusioner och smultna Ikaros-vingar. Hur många bland alla dessa av stormen kringströdda tallkottar har vuxit till furor? Hur många har ens tagit rot? Somliga vissnade i vårens första knoppningsdagar; somliga föll på hälleberget, somliga bland törnen, somliga på landsvägen och några även i härlig jordmån. Dock har de flesta blivit, de också, ett stycke grönska i Finlands skog – och det är nog för en blick tillbaka, om det ock synes alltför litet för en blick framåt.

Men stundom sörjer också ett skämtande öde för att anteckningarna under namnen får en viss humoristisk färg.

Vid den tiden, då ömma föräldrar ansåg ingen ära och utkomst vara möjlig för deras guldgossar utom i kronans bröd, med kaptanen, epåletten eller den civila ståndkragen; – vid den tiden, då ingen visdom ansågs tänkbar utom de fyra fakulteterna med deras små appendices[•] av lantmätare och andre *dii minores gentium*[•]; – vid den tid, med ett ord, då den akademiska strömfåran delade sig i tvenne huvudriktningar: den ecklesiastika med skolan och den juridiska med kameralväsendet som bihang, medan här och där en droppe stänkte åt medicinen och resten av flödet skummade vid stränderna, utan att så noga veta varthän; – vid den tiden inskrev på samma dag sju valedicenter[•] från samma skola sina namn såsom fria akademiska medborgare i ****ska avdelningens matrikel. De hade troget följts åt som dimissionskamrater i alla växlande öden och äventyr från de allra första plaggorna[•] i sekundan[•] ända till den allra sista duvningen i Eukli-

des, som, näst ryskan, var det värsta blindskäret vid inloppet till hamnen.

Det var en sommarafton i början av juni. Avdelningen var församlad, omkring 30 eller 40 studenter, i deras egen hyrda lokal, en mörk sal och dito kammare i den del av Helsingfors, som icke länge sedan uppvuxit ur de steniga ödemarkerna söder om de äldre stadsdelarna och som därför kallades Nystaden. När de sju inskrivit sina namn i den stora matrikeln, som låg uppslagen på bordet, och dagens övriga frågor blivit undanstökade av församlingen, begynte stugan kännas de unga för trång. Man vandrade ut, och de sju skulle, efter gammal sed, med glas i hand besegla sitt nya broderskap med seniorer och *cives*•.

Beslutet var enhälligt, det kom ej i fråga; men om valplatsen för den skeende bataljen var meningarna delade. Helsingfors hade vid den tiden varken societetshus, brunnshus eller Kajsa-niemi; ingen Kleineh, följaktligen ej heller Kleinehs hotell; ingen läsförening•, ingen klubb. Det mest renommerade värdshuset var mamsell Wahllunds i nuvarande Baranoffska huset vid senats-torget; näst henne den gamle Nathan i Sederholmska huset; vidare fyra ”schweizer konditorer”, som tävlade om rangen i punsch och likörer: herrar Catani (ensam överbliven), Menn, Kestli och Järngren. Catanis punsch ansågs företrädesvis akademisk; Menns gouterades mest av militärer; Kestli och Järngren räknade sina mesta kunder bland yngre tjänstemän och stamgäster bland borgerskapet. För att säga sanningen, dracks den tiden tämligen grovt, och sällan avlöpte ett fältslag utan ett antal stupade och blesserade, som inföstes att vila efter stridens mödor i ett enkom för tillfället s. k. lasarett. Därutöver fanns, jämte de ärbara spiskvarteren• hos borgar Petrell, fru Christén, mamsell Björklund m. fl., en mängd sämre ställen; dagarna igenom spelades biljard med tillbehör, och följderna var att, jämte mycken kärnfast duglighet, allvar och flit, fanns också en stor mängd ”rantar”• bland den tidens akademiska generation. En avdelning relegerade på en afton sex bland sina kamrater, som överbevisa-

des om att turvis hos varandra ha använt sin termin på träkarl och finkelsupande.

En enda stad den tiden räknade, bland 11 inom få år till universitetet avsände lovande ynglingar, 8 som gick totalt förlorade i den bedrövligaste liderlighet. Låt oss ej för mycket prisa ”den gamla goda tiden”.

Vid salutorget blev rådplägning; – esplanader fanns, men intet ”kapell”; – och efter någon diskussion föreslog någon att tåga ut till ”sällskapsträdgården” och låta ditföra punsch. Förslaget antogs med acklamation.

Ynglingarna tågade alltså ut i den härliga junikvällen. De tog vägen utåt Unionsgatan och genom botaniska trädgården med dess klippta alléer, där akaciorna just slagit ut sina späda blad, medan ekar och lönnar utvecklade sina första ljusgula lövhylsor och de första narcisserna begynte dofta vid gångarna. De hälsade på professor Sahlberg, som i sin korta trädgårdsrock gav befallning om fönstrens insättande i det nya *calidarium**, på det att aloe, fikon och sockerrör ej skulle ta skada av nattkylan. De kastade i förbigående en blick åt det lilla fyrkantiga stenbordet på kullen vid stranden, där ännu ett och annat förgätet apelsinskal och en eller annan punschfläck erinrade om faunamiddagen några dagar förut, vilken börjats i orangerierna och slutats med bålar på kullen. Härifrån gick de genom den smala grinden ut i den yttre parken, tände sina pipor vid ”frimurarens grav”• och fortsatte strandvägen framåt den vackra, men ödsliga udden, utan att bekymra sig om häggars och rönnars tysta protester, när deras dofter under vandringen blev förgiftade med rökmoln av ”Tuppen”, ”Rosen” och ”Gefle Vapen”•.

2. De sju presenteras.

Den plats, där Kajsaniemi värdshus sedan uppfördes 1838 och 1839 och erhöll sitt namn till mamsell Kajsa Wahllunds ära, var 1835 fullkomligt obebyggd: icke ett skjul för regnet, icke en bänk för

den trötta vandraren. Endast den lilla runda gräsplanen mittför den nuvarande bryggan fanns planerad då redan, eller rättare då ännu, ty sannolikt var den, jämte graven, brunnen och en eller annan sandgång, ett återstående minne från forna tider, när parken var "frimurarens" enskilda trädgård – den lustgård han höll så kär, att han ville slumra för evigt invid dess vågors sorl och under dess rönnars blommor. Kring denna runda gräsplan slog sig "ynglingaätten" ned i det gröna, knackade sina pipor mot berget – ty medan mången rökte en "Tupp" i veckan, var cigarrerna ännu en spansk lejonsaga, känd och erkänd endast av några få utvalda, som hunnit i konsten ända till de då uppkommande "bruna prima". Till tidens märkvärdigheter hörde också, att en bland sällskapet var försedd med en liten trälåda, uppfylld med sågsån, vari låg några grova tändstickor med en anseelig och sprakande kluns fosfor och svavel på spetsen. En sådan låda var ingen ringa lyxartikel, ty den kostade i sin första kamp med svavelstickorna ett helt plåtmynt, och en plåt var pengar; varför ock de flesta studenter bar, som ärlige torpare, fnöske och flinta i fickan.

Också bedrevs allehanda upptåg med detta lybska fabrikat, innan det blev allmänt bekant och priset föll ända till 6 och 4 skillingar lådan. Det vanligaste var att när en student, stadd på resa att ta "landshövdingeexamen", trädde myndigt in i gästgivarstugan, nedlät han sig att uppta en spån från golvet och helt likgiltigt stryka den mot ugnen, då den genast tog eld, – till icke ringa fromma för lärdomens anseende och som ett bevis att ingenting mer var omöjligt för de utkorade.

Ur rockfickorna uppenbarade sig nu några buteljer punsch och två glas – jämnt vad som behövdes för att klinga brorskålar på 99½ – och kalaset var färdigt. Fint var det icke, och kunde ej vara det, på en tid när en lång vårtermin i medeltal kostade 100 riksdaler banko, motsvarande i siffran ungefär 56 rubel silver, en summa, som då föranledde bittra klagomål över tidens dyrhet, emedan den generationens fäder levat sin termin i Åbo för lika många plåtar och nästföregående generation för en tunna bröd,

en bytta smör och några riksdaler. Hur skulle desse gode fäder hisnat, om de förnummit lärdomens taxa nuförtiden!

Lyxen hade stigit 1835. De hedervärda vadmalsrockarna, gjorda av sockenskräddaren hemma i fädernehuset, bars väl ännu utan men för den akademiska värdigheten, men var redan i fara att alldeles utträngas av studentrockar och svarta syrtuter, mestadels tagna på krita hos Palmqvist, som med dem byggde åtminstone en våning av det vackra stenhuset. Smorlädersstövlarna löpte samma fara för finare fabrikat från Nordin och Hanelius. Någon enda bar till och med handskar; men käppar av elegantare sort än knölpåkar var icke väl lidna och ådrog sina ägare spenam, motsvarande en senare tids ryktbara "lejongrisar".

Den tiden talades, åtminstone lika mycket som nu, om "andan" inom studentkåren. Men vari denna "anda" egentligen bestod, var svårt att upptäcka. Man såg väl stundom, – när en befordran vid universitetet väckte missnöje, eller när högt uppburne kamrater relegerades för opposition, mest i disciplinära frågor, mot det då rådande ultrakonservativa systemet i den akademiska styrelsen – spår av ett samband mellan den annars splittrade ungdomen, som blott vid majfesterna hade sin enda föreningspunkt; ja, det hände att skaror av ett par hundra studenter någon gång kringtågade i månskenet med sångarna i spetsen och kände sig genom massan något betyda. Men allt detta var i grunden ej annat än samma översvallande ungdomsmod, med vilket klassen i en skola någon gång ställer sig, en för alla och alla för en, i opposition mot förmenta oförrätter. Politik gjordes – med ett enda ryktbart undantag – alldeles icke. Kalevala var då först i görningen, och de finska tendenserna låg som lindebarn i Judéns och v. Beckers skrifter, Topelius runor, C. N. Keckmans lärda avhandlingar och E. A. Ingmans översättning av Anakreon. Det sammanhållande fosterländska elementet saknades och fäderneslandet låg vid universitetet "avdelt" i åtta, ofta nog rivaliserande "avdelningar". Några bland dessa avdelningar – f. d. "nationer" – var mera ansedda än andra och fasthöll med icke ringa självkänsla

prerogativet att tillverka landets och universitetets berömde män; vilken anstolthet hade det goda med sig, att den gjorde dem mer än andra ömtålige om landsmanskapets heder, men tillika genom en viss slutenhet stötte de övriga för huvudet.

Själva dessa avdelningar hade sina växlande perioder av förfall och blomstring; deras ofta reviderade och i heta debatter omtvistade "statuter" var studentlivets enda verkliga samhällsfrågor, viktiga nog för deras tid, emedan ynglingen lärde sig där ett slags parlamentarisk styrelseform och för första gången fick tillfälle att höja sig över sina små personliga intressen till ett högre, allmänare mål. Dessa akademiska småstater med deras statutdebatter var i själva verket de enda konstitutionella i landet.

Men vi återvänder till den gröna rotundan vid framtidens Kajaniemi. Sedan vi lämnade den, har novitierna redan hunnit dricka brorskål, icke blott med cives, utan ock med seniorerna; så hastigt var då redan de forna stränga rangskillnaderna överhoppade, ty de kvarstod numera endast till namnet. Kanske är det dock i sin ordning, att de sju nybakade akademiska medborgarna presenteras även för den gunstbenägna läsaren, ifall han icke var med på rotundan, och för läsarinnan, ifall hon tillåter de sju att göra henne sin komplimang, så gott det är möjligt med den tidens bristfälliga dansskolor.

Den äldste bland telningarna i denna ungskog, en patriark bland de unge, hette Abraham Tallrot och hade sina 30 år på nacken; var bondson och hade vid 16 års ålder fått i sitt huvud att han ville bli präst, varefter han, med ousäglig möda, först lärt sig svenska, därpå med finsk envishet, under pustar och plaggor, kavat sig genom vishetens urkund, den ärevärdige Strelings *grammatica latina*; sedan fått den onödiga, men alltför vanliga ärelystnaden att försvenska sitt ärliga finska namn och slutligen med njugg nöd kryssat sig genom studentexamens klippor och grund. För resten var han rödbrusig, grovlemmad och axelbred, bar yviga svarta polisonger, hemgjord uniformsrock av blått valmal, som han hitfört färdig (dock utan knappar) i kappsäcken;

tuggade kalmusrot, var känd för sin talent att spotta till måls och kallades i skolan "Tusse".

Över honom i längd, fast icke i ålder, var en annan Herkules vid namn Hesekiel Granqvist, 26 år gammal, klockareson, krok-nackig och kulleraxlad, håret av morgonrodnadens färg, munnen otroligt bred, ögonen ärliga och dumma, rocken något för snäv, stövlarna ofantliga och av tjockaste oxläder; tuggade långtobak och bar uti skolan spenamnet "Hästen".

Därnäst följde i år och visdom Josef Alexius Enestam, 25 år gammal, fadern häradshövding; lång, ljushårig, mager och bleklagd; rocken av finare kläde, ej utan anlag till sprätt; nyttjade handskar; hade försinkat sig, emedan han fann mesta behag i rövarromaner. Han varken rökte eller snusade, men tuggade ständigt kanelknoppar och bar i skolan namnet "Alonzo".

Vidare följde i ordningen Adolf Julius Ahl, 22 år gammal, en kort, fetlagd och rödblommig passagerare av ett klipskt och jovialiskt utseende, med små plirande grå ögon, rocken något luggsliten, ehuru fadern var skraddare; hela turnyren litet slarvig, men småtrevlig. Redan ryktbar som flink biljardspelare, kunde han konsten att svälja rök hos Catani och blåsa ut den hos Kestli; var annars känd för gott huvud och vig mun samt bar i skolan, där han luntat sig fram, hedersnamnet "Paschan".

Ytterligare Anders Rönnblom, 21 år gammal, prästson; mörklagd, av medellängd och allvarligt utseende; något disträ, men värderad av alla som flitig och redbar, med grundliga laudators kunskaper; snusade; bar glasögon och hade svagt bröst; kallades i skolan "Antepenultimus"•.

Näst honom följde i ålder Lambert Severin Björck, 18 år gammal, fadern förmögen köpman; en späd, ljuslätt och fromsint yngling med klara tänkande blå ögon och ett hjärtegott utseende. Hade fått högsta betyget ibland de sju, men var blyg som en flicka och hade en gång försökt röka, men blev sjuk därav och gjorde ej om det. I skolan hade han fått ett spenam för sin späda figur och sitt tysta väsen; han kallades "Mösset"•.

Den sjunde och yngste i ordningen, 17 år gammal, hade tecknat i matrikeln Vincentius Ek. Han var en lång, smärt yngling, starkt byggd, ehuru ännu icke fullt utbildad, och skulle varit bildskön, om ej ett djupt ärr vanställt hans vänstra tinning; brunt hår, klara och trotsiga blå ögon; hela hållningen frimodig och medfött överlägsen, utan att göra anspråk därpå. Fadern, militär, sades ha stupat i grekiska frihetskriget. Sonen blev student med endast 14 röster, som den tiden var lägsta *cum laude*[•]; men i skolan var han lekarnas självskrivne kung; ingen kunde slå en lyra som han, skrinna som han och, i nödfall, slåss såsom han mot en hel armé gatpojkar. Ovisst är, om han därför fick sitt binitnamn i skolan, eller emedan han var den djärvaste simmare man där på orten ännu hade sett: alltnog, bland kamraterna var han känd under namn av ”Vågbrytaren”.

När vi dessutom vet, att han som ett fattigt fader- och moderlöst barn blivit upptagen och uppfostrad av Severin Björcks fader – och när vi erinrar oss huru mäktigt motsatserna i liv och lynne drar varandra till sig – undrar vi icke mer, att tvenne trognare vänner aldrig funnits, än Vincent Vågbrytaren och hans kamrat Mösset.

3. En sjöresa till Sparbanken.

Det var en härlig vårväll. Luften var så ren, så frisk, himlen var så klar, sjön var så blå, alla lundar var så ljuvligt täcka i deras späda ungdomsgrönska. Ynglingarna på kullen andades frihetens luft och njöt vårens behag, var och en efter sitt lynne. Några förblev vilande, vårdslöst utsträckta på den mjuka gräsmattan, under det att de med halvslutna ögon inandades dofterna från hägg och rönn. Andra i samma ställning blåste makligt lätta ringar av rök, som förtunnades och fördelade sig i den klara aftonluften. Några drog handkavle[•], ”bröt arm” eller ”kastade spjut”, som Iliadens Hektor, Akilles, Diomedes och Ajas. Några excellerade i konsten att hoppa grensle över ”Hästens” krokiga rygg, medan

andra, som under tiden skötte buteljerna, småningom tömde broderlotten* av dessas innehåll.

Generationen var troligen vida armstarkare och fysiskt mera härdad än den nuvarande. Visst förde den tidens veteraner samma klagan, som Nestor förde för tretusen år sedan utanför Trojas murar, och påstod vid de första fyra majfesterna i Helsingfors 1832, 1833, 1834 och 1836, att studenterna då var de forna Åbogossarna underlägsna i sådana ridderliga övningar, som att slå hög lyra och simma på armarna av en lång haj* kamrater. Men vid majfesten 1848 hade dessa övningar redan kommit så ur bruk, att veteranerna av den första helsingforsiska studentupplagan då i deras tur fann skäl att klaga över tidernas förfall. En efterföljande generation må pröva sin armstyrka vid majfesten 1861.

Några kastade stenar vid stranden och fröjdade sig när de långt ute på fjärden ”band näcken”. Tusse med sin seniga arm lyckades kasta över mer än halva sundet åt Sparbanken till och utmanade alla övriga att göra det efter. Sex eller sju försökte; somliga hann till mitten, somliga något däröver, men ingen uppnådde Tusses kast. Även Mösset gjorde ett svagt försök med sin späda arm, men det avlöpte ej bättre än att stenen helt varligt plaskade ned i vattnet 20 alnar från stranden.

– O Kambyses, en Gud skulle ej ha gjort det bättre, utropade Paschan, som druckit någorlunda punsch och ännu hade världshistorien i gott minne sedan studentexamen i förrgår.

Kamraterna skrattade; men det förtröt Vincent Vågbrytaren. I all tysthet upptog han ur västfickan en av den tidens stora 10 kopeks bankoslantar, räckte den åt Björck och viskade: – Kasta med den här, men håll armen lägre och gör svängen i båge nedåt, – ej med kurvan uppåt, förstår du, ty det tar ej flykt ... Se så, försök!

– Nej, sade Lambert Severin Björck, med tillnamnet Mösset, – kasta du för mig; du kan kasta för två.

Vincent tvekade. Fram trädde därefter tvenne bröder Videlfelt, två raska ståtliga ynglingar, och kastade. Bådas stenar nedslog

ungefär på samma punkt och så nära längst kastet, att segern med skäl kunde anses oavgjord. Efter dem kom en äldre, trygg och tystlåten student vid namn Renius, valde länge och noga bland stenförrådet på stranden, måttade också eftertänkligt och lät så kastet gå. Allas blickar följde den lilla kvartscirkel som hans sten beskrev i den genomskinliga luften, och se, det befanns att den nedslog ungefär två eller tre famnar bortom det nyss så beundrade första kastet.

– Kasta nu, Vincent, kasta nu! upprepade Björck, ty denna tävlan – ehuru den allra vanligaste lek – hade blivit en av de stundom små, stundom stora föremål, som sporrar ynglingars ärelystnad.

– Gör efter den som kan! ropade flera de närmast stående, triumferande över ett kast, som de alla ansåg oöverträffligt. Endast Paschan företog sig med något osäker arm, men mycken skicklighet att svara på uppmaningen med några väl anbragta ”smörgåsar”. Men Renius satte sig helt lugn att stoppa en ny pipa, likasom angick honom seger eller nederlag föga i en så ringa betydande strid.

Vincent mätte en stund distansen, böjde sig därpå ned, upptog den första sten han fann vid sina fötter, vände den ett ögonblick mellan fingrarna, böjde sig därpå något bakåt på högra foten och kastade utan synbar ansträngning, likasom blott för ro skull. Stenen susade genom luften, allas ögon vändes ditåt, men intet plaskande hördes ty han nedföll på stranden vid Sparbanken, åtminstone 30 famnar bortom den längst punkten, som Renius hade uppnått med sitt beundrade kast.

Den gången hördes intet bifallsrop, endast undran och häpnad, ty ett sådant kast hade ännu ingen av de närvarande upplevt, och näppeligen lär mången numera göra det efter, om icke med slunga, och knappt nog ändå. Endast Abraham Rönnholm, Tusse benämnd, lät genast förnimma att Vincent måste ha kastat med slant.

– Han har kastat med slant, upprepade de övriga, ty flera hade sett den slant, som Vincent Vågbrytaren nyss hade bjudit sin vän Severin Björck.

– Slanten är här, sade Vincent föraktligt och kastade den på stranden, så att det klang mot stenarna.

– Du har flera slantar, upprepade Rönholm; – jag såg tydligt att du låtsade ta upp sten, men du kastade med slant.

– När jag säger att jag kastat med sten, har jag kastat med sten, svarade Vincent, retad av motsägelsen.

– Det var en fyrkantig, flat gråsten av slantens storlek; jag skulle känna igen den bland tusende, ty den hade ett avlångt hål på sidan, försäkrade Mösset.

– Och jag såg med mina egna ögon att det var en slant, genmälde Tusse med den envishet, som aldrig tar ett ord tillbaka.

Vincent Vågbrytaren aktade icke nödigt att svara härpå, utan kastade hastigt kläderna av sig och hoppade i sjön. Förvånade samlades alla kamraterna nu på stranden, osäkra vad meningen var med denna så hastigt beslutade simfärd.

Vincent var emellertid redan ute på sundet. Han simmade som en fiskmås. De lätta vågorna, förgyllda av aftonsolen, som just då sänkte sig bakom tallungen vid Tölö, krusade sig behagligt omkring hans skuldror, och snart hade han med raska, lediga tag uppnått den motsatta stranden vid den udde, som då allmänt var känd under namn av Sparbanken.

Denna sparbank var ett litet värdshus, där helsingforsarna gärna insatta sina kapital på kägelbanan, innan de hade tillfälle att insätta dem på Kajaniemi. Udden har det allra täckaste, men också det mest vanvårdade läge, emedan den, som dock kunde vara hela nejdens prydnad, blivit lämnad alldeles kal, utan andra planteringar, än kål och potatisar. Vid tiden för denna berättelse fanns där fyra eller fem magra pilträäd och ett par rönnar, alla sedermera försvunna under uddens skiftande öden. Ty sedan Sparbanken 1837 om våren upplevt sin mest glänsande period vid den stora avskedsfesten för Runeberg som flyttade då till Borgå, begynte dess glans att förblekna och blev snart därpå alldeles fördunklad av Kajaniemi. Ännu en tid vegeterade inrättningen, dock utan kapital, som ”villa”; blev därefter omväxlande privat

bostad, Pohlmannsk hattfabrik, ryskt bageri och lägerplats m. m., till dess att byggnaderna en vacker natt på vintern 1855 förstördes av en eldsvåda, som på ett lysande sätt avslutade Sparbankens på dess tid märkvärdiga krönika.

Men vi återvänder till Vågbrytaren, som denna gång dokumenterade sin värdighet efter bokstaven. Uppkommen på stranden, letade han några ögonblick bland stenarna, utan att bekymra sig om några vicehäradshövdingar, som av förundran stannade med kloten i handen på kugelbanan. Slutligen såg man honom resa sig upp, luta sig något tillbaka och åter göra ett kast. Det kastet var säkert måttat, ty snart nedföll en sten vid de församlade kamraternas fötter på motsatta stranden. Ena Videfelt upptog stenen, varpå den synades så noga som hade den varit det sällsyntaste mineral. Och se, den befanns vara samma sten, som Björck beskrivit och vars ovanliga form uteslöt all möjlighet av att den kunnat vara understucken. Upptäckten hälsades med ett jubel, mot vilket icke ens Abraham Rönnholm vågade göra ett inkast, och den alltid vakna rättskänslan i dessa ynglingahjärtan vände hastigt segern på Vågbrytarens sida. Man såg honom åter klyva vågen på färd tillbaka; men ännu innan han uppnått stranden, hade sällskapet redan uppsökt en gammal båt vid stranden av botaniska trädgården och begynt ett triumftåg, för att värdigt hälsa den största kastare, som någonsin slungat en sten från Kajsaniemi till Sparbanken.

Båten, ehuru lastad ända till bräddarna, bar icke flera än åtta, men hade Vincents kläder ombord och återförde honom i triumf till Sparbankens strand sålunda att han höll sig fast uti stammen och förmåddes i denna ställning att tömma det sista återstående punschglaset. Bland dem som ej fann rum uti båten väntade några på dennes återkomst; några simmade över, och några föredrog att bege sig landvägen över långa bron, varefter en rykande bål till Vincents ära beställdes på Sparbanken.

Detta uppträde hade haft några obemärkte åskådare, som av en händelse promenerade i parken och stannat bakom tallarna för

att betrakta ynglingarna. Föga anade Vincent Vågbrytaren eller någon av hans kamrater att ett i sig själv så obetydligt äventyr, som stenkastningen vid Kajsaniemis stränder, skulle bli av ett märkvärdigt* inflytande på den raske ynglingens hela framtid.

4. Löftets bågare.

Den afton, då Vincent Vågbrytaren simmade över sundet till Sparbanken, stod på kullen bakom tallarna tvenne grupper, som betraktade ynglingarnas lek. Längre bort på sandgången stannade en gammal fru, klädd i en sliten och urmodig svart sidenkappa, beskuggad av en halmhatt med den tidens långt framstående skärmar, som nu väcker så mycken munterhet, när de hittas i skräpgömmorna eller begagnas till karikatyr-kostymer. Bredvid henne stod en ung, blond flicka med ett gott och behagligt utseende, klädd i en något urvuxen rutig bomullsklänning, även med bredskärmad hatt och en mycket liten, vit parasoll. Båda syntes frukta att bli bemärkta och fortsatte promenaden, så snart ynglingarnas blickar riktades ditåt; men när de åter trodde sig säkra, stannade de ånyo och gav förstulet akt på sällskapet vid stranden.

Närmare stranden överst på kullen där nu den gamla iskäl-laren är uppförd i slutningen, stod tvenne andra personer, som icke tycktes äga någon gemenskap med de förra. Den äldre av dem var en lång mager herre, som såg ut att ha fyllt sina sextio år. Han bar en låg mössa eller schakå av ganska ovanlig form, under vilken framskymtade svart, men gråsprängt hår; ovanför hans krökta örnäsa framblixtrade ett mörkt öga; det andra ögat var blint; långa grå mustascher och en officerskappa, som dolde något liknande en husaruniform, passade väl till den stolta, befallande och militäriska hållningen.

Vid hans sida stod en yngre man om 30 eller 35 år, civilt klädd, kortväxt, mörklätt och blek, med små, bruna, livliga och ständigt rörliga ögon. Det sätt, på vilket han besvarade den äldre herrns

frågor, utvisade en tjänare eller åtminstone en underordnad. Båda var påtagligen främlingar och stod där till utseende som likgiltige betraktare av den vackra utsikten, men i själva verket följande med uppmärksamhet ynglingarnas rörelser; likväl på tillräckligt avstånd, för att ej väcka uppseende. Måhända visste de, att ingenting så lätt kommer ungdomsblodet att sjuda, som den avlägsnaste misstanke om spioneri. Och denna tid saknade, lika litet som andra tider, sina rykten i detta avseende.

– Låt oss nu gå, tant! sade den unga flickan till sin följeslagarinnan. – Jag är så rädd att de ser oss, – och den där långa herrn därborta ser så underlig ut. Märker tant hur han beständigt ger akt på dem? Jag hörde honom nyss, när han gick förbi oss, tala ett alldeles främmande språk, som jag aldrig hört förr.

– Det var ryska, svarade den gamla frun tankspridd, i det hon fortfor att betrakta studenterna vid stranden.

– Nej, tant, det var bestämt inte ryska, inte franska, inte tyska, och inte engelska; det liknade snarare finska, men finska var det inte heller. Det vore märkvärdigt att veta vad det är för ett språk.

– Man skall få se att han går och dränker sig, den oförnuftige pojken! mumlade tanten, utan att höra henne, och tog några steg framåt med synbar oro, när Vincent hoppade i sjön.

– Han som de kallar Vågbrytaren! utropade flickan med ett barnsligt uttryck av tillförsikt.

– Just därför, kära barn, just därför. En våghals är han, och en av de värsta. Det går aldrig väl. De förleder honom, de förstör honom. Och vad skall svåger Björck säga, om jag låter gossen drunkna mittför mina ögon?

– Kära tant, Severin står ju bredvid!

– Ja, Gud välsigne honom. Ack, om alla gossar vore som Severin. Men han kan inte rädda ett möss en gång.

– Nå, ett möss kan han rädda! utropade flickan skrattande.
– Men nu är Vincent över på andra stranden!

De två främlingarna närmade sig strandslutningen, följde simmaren med sina blickar och samtalade livligt på ett språk,

som väl sällan varit hört uti dessa nejder. Flickan var ursäktad om hon icke förstod det, ty det var nygrekiska.

– Det är han! sade den kortare mannen.

– Men är du säker därpå? frågade han med den ovanliga mösan.

– Så sant som jag är min moders son! Kalla mig en otrogen hund och kasta mina öron för Ibrahims fötter, om jag denna gången bedragit mig.

– Bevis!

– Jag följde spåren ända ifrån – du vet – över Simferopol till Moskva – från Moskva till Petersburg – från Petersburg hit – från Helsingfors till *** – därifrån åter tillbaka hit. Jag vet allt: det kors han bär på sitt bröst, det ärr han bär på sin vänstra tinning, själva hans ärvda mod; allt slår in. Sälj mig till en träl, herre, eller ta mitt huvud; men jag säger dig: det är han!

– Gott. Jag vill tro dig. De femtio tusen piastrarna torde bli dina.

– Jag är säker därpå. Men vad ämnar du göra?

– Vad jag bör. Gå till ditt kvarter, och vänta mig ej förrän fram på morgonen.

– Men du känner ej språket, herre. Du kan behöva min tjänst.

– Gå, säger jag.

Den kortare mannen förde handen till sitt bröst, bugade sig och gick. Den långe mannen tog strandvägen framåt botaniska trädgården och försvann snart ur sikte bakom dess lindar och ekar.

Emellertid skedde det sist omtalade triumftåget tillbaka till Sparbanken. Så snart den gamla tanten i all tysthet övertygat sig att föremålet för hennes bekymmer åtminstone kommit helbrädda på det torra, avlägsnade hon sig med sin skyddsling, suckande över alla de vådor och villor, för vilka de stackars gossarna är utsatta i denna onda värld.

Kajsaniemis framtidsudde och gröna parker blev nu öde och övergivna. Ett dröjande återsken av Tölös förgångna sol bredde

sin milda halvdager över de daggiga kullarna och den lugna viken, där rönнар och häggar speglade sina vita blommor. Natten dof-tade och strålade. Allt var så tyst, så fridfullt, så blommigt och grönt. Endast talltrasten sjöng på sin dunkla gren, och på avstånd hördes de sakta, jämna årtagen av en båt, som rodde åt staden på andra sidan om långa bron.

Naturen drömde sin sköna, barnsliga vårdröm i nordен. Vem hade hjärta att störa hennes frid? Ack, denna täcka nejd har kanske mer än en gång saknat den tid, då en liten stad av kojor reste sig i dess närhet och endast fiskarens årtag i kvällen förjagade svanen ifrån dess klara vattenspeglar.

Kloten begynte åter rulla på Sparbanken, och blandade sitt dån med ljudet av sången, som i början klang frisk och harmo-nisk. Häffners och Nordbloms Uppsalasånger var den tiden på modet. Ekot i bergen upprepade gäckande:

Vikingasäten, åldriga lunder,
Klippor, den eviga frihetens värn!

”Svearna fordomdags” sjöng: ”Student, om du det namnet värd!”
”Än uppå tidens mörka vågor” förnams ej ljudet av ”Vårt land”. Men gärna steg sången mot ”himplens blå”, ”upp genom luften, bort över haven”; gärna bad den: ”sköna flicka, tillåt mig blott ett ord dig fråga!” På sistone stormade sången med lösa tyglar i ”fader Bergströms” klingande fotspår. ”Bröderna for väl vilse ibland”, gycklade med samma melodi, som nu doftar av ”Gläd-jens blomster”, och slutade, när bålen var tom, med den glupska önskan: ”Ack, om vi hade, god’ vänner, en så ungerskt vin!”

Folkvisan hade tre röster: ”minun kultani”, ”mistäs tulet?” och ”minä seisoon”: hon visste då ännu icke, att ”högre klinga skall en dag vår fosterländska sång”. Det fanns likväl då redan nyare toner, som sjöngs ur den finska naturens egen barm och i enkla, vackra, vemodsfulla melodier uttalade dess hemlands lynne. Fredrik Ehrströms sånger var då nya och blev kända och

kära vida kring Finlands bygder. Svanen flög ”från molnets purpurstänkta rand”. Vid källan satt ynglingen och ”såg på molnens tåg”, medan livets och Nikanders ”våg” slog ”högre mot sanden”, och unga hjärtan smälte för tonernas milda värme.

En yngling hade skilt sig från det stormiga jublet därinne och satt ensam vid stranden. Det var Lambert Severin Björck. Han trivdes bättre härute i naturens ensliga frid och satt försjunken i betraktande av nattens skimmer på den glänsande viken. Han trodde sig glömd och obemärkt, och det gjorde honom lycklig.

Men bakom honom rasslade snart några raska steg bland sterna, och Vincent stod bredvid honom. – Kom! sade vännen och slog Severin hårt på axeln. – Jag har sökt dig därinne: vi ingår nu just ett fostbrödralag.

– Låt mig vara! genmälde Severin, otålig att väckas ur sina svärmande drömmar. Det var lammets vrede, som Vincent kände av gammalt.

– Nej, sade Vincent, – nu måste du komma. Först drack vi brorskål över laget. Sedan knöt vi händerna över bålen och svor att mötas här på detta samma ställe 25 år härefter, den 9 juni 1860, så många av oss som då ännu lever. Då skall vi berätta varandra vad vi gjort för Finland, och då skall vi tömma de nya tidernas skummande bål; kom, Severin, kom!

Severin uppstod. – Och vad har vi gjort tjugofem år härefter? upprepade han tankfullt.

– Fråga vad vi *icke* har gjort! svarade Vincent, uppbrusande.
– Kom, Severin, låt oss svära – att leva eller dö, det är det samma ... vi är studenter!

– Vincent, om det blir krig, skall du erövra hela nordn.

– Säg världen! Och om det blir fred, skall du föra hela vårt folk till sanning och ljus.

– Din hjälte var alltid Hannibal. Ditt namn skall lysa som hans genom hävderna.

– Och du, Severin, har att välja mellan Aristides, Petrarca, Newton och Humboldt.

– Vi skall sluta förbund med varandra!
– I liv och död, Severin! Minns du vad de andra har lovat vid löftets bägare?

– Jag var ju ej inne då.

– Det är sant. ”Alonzo” svär på att han en dag skall bli Finlands Walter Scott. ”Antepenultimus” lovar som ärkebiskop reformera hela den finska kyrkan. ”Tusse” vill biträda honom däri, allenast han får löfte om Ulvsby eller Storkyro. ”Hästen”, som blir lantmätare, lovar att utdika alla Finlands mossar. Vad ”Paschan” angår, lovar han att ta lilla kameralexamen i höst och bjuda oss på betyget.

– Det var att slippa för gott köp.

– Paschan tar saken på sitt sätt. Men kom, Severin – låt dem skratta, men vid himmel och jord, jag känner något inom mig, som ville jag krama bergen mellan mina händer till grus ...

Och de två följdes åt.

5. Vid Gröna villan.

Klockan torde ha varit mellan 2 och 3 på morgonen, när studenterna bröt upp från Sparbanken, för att återvända till staden. Denna återväg var likväl ingenting mindre än rak, ty den ledde åt ett håll, som var alldeles motsatt närmaste vägen. Några föreslog att man borde se solen gå upp på ”Gröna villan”, och förslaget antogs med acklamation.

”Gröna villan” var ett litet envånings trähus på Tölövikens norra strand, gentemot Kajsaniemi och tätt invid det ställe, där järnvägen nu är sprängd genom bergen, innan den löper ut över dammen. Huset står kvar än i dag och har haft allehanda brokiga öden, men vid tiden för vår berättelse var det ett av de mest besökta små utvårdshusen eller villorna utanför staden, där man, ifall sällskapet ej var alltför stort, med någorlunda säkerhet kunde påräkna löskokta ägg, en biffstek och ett glas vin, eller en kopp kaffe av medelmåttig beskaffenhet.

Ankomna dit, bultade nattvandrarerna tämligen omilt på dörren och fick efter långa underhandlingar benäget löfte om kaffe. I förväntan därpå klev man upp på bergen och njöt av den vackra utsikten. Näst tornpaviljongen på Sumparns holme finns måhända ingen så vacker punkt som denna bland Helsingfors omgivningar. Nedanför bergen utbreder sig åt söder Tölövikens vattenspegel och bortom dess blanka yta utbreder sig staden i den vackraste omväxling av grönt och vitt bakom vikens bukter och krökningar. Högt över dem alla höjde sig då för första gången Nikolaikyrkans torn mot den blå morgonhimlen, och längst i söder glimmade havet bakom de tre tornen av observatorium på Ulrikasborg.

Denna tavla skulle snart få en egen sällsam glans, som likväl ganska få bland Helsingfors invånare med egna ögon bevittnat, emedan den aldrig skådas andra tider på dygnet, än just den tid, när hela staden sover sin sötaste sömn, d. v. s. mellan klockan 2 och 3 på morgonen, och även det endast en kort tid på året, i början och medlet av juni månad. Då går solen upp bakom bergen i nord nordost, så att hon själv ej synes på denna punkt, men blott hennes återglans. Långt innan man ännu anar hennes tillvaro, börjar hennes första röda strålar skimra på det förgyllda korset och klotet överst på tornspetsen av Nikolaikyrkan*. Därefter börjar det röda skimret dansa på de översta tornfönstren; sedan går det allt lägre nedåt och sprider en sällsam gloria kring apostlarnas huvuden. Slutligen har det uppnått fönstren i kyrkans murar, som blänker likt eld, och på samma gång strålar fönstren i det avlägsna, jämnhöga observatorium som stjärnor mot himlens fond. Hela den övriga staden ligger ännu i halvdunkel. Men efterhand sänker sig skenet allt lägre, ju högre solen stiger över horisonten, och det ena fönstret efter det andra begynner att rodna och glimma, tills slutligen allt står i glans och lågor från flera tusen rutors speglar och själva viken skimrar likasom

* Då ännu icke färdiga.

doppad i morgonrodnad. Det är blott några ögonblick, ty när solen uppnått en viss höjd, då slocknar skenet; men dessa ögonblick tillhör det vackraste man kan se i naturen, – kanske dubbelt vackrare, emedan de är så hemlighetsfulla, så föga kända, så sällan sedda, sällan förstådda och av de allra flesta bortsovna, utan aning om att en sådan tavla finns till.

På ynglingarna gjorde denna tavla ett mycket olika intryck. Några hade givit vika för mödorna av dagens kampanj och sov eller halvsov, utsträckta på berghällen under väntan på kaffet. Andra disputerade om utslaget i examen, utan att bevärdiga tavlan med synnerlig uppmärksamhet. Paschan föreslog att man skulle uppstämman ”Tvenne skälmar höllo råd”. Antepenultimus botaniserade; Alonzo grät och deklamerade ur Stagnelius; Severin Björck satt helt tyst och avtecknade landskapet; Videfeltarna gick att simma i viken; andra stod där betagna av undran, men Renius såg alltemellanåt på sitt ur, för att uträkna den optiska effekten och bestämma huru länge fenomenet ännu kunde fort fara. Endast Vincent Vågbrytaren sågs icke till. Man hade sett honom ensam bege sig uppåt bergen, och han kom ej tillbaka.

Om en stund gick Severin Björck, Mösset benämnd, att söka honom bland bergen.

Severin kände sin vän från barndomen. Alltid hade han uppsökt det högsta trädet i skogen, den brantaste klippan, det största bråddjupet; varför skulle han nu förneka sitt lynne? Den högsta bergstoppen i norr om Helsingfors heter av ålder ”Kasaberget”, emedan invånarna i forna krigiska tider brukade där antända vårdkasar, för att varsko, när fienden var i antågande. Stället var också därtill särdeles lämpligt, emedan man där har den friaste utsikt över halvön och dess omgivande klippiga kuster med det fjärran brusande havet i bakgrunden. På samma bergstopp ser man ännu stundom eldar av en gladare färg lysa mot molnen i en regnig midsommarnatt.

Hit styrde Severin Björck sin vandring, och den var rätt mödosam över de oländiga bergklyftorna, här och där genomflutna

av en liten bäck eller avbrutna av sank mark. Men han klev hurtigt på, genomströvade järnvägens nuvarande bana och en del av det område, där Helsingfors om några år skall äga sin grönskande Djurgård. Kommen till foten av Kasaberget, såg han på dess topp två gestalter avteckna sig mot den ljusa morgonhimlen. Båda syntes i luftperspektivet jättehöga och båda omflutna av morgonrodnaden. Men Severin igenkände blott den ena: det var hans vän Vincent.

I nästa ögonblick skymdes åter gestalterna av en framskjutande klippa, och när Severin uppnådde toppen, fann han med förundran sin vän ensam, tankfull lutande sig mot bergväggen och blickande ut mot havet.

– Vem var den andre, som nyss stod bakom dig på berget? var Severins första fråga, i det att han, trött av klättringen, satte sig ned på en murken tallstubbe från den tid då dessa höjder ännu betäcktes av en ståtlig skog.

– Den andre? upprepade Vincent tankspridd. – Här var ingen annan än jag – och bergen och havet och morgonrodnaden, tillade han, själv småleende över denna sammanställning av storheter.

– Men jag såg tydligt en man bakom dig, fortfor Severin.

– Jag vet icke. Kanske har ”Hästen” drumlat hit med sina långa ben, utan att jag blev honom varse, svarade Vincent.

– Nej, sade Severin; – ”Hästen” var det icke, och ingen av de våra. Vad du såg stor ut, Vincent.

– Tyckte du det? Och vet du vad jag just nu tänkte uppå?

– Du tänkte dig vara ett bergtroll eller något ditåt.

– Ser du havet därborta och bergen och skogarna och staden här under oss, likasom små korthus där mellan lindar och lönnar? Vore jag kung av Finland, skulle jag bygga mitt palats här på bergen.

– Jag skulle hellre så dem med skog och göra dem gröna. Denna ödemark är så hemsk, och den står dock tätt invid portarna av det som vårt land nu äger ypperst och dyrbarast. Låt oss hellre göra den till en trädgård, där blommorna doftar och fäg-

larna sjunger för Finlands huvudstad.

– Nej, Severin, nej, så skall det vara, som det nu är. Dessa berg skall säga oss vad vi varit och vad vi måste vara, om vi ej skall förlora oss själva. Men här är icke nog högt ännu: här borde vara ett torn!

– Och byggde du här ett bergfäste, likasom de rovgiriga rid-darna fordom vid Rhen, så skulle du vid foten av ditt fäste se eländiga kojor och förtrampade åkerfält, och du ensam vore kan-hända stor, men ditt folk vore litet.

– Nej, mitt folk vore stort och skulle behärska världen. Dessa berg skulle vara en enda sammanhängande mur och sträcka sina befästa armar långt över granitholmarna vid kusten. Inom detta famntag skulle världens största fästning få rum, och vi skulle äga en flotta, nog stark att underlägga oss haven. Här skulle vi trotsa alla våra fiender och gå ut att göra Europa nytt. Severin – vore jag kung, skulle mitt folk bli ett folk av hjältar! – Och Vincents kinder glödde av hänförelse.

– *Dabo tibi quodcumque quæris* (jag skall ge dig vadhelst du begär!) – ljöd oförväntat en röst bakom dem, och tätt vid deras sida stod den länge gråhårige främlingen, som några timmar förut betraktat stenkastningen vid Kajsaniemis stränder.

En ofrivillig rysning for genom ynglingarnas lemmar. Det förekom dem, som stod de här, likasom världens frälsare, på det heliga landets berg och frestaren nalkades dem med dessa ord, som han ännu i dag viskar till ärelystnaden uppå jorden: – allt detta vill jag ge dig, om du faller ned och tillbeder mig.

Ingen av dem förmådde svara ett ord.

– *Dabo tibi quodcumque quæris*, upprepade främlingen. – *Rex eris et dominabis mundum* (du skall vara en kung och behärska världen). – Vid dessa ord tryckte han i Vincents händer en liten dosa av sköldpadd, lade stum sin magra, senfulla hand på hans huvud och avlägsnade sig med långsamma steg, innan de två vän- nerna ännu återfått nog besinning att tilltala eller följa honom.

Klockan slog just då 4 på morgonen.

6. Sjuväpplingen vid Sörnäs.

Helsingfors liknade för tjugofem år sedan en ung skönhet, som, alltför stolt i medvetandet av sin naturliga fågning, försmår alla medel att höja den genom konsten. På alla sidor erbjöd havet, öarna, stränderna, bergen och parkerna tillfällen till anläggningar, dem Europas vackraste städer kunde avundas; men nästan ingenstädes hade man ens gjort försök att begagna dem. Från forna enklare tider hade man några små lantvärdshus – ”Zum Vergnügen”*, såsom man den tiden läste över porten till Tölö värdshus, och på holmarna fanns enskilda sommarboningar. Men intet enda ställe, Tölö, Sparbanken och Sörnäs undantagna, var någon allmänare mötesplats, där man utan särskilt tillstånd av ägaren kunde söka ett skydd för regnet eller svalka sig med ett glas friskt källvatten. Trädgårdar fanns inom staden flera än nu, men alla privata. Ett sådant tillstånd erfordrades för att besöka den då beundrade Klinckowströmska trädgården (nu Junkareskolan), och den s. k. Gardesträdgården hade väl många beundrare, men få besökare utom vederbörande Martis söner*. Som ett litet prov på den tidens oskuld berättar man, huru ägarinnan till dåvarande Gebauerska villan, – som ännu kvarstår nästan mitt i den nuvarande staden invid Litonius stenhus, ehuru trädgården försvunnit – brukade varje vår, när hon utflyttade dit ”på landet”, göra formliga avskedsvisiter hos sina vänner i staden.

Sörnäs, en kvartsmil norrom staden, utgjorde som sagt, ett undantag. Här fanns ett litet värdshus, som på sin tid hade en viss ryktbarhet. Det låg oändligt täckt på en udde vid den åt Gammelstaden inskjutande viken, och spår därav kan ses ännu i dag, ehuru det längesedan blivit förgätet och stället upphört att vara tillgängligt för allmänheten. Här firades likväl en och annan större festlighet, såsom faunamiddagen 1831, då de glada gästerna på gamla trojanska viset krigade så heroiskt med spjut-

kastning, att en av deltagarna miste ögat och behöll för livstiden ett minne av denna kämpalek. Likväl hörde till tidens lynne, att Sörnäs, likasom dess övriga medtävlare, besöktes nästan uteslutande av manliga gäster. Det täcka könet vågar sig högst sällan i närheten av dessa valplatser för arrakspunschen, lerpiporna, kägelbanorna och bellmanianerna.

Det var därför något ovanligt, när man dagen efter de tilldragelser som beskrivits i föregående kapitel av denna berättelse, vid pass klockan 4 på eftermiddagen såg ett par båtar, lastade med fruntimmer och herrar från staden, landa i grannskapet av Sörnäs. En liten täck plats vid slutningen av en kulle var det mål, där sällskapet mangrant församlade sig och slog sig ned uti gröngräset, medan några korgar, åtföljda av en kaffepanna, utvisade att man här ämnade sköta affärerna oberoende av värds- husets gästfrihet. Det var således helt enkelt ett ”knytparti”, där varje familj bland deltagarna medförde sin överenskomna andel av undfågnaden i det gröna.

Sällskapet bestod av tre eller fyra fruar, ett par äldre herrar, fem eller sex unga flickor och lika många studenter. Bland fruntim- ren sågs tvenne bekanta från gårdagen: assessorskan Riding och hennes systerdotter Amelie Evers; bland studenterna likaledes en bekant: Vincent Ek, benämnd Vågbrytaren. Det bör tilläggas, att assessorskan var född Björck och faster till Severin Björck, vil- ken således var den unga flickans kusin, samt att han och Vin- cent bebodde tillsammans ett rum hos assessorskan och hade där, utom fritt vivre, ett annat hem och ett moderligt öga, som vakade över dem med yttersta omsorg. Läsaren inser nu varför den omtänksamma frun i går med så vänligt bekymmer i egen person gjorde sig underrättad om förloppet av deras första stu- dentkalas i parken vid det nuvarande Kajaniemi.

Vincent hade styrt den ena båten och kände för väl sin goda tants små svaga sidor – ty även han, i sin egenskap av fosterson i det Björckska huset, kallade assessorskan tant – för att ej under- låta mot henne en skyldig uppmärksamhet. Han bjöd henne där-

för armen, likväl ej utan en hastig sidoblick på den unga flickan, som flög, likt en fågel nyss sluppen ur buren, över stenar och tuvor. Men Vincent teg och hade, mot sin vana, icke ett enda skämtsamt ord för den moderliga vännen.

Assessorskan tillskrev detta den föregående nattens rummel; en förmodan, som icke motsades av en märkbar och lika ovanlig blekhet på ynglingens kinder. Men alltför grannlaga att nu släppa lös någon av de moraler*, dem hon inom sig beslöt att icke spara vid första lägliga tillfälle, frågade hon blott med skenbar likgiltighet var Severin kunde dröja, efter han icke på den utsatta tiden infunnit sig vid båten.

– Jag vet icke, svarade Vincent; – han skulle gå till en kamrat, när vi skildes, och kom troligen att prata bort tiden.

Assessorskan skakade på huvudet. Hon hade sina tankar för sig.

De äldre satte sig nu att dricka kaffe; de yngre sökte vitsippor och fyrväpplingar. – Nu söker jag en för din lycka, sade Amelie Evers till Vincent Ek.

– Tack, sade Vincent med en skymt av den forna glättigheten. – Men det måste vara en femväppling; jag nöjs ej med mindre.

– Det borde jag gissat, svarade flickan i samma ton; – när var du nånsin nöjd med vanliga dödligas lott? och därvid böjde hon ett knä i gräset och letade så flitigt, som en flicka letar sin älsklings lycka och som en yngling letar – sin egen.

– Det är likväl rysligt att studenterna kan bära sig så åt, suckade en gammal majorska vid kaffekoppen, fortsättande ett ämne, som redan varit avhandlat på hitresan. – Kan det vara sant att de i natt slagit ihjäl hela patrullen?

– Jag har hört talas om fyra karlar, två döda och två illa sårade, rättade en av de äldre herrarna, ett gammalt krigsråd med två helt små ordensband uti knapphålet. – Det skall ha skett i morse vid långa bron.

– Vad det beträffar, inföll den andra äldre herrn, en kamrer, – så vet jag bestämt att det icke var flera än två. Men det var två

för mycket. Hela staden är i uppståndelse; saken är anmäld för kommandanten, militär är utskickad, och polisen är i rörelse för att efterspana de brottsliga.

– Har man alls ingen aning om vem de olyckliga kan vara? inföll assessorskan, som fåfångt sökte dölja sin oro.

– Man skall ha funnit en studentmössa, ingenting annat, svarade kamrern likgiltigt. – Därpå blir ingen klok; den ena mössan liknar den andra, och sådana finnas flera hundra.

– Vad lovar du mig, om jag hittar en femväppling? frågade Amelie självsvåldigt, i det hon fortfor att leta.

– Och vad lovar du mig, om du icke hittar den? frågade Vincent i samma ton.

– Jag lovar dig en bättre lyra i mössan, än den där lilla, som knappast syns, svarade flickan och såg upp med en blå blick.

– Men du har en annan mössa nu än i går, fortfor hon oskyldigt.

En rodnad for över Vincents bleka kinder. – Hittar du en femväppling, sade han hastigt, – så lovar jag dig en ny parasoll, ty din är så urblekt, att den icke det minsta liknar dig själv.

– Men jag skall berätta min herre, att udda tal är farliga, fortfor flickan. – Treväpplingar betyder alldeles ingenting men andra udda väpplingar betyder en fara.

– Sök då en sexväppling, svarade Vincent tankspridd, i det han plockade sönder en kvist med doftande häggblommor.

Majorskan fortfor: – förr hörde man talas om bataljer mellan studenter och gesäller. Men nu finns ingen säkerhet mera, när studenterna överfaller militären.

– Militären kan ju skaffa sig en säkerhetsvakt av studenter, inföll kamrern något spetsigt.

Amelie Evers hörde dessa ord under sin väpplingsjakt och tog eld med en värme, som klädde hennes naturliga blyghet förträffligt. – Förlåt, sade hon, – det finns intet bevis att studenterna överfallit patrullen. Jag har hört sägas att studenterna sjungit på långa bron och att patrullen angripit dem för det att de sjöng. Det är likväl bra hårt för en så oskyldig förbrytelse.

– Men det är förbjudet att sjunga på gatorna, genmålde krigsrådet, som kände författningarna.

– Långa bron är ej någon gata, vågade Amelie svara, i det hon rodnade ända upp till örsnibbarna.

– Långa bron är inom stadens tullbom, förklarade krigsrådet, envist hållande fast vid lagens bokstav.

Amelie ville svara, men en blick på hennes tants uppskrämda min dödade i samma ögonblick orden på hennes läppar. Hon tog sitt parti och fortfor att leta bland väpplingarna, men det gick numera dåligt, ty en fuktig dimma hade stigit ur hjärtat upp under ögonlocken och skymde vid letandet hennes blick. Händelsen gjorde att studenterna i sällskapet skingrat sig uti skogsbacken, så att ingen av dem blev vittne till detta hjältemodiga försvar för en sak, som rörde dem så nära och som syntes förlorad i opinionen. Måhända hade annars Amelie Evers blivit kransbinderska[•] vid 1836 års promotion.

Endast Vincent Ek hade på avstånd varit vittne till samtalet. När Amelie åter närmade sig, nalkades han, likasom ville han säga henne något, tryckte tigande hennes hand, vände därpå plötsligt om och gick med hastiga steg bortåt landsvägen.

– Vincent! ropade den unga flickan efter honom. Han hörde henne icke.

– Men så vänta då! utropade hon åter höjande rösten. – Kom, skall jag visa dig något! Vincent – jag har funnit en *sjuväppling*, och det är för din lycka – i fall det är någon lycka, tillade hon dröjande och med så låg röst, att endast rönнар och häggjar förnam de sista orden.

7. De två vännerna.

Vincent hade ännu icke uppnått landsvägen, då en av dessa tunga, fyrhjuliga droskor, som vunnit sin ryktbarhet jämte isvoschikarna[•] (”isvoschtschikarna”, ett omänskligt ord), rullade in på den smalare vägen, som ledde österut nedåt Sörnäs. Ur droskan

steg Severin Björck, benämnd Mösset, och gjorde min att bortskicka hästen.

– Vänta! ropade Vincent redan på avstånd. Kusken höll stilla.

De båda vännerna växlade en blick och avlägsnade sig nog långt, för att ej kunna höras. – Nåväl? sade Vincent.

– Karlen var icke död, endast avsvimmad, och har åter kommit till sans. Man tror att det icke är farligt. Han slapp med en stark kontusion, när han föll emot avvisaren.

Vincent Vågbrytaren andades djupt, likasom hade ett berg fallit bort ifrån hans hjärta. – Och den andra? frågade han.

– Den andra har fått en skråma på kindbenet: det är en bagatell, som i morgon ej syns.

– Och mössan?

– Är icke igenkänd. Paschan blev misstänkt och var i förhör, men slingrade sig fri, utan att upptäcka något. Var lugn; allt skall gå bra.

– Men du själv, Severin? En av kamraterna sade mig på hitvägen att någon av polisen trott sig igenkänna dig.

– Mig? Det är prat.

– Är du säker på det? Om någon borde gå fri, är det du, som gjorde allt för att avböja striden. Du höll mina armar; du besvor mig att icke slå till. Det var jag, som blev ursinnig, när man ville spärra oss vägen, och kastade dig åt sidan ... Nej, Severin, *du* måste gå fri!

– Men jag säger dig att det är ingen fara alls. På sin höjd ett års relegation. Det kommer mig väl till pass. Jag har i alla fall ämnat läsa grekiska hemma.

– Och du tror att jag skulle låta dig plikta för mina dumheter? Din framtid skulle vara förstörd, och du tror att jag tillåter det?

– Har du ej själv så ofta sagt, att framtiden ligger i våra egna händer?

– Ja ... du har rätt.

– Var därför klok, och låt saken vara. Allt skall gå bra. Och i värsta fall – vad hindrar oss att dela våra öden som vänner i liv och död?

- I liv och död! Vare sagt.
- Och nu, kom, följ mig till Sörnäs. Jag ville så gärna än en gång – ifall vi måste resa härifrån förrän vi ämnat –
- Säga farväl åt Amelie Evers?
- Severin svarade icke, men rodnade som en flicka. Vincent Vågbrytaren teg några ögonblick och sade därpå beslutsamt:
 - Älskar hon dig?
 - Jag vet icke – jag tror icke, stammade den blyge ynglingen, synbart förskräckt att ha låtit undfalla sig en hemlighet, som varit honom så helig, att icke ens hans trognaste vän bort ana dess tillvaro, ja att han knappt uti nattens tystaste dröm vågat tillstå den för sig själv. Det förekom honom som skulle träden i skogen förråda honom och viska till varandra det älskade namn, som ännu aldrig blivit oskärat av ett ljud från hans läppar.
 - Gott, sade Vincent. – Gå du till Sörnäs; jag reser till staden.
 - Nej – nej, far icke dit! Vad har du i staden att göra?
 - Fråga mig icke. Jag lovar dig att senast om två timmar vara tillbaka.
 - Låt mig följa dig.
 - Din tant är orolig – *hon* är orolig – gå, Severin! Om två timmar är jag åter hos er.
 - Vincent – nej – du får icke fara!

Det var för sent. Vincent Ek hade redan kastat sig i droskan och lät köra allt vad hästen förmådde över den knaggliga vägen. Severin sprang några steg, men när han såg sig ur stånd att hinna den bortilande, stannade han några minuter obeslutsam och tvekan. Därpå fortsatte han vägen till Sörnäs, snarare lik en gosse, som tappat sin bok på vägen till skolan, än en yngling, som går till den älskades möte.

Med läsarens tillåtelse skall vi nu följa Vincent Vågbrytaren på den färd, som hans vän, kanske ej utan skäl, så ivrigt avrådde.

Droskan uppnådde staden, for skramlande över den ojämna stenläggningen uppför Unionsgatan, förbi universitetet, längs esplanaderna till nejden av gamla kyrkan och stannade utanför

rektor magnifici port. Men rektor var icke hemma.

Därifrån rullade samma droska förbi teaterhuset nedåt Södra Esplanadgatan och stannade för andra gången utanför Hjärneska huset, där kommandanten logerade. Vincent Vågbrytaren passerade skiltvakten i korridoren, klev med stadiga steg uppför trappan och lät anmäla sig. Kommendanten var hemma.

– Vad är er önskan, unge man? sade generalen hövligt på tyska, ty han var utlänning.

Vincent samlade nu i hast allt det ordförråd han i skolan inhämtat ur Stridsbergs tyska grammatika och Heinrichs lexikon. – Ers excellens, sade han, – en av mina kamrater har blivit anklagad för uppträdet i dag morgon på långa bron.

– Jag vet det, svarade generalen. – En mössa har blivit funnen, och en studerande vid namn Björck har tillstått att mössan är hans. Emedan han gjorde det frivilligt, har jag låtit honom avlägsna sig i dag, på hans hedersord att infinna sig vid förhöret i morgon.

– Ers excellens, fortfor Vincent, ur stånd att alldeles behärska sin rörelse, – mössan är min, och Björck är oskyldig. När patrullen stängde vår väg på långa bron för det att vi sjöng, gjorde Björck allt vad han förmådde, för att avböja uppträdet. Det var jag som, ur stånd att styra min hetta, störtade mot patrullen och – förlåt mig – slog två till marken, varpå de övriga flydde.

– Unge man, sade generalen allvarsamt, – vet ni väl att det är ett brott, som lagarna straffar med det strängaste ansvar?

– Jag vet det, ers excellens.

– Ni har icke blott förgripit er mot patrullen, som lydde order; ni har slagit en av soldaterna så, att fara är för hans liv. Vet ni väl, att fästning eller krigstjänst är det lindrigaste straff för en sådan förbrytelse?

– Jag vet det.

– Och vad har ni att anföra till ert försvar?

– Intet.

– Alldeles intet?

– Jag ber ert excellens ha godheten tänka sig i mitt ställe. Det är det enda jag har att anföra.

– Ni känner ert straff, och ni kommer likväl för att ange er själv?

– Björck är min vän. Jag gör för honom endast detsamma som han gjort för mig. Men jag gör det med mera skäl, ty jag vill bevisa att jag är den ende skyldige.

Generalen höjde på axlarna. – Edra motiv må vara vilka som helst, så kan jag ej undgå att låta arresteras er. Ni står till rektors förfogande och kommer till en början att bevakas i universitetets karcer*.

– Tillåter ert excellens mig en anhållan?

– Tala. Om det beror på mig ...

– ert excellens har beviljat Björck på hans hedersord frihet till i morgon. Jag beder på samma villkor om samma gunst.

Generalen mötte ynglingens fasta blick, och granskningen torde utfallit gynnsamt, ty efter ett ögonblicks betänkande svarade han: – ni är finne; jag litat på ert ord. I morgon bittida klockan åtta infinner ni er hos rektor.

Vincent bugade och avlägsnade sig med lika stadiga steg som han kommit.

Generalen blickade efter honom och skakade misslynt på huvudet. – De fördömda pojkarna! mumlade han. – Skada på den där; – det hade med tiden kunnat bli något utav honom. Ivan – min vagn! – jag vill åka till Munksnäs ...

Klockan kunde vara vid pass sju på aftonen, då Vincent Vågbrytaren åter åkte in på bivägen till Sörnäs. Han lät likväl hålla ett stycke från udden, bortsände droskan och fortsatte vägen ensam till fots. När han nalkades knytpartiet i skogsbacken, hörde han ett glatt stoj, som i hans nuvarande ställning ej kunde undgå att göra på honom ett sällsamt intryck. – De har muntert, de där! Ja, varför icke? sade han till sig själv.

Från den lilla kullen hade han utsikt över sluttningen nedanför. Han såg nu att ungdomen sprang änkeleken på gräsplanen.

Man ropade ”sista paret ut” – och fram skyndade bakom de andra Severin Björck och Amelie Evers. Vincent gav akt på dem. En student med omänskligt långa ben gjorde de mest förtvylade ansträngningar att frånrycka Severin hans brud uti leken. Förgäves sökte den lycklige ägaren med sina korta ben att förrän förföljaren upphinna sin följeslagarinna. Hans nederlag syntes givet, men lyckan vände sig. Amelie Evers bedrog sin förföljare, vände hastigt om, sprang kring en albuske, stannade åter, sprang åter, gäckande alla försök att fånga henne, och gav därigenom Severin tid att upphinna henne på en omväg. Ingenting var enklare: varje flicka med ungdomens och glädjens osynliga vingar på skuldrorna gör alldeles som Amelie Evers i änkeleken, därest hon icke rent av vill bli av med sin följeslagare. Det är en ambitionsfråga, en strid som icke kämpas om kärleken, utan om äran.

Men Vincent Vågbrytaren var icke vid lynne att se saken så enkelt. Han lutade sig osedd mot stammen av en björk, och ett par heta, tysta, för evigt okända tårar tillrade ned utför björkens vita näver. Det var endast en minut eller två; men när han åter såg upp och skyndade att avtorka de förrådiska spåren av ett smältande hjärta, tyckte han sig med ens ha blivit tio år äldre.

Han gick nu fram till sällskapet och visade sig alldeles lugn, nästan glad. Man hörde till och med hans vanliga skämt; men i änkeleken lät han icke förmå sig att delta.

Severin Björck blev bedragen; Amelie blev bedragen; endast en, som mera kände livet, genomskådade det främmande väsen, som Vincent ej alltid lyckades dölja fullkomligt, och det var den moderliga vännen, som bevakade honom med spanande öga.

Sällskapet drack nu te i det gröna. Severin Björck begagnade tillfället och viskade till sin vän: – vad hörs?

- Allt bra. Det är som du sagt.
- Och ingen misstanke har fallit på dig?
- Var lugn.
- Vincent – låt oss vara glada i kväll.

Sörj ej den gryende
Dagen förut.
Njut av den flyende
Varje minut.
Rosornas doft,
Druvornas ånga
Skynda att fånga ...

Men tyst för sig själv tillade Severin sista raden av Franzéns älskliga visa:

– Yngling, de vissna! Du själv är ett stoft.

Dessa två ynglingar, för vilka livet skimrade så nyss i ”rosornas doft och druvornas ånga”, de bar båda inom sig den vissheten att solen skulle i kväll, måhända för alltid, gå ned över deras ungdoms fröjder. Men de dolde det för varandra och världen: vardera ville ensam bära den andras öde, och bära det tyst, utan fruktan och utan klagan, lycklig i tanken att ha räddat en vän.

Man gick nu till båtarna och anträdde återfärden. En viss oklar förstämning rådde i sällskapet. Krigsrådet och kamrern kom in i politiken. Majorskan underhöll sina grannar med en beskrivning över det nyaste sommarmodet. Studenterna uppgjorde planer för sommaren. Mellan assessorskan och hennes tre skyddslingar växlades endast enstaviga ord. Blott när de steg ur båten, vågade Amelie Evers, på en gång nyfiken och skrämmd av det främmande uttrycket i Vincents drag, viska till honom: – vill du ha sjuvävplingen?

– Ja, sade han, uppfarande ur sina tankar; – ge mig den – och kom ihåg mig en dag, när profetiorna slagit in.

– Vilka profetior?

– Din parasoll naturligtvis, svarade ynglingen, men ångrade strax det bittra, som kunde ligga däri, och tillade med låg, av rörelse darrande röst:

– Hände vad som helst – Amelie, bli lycklig! Jag skall aldrig förgäta din vänskap. Farväl!

8. Sköldpaddsdosan.

Vincent Ek och Lambert Severin Björck bebodde tillsammans ett ljust och vackert rum i assessorskan Ridings gård, likväl icke i gatubyggnaden, utan inne på gården. Den tiden bodde ännu de flesta studenter två, och stundom tre, tillsammans i ett rum; blott de förmögna hade sitt skilda rum, och hade någon två, så var han ett fullblodigt lejon.

Vincent hade fått sina moraler vid hemkomsten, och icke oförtjänta; han hade, mot sin vana, lyssnat därpå med ett lamms fromhet, men intet ord undföll honom om morgondagen. Assessorskan, Severin, Amelie, alla var bedragna; de ansåg honom lugn och säker, under det att framtiden för hans blickar svartnade till natt.

Severin var ovanligt vek och upprymd. Hans svärmiska lynne målade för honom i de ljusaste färger fröjden att uppoffra sig för en vän; han tänkte på morgondagen med en stolthet, som gjorde hans hjärta större heder, än hans klokhet. Också han lät icke märka i ord den fara, som han trodde sig gå att trotsa; men hans blå ögon glödde av hänförelse; det var något triumferande i hans annars så blyga väsen. Vincent förstod honom så väl, men låtsade ingenting märka. Och bland dessa fyra, som älskade varandra så uppriktigt, gick två den kvällen till vila utan aning om morgondagens stormar; den tredje motsåg denna dag som en av de skönaste i sitt liv; den fjärde ensam visste vad de innebar, men kände sig också stark att bära dem.

– Vincent – sade hans vän till honom, när de kommit till deras rum och avkastade rockarna, – det kallar jag att ej vara nyfiken. Du har icke ens öppnat den lilla dosan, som räckt dig på ett så besynnerligt sätt i dag på morgonen.

Vincent for upp. Han hade alldeles glömt uppträdet med främlingen. Innan de båda vännerna haft tid att besinna sig efter mötet på bergen, hade kamraterna överraskat dem. Därefter hade man druckit kaffe tillsammans på Gröna villan; sedan hade man tågat

en corps• tillbaka till staden, och vid passagen över långa bron hände sedan det uppträde, som läsaren känner och som trängde alla andra intryck i bakgrunden.

Dosan fanns ganska riktigt kvar uti västfickan. Den var liten, avlång och liknade till det yttre en fint arbetad snusdosa. – Får jag vara med om hemligheten, *o rex mundi!*• utropade Severin i sitt glada och manhaftiga lynne. – När allt går omkring, är det ingenting annat än en pris snus.

– Vore den helst av guld! svarade Vincent i samma ton. – Jag slår vad att den länge karlen drivit med oss; vi borde ha tagit honom i kragen. Men låt oss se vad där är.

De satte sig vid bordet, och Vincent öppnade dosan. Snus var där icke, men väl ett slags etui eller fodral av röd sammet. I detta etui låg en liten guldmedaljong, och i den var en hårlock – långt och vackert svart hår. På baksidan av medaljongen stod med grekisk skrift inrstat: *den 20 mars 1818*.

Ynglingarnas skämt förstummades. De visste icke vad de skulle tänka om denna sällsamma gåva. Severin gjorde strax den anmärkning, att denna hårlock måste ha tillhört ett fruntimmer.

– Var lugn; han är icke blond! inföll Vincent, men skyndade strax att förslöa udden av detta förflugna ord och tillade: – Jag visste verkligen ej att jag gjort så svarta erövringar.

– Här är något mera! utropade Severin och framtog ur etuiet ett litet tunt hopvikt postpappersblad, som legat under medaljongen. Bladet uppvecklades, och båda läste några rader latin, vilka i översättning lydde som följer:

Landsflyktige son av det ädla Hellas, denna lock är din moders hår. Hon föll ohämnad för barbarernas raseri, och dig tillkommer att försona hennes skugga. I åtta nätter vill jag vänta dig varje midnatt utanför vår bekännelses kyrka, och kommer du icke, har du för alltid svikit ditt land och förrått din moders minne.

Ingen underskrift. Ynglingarna såg ömsom på varandra, ömsom på pappret. Det lät som en saga. Den länge, bistre mannen på bergen stod åter livligt för deras hågkomst.

- Kände du din mor? frågade slutligen Severin.
- Aldrig, svarade Vincent. – Varken far eller mor. Du vet att jag vid fyra års ålder fördes till dina föräldrars hus av löjtnant S. – finne och släkting till er. Han hade funnit mig värnlös och övergiven uti Simferopol på Krim. Allt vad han visste var att min far varit officer och grek till börd; att han stupat mot turkarna vid början av frihetskriget och att en gammal sjöman, som tagit mig i sin vård, hade dött i Simferopol. Det är allt vad jag vet om min barndom. Jag kan tillägga detta ärr, som jag bar då redan på vänstra tinningen, och några dunkla hågkomster av ett stort hav, ett skepp med skäggige män och brokiga kläder och en gammal gumma, som gav mig fikon och getmjölk. Hela mitt liv är sedan förenat med minnet av dina föräldrars godhet.
- Det är skada att löjtnant S. för länge sedan är död. Men vad ämnar du göra med denna besynnerliga uppmaning?
- Jag vet ej. Jag vill tänka därpå.
- Ämnar du uppsöka den långa mannen.
- Kanhända.
- Jag tänker också att det vore din plikt, om ditt första fadersland behövde din arm. Men Vincent, betänk att Grekland är fritt.
- Till hälften.
- Du tror då verkligen, att ...
- Jag tror ingenting. Jag vill se.
- Skulle du ha hjärta att överge oss?
- Överge er! ... Låt oss icke nu tänka därpå. Låt oss tala därom i morgon. Du får ej besticka mig. Vi måste alla göra vår plikt.
- Betänk att du är allas vår stolthet. Kom ihåg hur vi älskar dig. Vad skulle mina föräldrar säga? Och tant? Och Amelie?
- Severin! ... Låt oss sova nu.
- Som du vill. Men kom ihåg, att ... om det skulle hända en av oss någonting ... måste den andra uppfylla bådas plats.
- Du skall göra det, du.
- Nej, du, Vincent, du skall göra det.

- Godnatt, min enda vän! Godnatt, din narr! Jag är sömning.
- Godnatt, Vincent!

Och ljuset släcktes. Sommarnatten var mulen och skum, men ovanför halvgardinerna föll ännu en svag dager in på ynglingarnas bäddar och den hemlighetsfulla dosan, som kvarlåg på bordet.

Vincent hade bedragit sin vän: han kunde ej sova. Dagens brokiga intryck bestormade hans inbillning. Vad hade han icke upplevt under den korta tid, som förflutit sedan han inskrev sitt namn i studentmatrikeln? Den första studentfesten – tävlan – triumfen – Finlands krona – mötet på bergen – striden på långa bron – den gruvliga tanken att ha dödat en människa – oron över dess följder – vännens uppoffring – hans egen självförsakelse – svartjukans kval – den första kärlekens vissnade rosor – och slutligen denna sista föreställning, som ensam varit tillräcklig att uppfylla en ynglings hela värld: medaljongen och dosan, sagan om en okänd, en ohämnad mor och om ett nytt fädernesland, som väntade på sin befriares arm! Vilka skiften! Vilka korsande känslor! Vilken dag, när man är 18 år gammal och dittills sett sin levnad förflyta som den lugna floden mellan grönskande ängar, stundom snabbare, stundom en liten bubbla av skum eller ett sakta brus mot småstenarna vid stranden, men utan forsar och vattenfall skridande sakta fram mot det efterlängttade, fjärran vinkande havet!

Det sista intrycket förjagade slutligen alla de övriga. Skulle han följa främlingens uppmaning? Varför icke? Han måste ju veta mer, för att bestämma sin handling. Man kände hans börd, hans föräldrar; – ja, han måste också lära känna dem. Och denna svarta hårlock, som hade tillhört hans mor; – vad hon måste ha varit skön! Vad hon måste ha varit olycklig! Och detta ohämnade brott; – nej, detta möte fick icke försummas. Skedde det så, skulle han ju ångra det hela sitt liv.

Men ägde han längre att bestämma över sig själv? I morgon kl. 8 skulle han frivilligt inställa sig för att gå uti fångelse. Därifrån

skulle han utgå endast till domstolen, till fästningsarbetet eller till krigstjänst fjärran emot Kaukasiens bergsfolk. I alla händelser skulle de 8 dagarna gå förbi, utan att han sedan kunde infinna sig på mötesplatsen. Därför måste det ske nu – nu genast. Intet ögonblick var att förlora.

Vincent satte sig upp. Severins jämna och lätta andedrag antydde att han somnat från dagens oro och mödor, ungdomens och det goda samvetets friska, oskyldiga aftonslummer.

Vincent steg upp, klädde sig tyst och hastigt, öppnade sakta dörren och smög sig ut. Den svala nattluften fläktade mot honom och avkylde hans brännande panna. Han besinnade sig icke längre, utan gick med raska steg nedåt esplanaderna och därifrån över senatstorget uppför Unionsgatan, förbi den ännu ofulländade Nikolaikyrkan till den tätt därinvid belägna ryska kyrkan. Senatsuret slog i detta ögonblick tre kvart på tolv.

Natten var mulen, men likväl denna årstid tillräckligt ljus, för att låta urskilja alla föremål även på avstånd. Gatorna var nästan öde. Endast skiltvakterna vid kyrkan och det mitt emot belägna lasarettet stod orörliga på sin post, och på avstånd hördes skrålet av några nattvandrare, som återvände från deras sentida dryckeslag.

Vincent vandrade gatan utför åt kliniska institutet. Häggarnas dofter från parken susade mot honom i den sakta nattvinden. Han märkte dem ej; han vände om och gick åter åt kyrkan. Klockan slog tolv.

Vid nordvästra hörnet av den sedan jämnade bergplatån, som omger Nikolaikyrkan, stod den tiden en liten, högst oansenlig träkoja, som i visst avseende kunde kallas den unga kyrkans amma eller barnsköterska, emedan den beboddes av en gammal hedersman, inspektör Kantlin, som hade inseendet över byggnaden och vars stränga gammaldags redlighet Helsingfors har att tacka för att mycket fusk blivit förekommet och många tusen rubel inbesparade vid denna kostsamma byggnad. Gubben Kantlin och hans åldriga maka, som med honom bebodde den

lilla kojan, sover länge sedan de rättfärdigas sömn i det tysta; han upplevde icke ens kyrkans fulländning, men hans namn förtjänar en tacksam hågkomst så länge denna kyrka står.

Bakom denna koja framträdde nu tvenne män, en längre och en kortare, i vilka vi igenkänner desamma, som okända betraktade studenternas stenkastning vid stranden av Kajsaniemi. De banade sig med någon svårighet väg mellan stenar, grus och timmer, som då uppfyllde kyrkplanen, nedsteg på gatan och gick Vincent Vågbrytaren rakt till mötes. Denne igenkände också genast främlingen från bergen.

Den långe mannen yttrade några ord på nygrekiska, och den kortare skyndade att tolka dem på bruten svenska:

– Hans härlighet frågar om ni är beredd att höra honom.

Den långe främlingens röst var djup, manlig och välljudande, men tolken gjorde på Vincent ett motbudande intryck. I hans första få ord låg på en gång kryperi och övermod.

Vincent lydde detta intryck och skyndade att svara på latin: – Jag är beredd att höra och ber att få tala utan tolk.

– Det vore likväl säkrare ... invände tolken; men hans herre avbröt honom och fortsatte samtalet, även han på latin, ehuru styvt och med någon svårighet.

– Om ni behagar, sade han, med en lätt antydning på skiltvakterna, – går vi utåt bron, ty det jag har att säga er tål inga vittnen.

Vincent svarade med en lätt bugning, och alla tre gick vidare, likväl så, att tolken gick några steg efter sin herre och hans unge följeslagare.

Vad detta samtal innebar skall framdeles visa sig. Vi återvänder nu för några ögonblick till Lambert Severin Björck, som, okunnig om sin väns nattliga utflykt, hemma låg uti sömnens armar.

Även han var likväl för mycket upptagen av dagens händelser, för att njuta en ostörd vila. Drömmar i tusen gestalter och färger gycklade för hans inbillning – än glada och tjusande liksom den hulda bild, vilken genom Vincents djärva fråga på en gång klarnat till medvetande i hans själ och uppfyllde den likt ett

rosenrött moln, överallt kantat med änglavingar – än mörka och förskräckande under bilden av dystra fängelsemurar, kedjor och bajonetter, – än åter svärmiskt hängivna och högsinnade såsom en ynglings känslor, när han står i begrepp att uppoffra sig för någonting kärt och dyrbart på jorden. I dessa drömbilder trängde sig efterhand Vincent Vågbrytarens gestalt uti främsta rummet och blandade sig i föreställningen om en nära förestående fara. Severin tyckte sig se Vincent Ek, gående med förbundna ögon på ledstängerna vid långa bron, och bredvid honom stod främlingen från bergen, upplyftande sin arm, för att störta honom i djupet Drömmen blev så levande, att Severin plötsligt vaknade och stirrade, ännu yrvaken, ut i det halvdunkla rummet.

Vincent's bädd var tom; hans kläder och mössa var borta. Severin övertygade sig att han var ensam.

Allt det ovanliga och underbara, som han så nyss upplevat, återkom för hans fantasi och skrämde honom med hundra farhågor. Han steg upp, klädde sig och skyndade ut för att uppsöka sin vän.

Hans första och riktiga tanke var att Vincent gått till det hemlighetsfulla mötet utanför grekiska kyrkan*. Han ilade därför ditåt. Klockan var halv ett. Ingen syntes. Gatorna var tysta och folktomma; endast brandvakterna smög sig som grå läderlappar utmed husens väggar på trottoarerna.

Severin frågade dem, om de mött någon herre av det och det utseendet. Gubbarna stirrade trögt och likgiltigt på honom, liksom ville de säga: gå hem och lägg dig!

Severin upprepade frågan och understödde den med en tolvskilling. Då tog sig den ena bakom örat och lät förnimma att han för en stund sedan sett tre herrar spatsera utåt långa bron.

Severin skyndade ditåt. Även här var öde och tyst. Endast talltrasten sjöng som i går uti parkens blommande rännar, och på avstånd förnams de jämna årtagen av en bortroende båt.

9. Rannsakingen.

Blek och modfälld efter en genomvakad natt, därunder han i alla möjliga riktningar genomkorsat staden för att uppsöka den försvunne vännen och lika förgäves väckt ur deras morgonsömn alla kamrater, som törhända kunde veta något om Vincent Vågbyrtaren, begav sig Severin Björck kl. före 8 på morgonen till rektor, fast besluten att påta sig den största möjliga del i ansvaret för gårdagens händelser. Så fullkomligt oerfaren som han var i brottmålsförhandlingar, misströstade han alldeles icke om framgången av sitt ädelmodiga svek; det värsta syntes honom endast att nödgas ljuga, ty däri saknade han all praktik. Men han beslöt att se övermåttan stursk och trotsig ut, likasom den där verkliga vore karl att slå en hel patrull på flykten. Stackars gosse, det var mot hans natur; det var raka motsatsen av Akilles förklädd till flicka.

Trogen denna manhaftiga föresats, stövlade han in till rektor med ett buller, som kom honom själv att häpna. Men det behövdes icke mycket att avvärpa honom. Rektors första korta fråga lydde: – Var är Ek? – och därmed var Severin Björcks kurage komplett förbi.

– Ek? stammade han.

– Ja, Ek, som själv angivit sig hos kommendanten i går, fortfarande rektor i sträng ton.

Severin hisnade. Han begrep ganska väl huru sakerna stod, men ville likväl våga ännu ett försök. – Om Ek angivit sig själv, har han gjort det blott för att rädda mig, bedyrade han med tårar i ögonen.

Rektor skakade på huvudet. – Herrn är för ung, och jag vill gärna tro för hederlig för att ljuga, om det också sker uti god avsikt, fortfor han. – Var god och sitt ned. Ek har givit kommendanten sitt hedersord att infinna sig hos mig klockan åtta, och den fattas ännu 4 minuter.

Severin satte sig ungefär med samma nöje som Mexikos furste Guatimozin fordom nedlade sig på spanjorernas eldröda halster.

Rektor begagnade tiden att göra några deltagande frågor om hans och hans väns familjeförhållanden. Varje fråga förekom Severin som hade han blivit knipen med en glödande tång.

– Klockan är nu sju minuter över 8, sade rektor om en stund.

– Herr Ek tycks glömma att den akademiska kvarten ej är här på sitt ställe.

– Har han lovat, så skall han komma, försäkrade Severin. – Det vill säga om han *kan* infinna sig, tillade han med en tvekan, som icke undföll den skarpsynte förmannen.

– Vad vill det säga? Är han sjuk?

– Nej – men han har gått ut, och ...

Severin tvärtystnade.

– Det är en allvarsam sak, herr Björck. Vart har han gått?

– Jag vet icke. Han gick ut sent i går afton och har sedan ej kommit tillbaka.

– Tror herr Björck att han rymt?

– Aldrig! Han rymma? Nej, ers magnificens! Förr skulle han gå vilket straff till möte som helst.

Rektor teg några ögonblick. – Klockan är nu en kvart på nio, sade han. – Precis klockan 9 in finner sig herr Björck vid kämnärsrätten; jag vill hoppas endast som vittne. Vi får då se om herr Björck bedömt sin kamrat rätt.

– Skall jag infinna mig vid kämnärsrätten? upprepade Severin, som trodde sig ha hört miste. Han hade ej drömt om annat än disciplinskommissionen, och det var dock något, det redan.

– Se här, läs själv § 16 i statuterna!

Severin läste:

Ofredar Studerande, med ord eller gärning, Militair-Vakter eller Patrouiller, hänskjutes brottet till Domstol som vederbör, och den anklagade vare under ransakningen, och intill dess slutligt utslag laga kraft vunnit, förlustig rättigheten att föreläsningar vid universitetet bevista; och varde han sedan, efter förbrytelsens beskaffenhet, på längre eller kortare tid eller ock för all tid, från Universitetet förvist.

– Gå, unge man, och låt sanningen bli ert enda rättesnöre, yttrade rektor, själv känd att vara en man, som, med eller mot opinionernas vindkast, orubbligt följde sin övertygelse om det rätta.

Severin bugade och gick, men den gången långt tystare än han kommit. Att stå inför kämnärsrätten och stå där för att med sitt vittnesmål anklaga och fälla sin bästa vän, det var ingen glad utsikt för en vekhjärtad yngling, som, ännu knappt över barnåren, aldrig skådat andra busar i ögonen, än lärare och examinatore, aldrig gått andra faror till möte, än vådorna av ett misshugg uti Euklides eller en grammatikalisk bock uti ämneskrivningen. Och likväl var det icke det, som mest bekymrade honom. Var fanns Vincent? Och skulle han komma i tid för att inlösa sitt hedersord? Den länge mannen från bergen stod som en jätte för Severins inbillning. Ack, endast Vincent kom, skulle kanske allt ännu reda sig. Men om han blev borta? Utan honom var Severin Björck endast hälften av sig själv.

Han gick hem till sin tant. Kanhända var Vincent där? Nej, han fanns icke där. Hans försvinnande var ännu okänt, men en kursor* hade varit där för att efterfråga honom, och kursorerna har i alla tider varit kända för att icke onödigtvis tiga med hemligheter, som hela världen ändå snart skall få veta. Hela huset var i uppståndelse. Severin nödgades utlägga hela sin lilla vältalighet för att övertyga sin tant och sin kusin att här blott var fråga om ett litet krakel, som skulle avlöpa utan alla vådliga följder. Men ingen ville tro honom, och under dessa förklaringar nalkades med vingade sekunders snabbhet det fatala klockslaget 9.

Det gamla rådhuset av sten, med årtalet 1770 i förgyllda siffror över ingången, stod ännu kvar vid senatstorgets nordöstra hörn, på den plats, som nu upptas av Nikolaikyrkans östra paviljong. Utom de två egentliga våningarna, som var bestämda ”för nytta och nöje” och där borgarbalerna vintertid vände upp och ned på magistratsresidenset, fanns även en jordvåning, vilken i oskyldigare tider tjänstgjort som häkte, men nu mer och mer hade nedsjunkit till den mindre vördnadsbjudande bestämmelsen av ”kurra”.

När Severin Björck med tunga steg närmade sig denna rättvisans bostad, var det icke utan att han kastade en hemsk sidoblick på denna till hälften underjordiska boning, som måhända en vacker dag skulle bli hans eller hans väns bostad tillsvidare. Men han bemannade sig och klev uppför trappan till rättens sessionssal.

Där satt rättens ordförande och ledamöter alla redan färdiga och hade så mycket mer ansett sig förbundne att påta sin högtidligaste ämbetsmin, emedan sessionen hedrades av rektors, kommandantens, polismästarens m. fl. tjänstemäns närvaro, och bland dem fiskalen som åklagare. Polisrannsakningen, som vid sådana tillfällen föregår, hade den gången blivit med militärisk snabbhet undangjord, och rätten fick del av dess i går uppsatta protokoll, jämte vittnesmålen, som väl utredde förbrytelsen, men icke kommit till något bindande resultat om förbrytarna. Läkareattest framteddes[•] och utredde att en man bland patrullen erhållit en stark kontusion på högra sidan av huvudet ”av ett trubbigt föremål”, utan att ännu med säkerhet kunde avgöras huruvida hjärnan blivit skadad; en annan man, en polisbetjänt, intygades vara försedd med en blånad under vänstra ögat och en svullnad på kindbenet därunder, båda ”uppkomna av yttre våld”. Även hade kommandanten, bister som ett åskmoln, plikt-enligt meddelat Vincent Eks i går inför honom enskilt avlagda bekännelse.

Förhandlingarna började, och studeranden vid kejs. Alexanders universitetet Vincent Ek uppropades. Allmän tystnad. Severin Björck var till mods, som ville han sjunka genom golvet rakt ned uti kurran.

– Den unge mannen gav mig sitt hedersord och jag sade till honom: jag vill tro er, ni är finne! – viskade kommandanten harmfullt till rektor. – Rektor höjde på axlarna och viskade tillbaka: – Ers excellens torde icke bedöma män efter pojkar.

Severin förnam dessa ord, så sakta de än yttrades, och det är troligt att han i denna stund hellre sett sin vän med bindel för

ögonen framför sex laddade gevär, än frånvarande föremål för ett samtal som detta.

– Icke tillstädes? upprepade kämnärspreses.

– Icke tillstädes, svarade rättsbetjänten.

– På förekomna skäl och med herr rektors begivande finner rätten nödigt att anbefalla bemälda studerandes Vincent Eks noga efterspanande och häktande varhelst han anträffas! Ijöd ånyo ordförändens torra stämman.

– Det behövs icke; jag är här! svarade i detsamma en röst vid dörren, och in trängde sig en yngling med blekt och förstört utseende, utan mössa, utan rock, barfota, hår och kläder i största oordning, dammig och genomvåt, drypande på en gång av vatten och svett, men med en blick, som oförsagt skådade vemhelst, som mötte honom, djärvt uti ögat. Severin uppgav ett glädjerop: det var Vincent Vågbrytaren.

10. Domen.

Vårtermin nalkades sitt slut – den 15 juni, efter dåvarande sed och stadga. Man påskyndade alltså rättegången över uppträdet på långa bron, och innan ännu två veckor var förlidna, d. v. s. inemot midsommar, nalkades för Vincent Vågbrytaren det ögonblick, som skulle avgöra hans kommande öden.

Under denna tid, och mellan förhören, som påskyndade målets förlopp, emedan den anklagade utan alla undanflykter erkände sig skyldig, satt Vincent i karcer. Detta fängelse, vars tillvaro nu blivit nästan okänd, emedan det så sällan kommit i fråga, var beläget i universitetshusets jordvåning, icke långt från gamla vaktmästare Häggströms boning. Emedan denne universitetets tro-tjänare och alla akademiska medborgares förste gynnare – han som med sin runda mage och sin fryntliga beskyddaremin hade påtryckt deras studentbrev det stora vaxsigillet och därmed likasom hallstämplat deras nya värdighet – emedan han på en gång ansågs för gammal och jävig, hade han fått en särskild kursor till

biträde, för att bevaka fången. Ja, den första veckan stod till och med en vakt i korridoren utanför; men när det befanns att den slagne soldaten återhämtade sig från sin vådliga bekantskap med sten-avvisaren vid långa bron och ingen fara mer var för livet, borttogs vakten, och Vincent fick tillbringa sin tid så komfortabelt som möjligt; d. v. s. med böcker, goda middagar på egen bekostnad och en eller annan god vän, som hade tillåtelse att besöka honom i hans ensamhet.

Bland dessa vänner var naturligtvis Severin Björck, och vem kan förtänka honom en så naturlig nyfikenhet, som den, att gärna vilja veta sammanhanget mellan Vincents försvinnande och hans uppträdande i sista stunden uti en kostym, som försatte hela kämnärsrätten i häpnad? Kommendanten själv hade ju vid detta tillfälle yttrat sin förundran att den anklagade icke infann sig, med skyldig aktning för rätten, i uniform, och Vincent hade icke låtit förmå sig att svara annat på dessa frågor, än att han under en utfärd till sjöss blivit hindrad av storm att infinna sig uti rättn tid och varit nödsakad att simma från Rönnskär, för att uppnå fasta landet och inställa sig för domstolen.

Severin var icke nöjd med dessa förklaringar. Han hade sina skäl att misstänka andra personers inflytande på Vincents dröjsmål och underlät icke att begära en förklaring däröver. Vincents svar var sådant, att en vän kunde finna sig tillfredsställd, ifall han icke var en nyfiken vän, och det må förlåtas Severin att hans vänskap blandades med en god portion av den senare egenskapen.

– Jag gick ut den natten, sade Vincent, – för att möta den som du vet och för att av honom begära förklaring på mitt och mina föräldrars dunkla öde. Jag mötte honom vid grekiska kyrkan, och vi vandrade tillsammans åt långa bron, medan han berättade mig sällsamma och förskräckliga händelser från min tidigaste barn-dom. När vi kom till bron, var där en slup med fyra roddare i främmande dräkt, och efter natten var lugn och mild, föreslog mig den grekiske palikaren* – ty en sådan är han och en vän till min far – att följa sig på ett kort besök till sin brigg, som låg för

ankar i södra hamnen, ej långt ifrån varvet. Jag hade ingenting däremot; vi skulle ju om ett par timmar vara tillbaka, och jag behövde slå bort mina dystra tankar med utsikterna mot den nya framtid, som han för mig upprullade. Jag steg i hans slup, vi uppnådde fartyget, och jag lyssnade i dess kajuta vid ett glas cypriskt vin på främlingens hänförande skildringar från grekiska frihetskrieket och hans nya planer för Greklands storhet. Timmarna för-gick, utan att jag anade det, emedan den redan förut ljusa natten så omärkligt klarnade till full dag. Slutligen, då han uppmanade mig att nu genast fortsätta med honom färden mot en framtid full av rykte och ära, rann det mig i hågen, att jag ännu hade en plikt att uppfylla uti mitt andra fosterland. Jag ilade upp på däck: briggen var under segel, hade redan passerat med grekisk djärvhet innanför Långörn och styrde till sjöss. Lyckligtvis för mig var vinden sydlig och hindrade briggen att styra rak kurs mot Gråhara båk, varför den gjorde en dristig lov emot Rönnskär i väster. Jag fordrade en båt, för att sättas i land; man vägrade det, och tolken sade mig rent ut att allt motstånd var fåfångt, jag borde nu billigt foga mig i mitt öde och stanna ombord. Mitt svar var att stöta den gemene karlen för bröstet, så att han tumlade raklång på däcket, och därpå hoppade jag överbord. På briggen blev en uppståndelse: man ville utsätta slupen för att hämta mig tillbaka, men den gamle palikaren, som stod vid relingen, förbjöd dem det. Din moder Hellas, sade han, begär icke en tvungen uppoffring. Fly tillbaka, om du vill, till dessa ödsliga klippor och pröva om den lycka de unnar dig kan jämföras med den bana av rykte och storhet jag erbjudit dig. Och väljer du fritt en dag ditt första fader-nesland framför ditt andra, då skall du finna mig i Aten – och han nämnde mig en adress. Jag hörde icke mer: vågorna var nära att slå över mitt huvud. Jag samlade mina krafter, avkastade vad jag kunde av mina kläder och uppnådde stranden: då såg jag briggens vita segel fjärran ute vid den ändlösa randen av havet. Men jag ihågkom mitt hedersord och skyndade till domstolen sådan jag var, emedan ingen tid var att förlora. – Resten är dig bekant.

– Och vad ämnar du nu göra? frågade Severin, som väl insåg att han denna gång måste nöjas med endast en del av hemligheten.

– Vänta utslaget, svarade Vincent kallt.

– Och sedan?

– Sedan vill jag välja det fosterland, som icke förskjuter mig. Severin teg. Vad skulle han säga?

Emellertid nalkades rättens förhandlingar dess slut, och dagen blev utsatt, när dess dom skulle avkunnas. Det var den 23 juni, midsommaraftonen. Dagen var något kylig, som stundom händer mitt i den nordiska sommarens skönaste ungdom, men ängar och parker stod gröna, syrenerna blommade, svalorna flög, och seglen glimmade vita överallt på de blå fjärdarna kring det sköna Helsingfors.

Målet hade väckt uppseende, och en mängd herrar hade samlat sig dels i, dels utanför rådhuset för att erfara utslaget. De oskyldiga tidningarna visste den tiden intet om sådana tilldragelser. De redogjorde samvetsgrant för alla utnämnde vicepastorer, vicehäradshövdingar, titulärråd och andra råd i landet, men iakttog den frommaste tystnad om ämnen som rörde medborgares liv och ära.

– Mindre än fästning kan icke komma i fråga, yttrade vår vän krigsrådet, som gravitetiskt stannat en stund vid högvakten tätt invid rådhuset.

– Mildrande omständigheter, ungdom och okynne torde influera på facit, genmälde kamrern, i det han petade med sin käpp mot de svart-röd-vita stolparna på trädplanen utanför högvakten.

– Lagen känner ingen annan ungdom än omyndig och övermaga, invände krigsrådet med martialiskt allvar.

– Tror ej krigsrådet, tror ej kamrern, att en underdånig förbön hos Hans Majestät kunde rädda den stackars gossen? frågade med darrande stämma en gammal fru, som, åtföljd av en ung flicka, i det de närmade sig tvekande rådhuset. Det var assessorskan Riding och Amelie Evers.

– Exempel bör statueras, svarade krigsrådet, utan att förändra en min.

– Man kunde genom rektor göra förbön hos kansler, tröstade kamrern.

– När reser vi till Petersburg? Säg, tant, när reser vi? viskade den unga flickan, som i sin oskuld tänkte på knäfall för den unge sjuttonårige tronföljaren, vars mildhet redan blivit i landet vida berömd. Hennes fråga avbröts av ett sorl från rådhustrappan. En mängd herrar strömmade ut och spridde sig över torget.

– Nå? sade på en gång både krigsrådet och kamrern till en av de utkommande.

– Gott köp, blev svaret. – Den unge karlen har sluppit för gatufridsbrott, skadabot och ett års fästning, och den lär han slippa på nådeväg.

– Hm, puttrade krigsrådet, – det ser ut som vore lagarna nuförtiden gjorda av sötmjölk.

Assessorskan och hennes skyddsling andades åter. I samma ögonblick utkom den dömde, åtföljd av vakt, från rådhuset, och Severin följde honom som hans skugga. De passerade nära förbi de båda fruntimren. Ingen hade hjärta att yttra ett ord.

Men när de redan passerat, vände sig Vincent om, stannade och viskade sorgset:

– Amelie, – det var en sjuvåppling!

– Du skall snart vara fri, viskade flickan tillbaka med tår-fyllda ögon.

– Ja, fri! upprepade han. – Jag är för alltid relegerad från universitetet.

II. Vid varvet.

En vacker sommarafon, någon tid efter midsommar, när källnärsträtten avsåde sin dom, såg man två äldre herrar promenera vid varvet i väster om nuvarande vägen till brunnshuset. Där fanns en körväg förbi magasinerna från staden till varvet, men

allt vad som låg i söder om denna trakt var en vild och ytterst ful bergöken, mot vars kala klippor vågorna bröts i enformigt brus, medan här och där en förfallen koja endast gjorde ödsligheten än mera märkbar. Det nya observatorium hade kort förut placerat sig som ett örnbo på klipporna för att överskåda detta kaos av hållar och klyftor, till icke ringa förundran för den gamla runda väderkvarnen, vilken i mansåldrar ensam behärskat nejden och koxat ut över havet som ett bergsrå från tinnarna av sin grå jätteborg.

Nu hotades likväl denna nejd av en fullkomlig omskapning. De två herrarna, krigsrådet och kamrern, hade med mycket besvär klivit fram mellan stenarna för att tillfredsställa sin nyfikenhet och ta en översikt av de nyss påbegynta planeringsarbetena. Båda var ense om att hela planen till brunsparkens anläggning med badhus etcetera var ett högst förhastat företag, som aldrig kunde bli något av; men de skilde sig däri, att medan kamrern ansåg det vara ”icke illa för nejdens utseende”, ehuru det måste ruina anläggarna, förklarade krigsrådet hela anläggningen rent av dårhusmässig och förundrade sig högeligen att staden velat upplåta denna sin mark (som nota bene dittills icke haft annat värde än enrisbuskarnas avkastning) till att bortskämmas och misspydas med allehanda tillställningar, som några enskilda personer företagit sig i egennyttiga avsikter. – Men så går det nuförtiden, fortfor den gamle herrn i sin patriotiska iver. – Lag och rätt bryr sig ingen om; man spekulerar bara huru man bäst må rikta sig på det allmännas bekostnad, och med våra gamla goda seder är det förbi.

– Apropos av lag, inföll kamrern, – har bror hört att hovrätten fastställt kämnärsrättens utslag om Ek i vad som rört böterna, men frikämt honom från fästningsstraffet, och att Hans Majestät i nåder fastställt hovrättens utslag?

– Vad? Nu redan! utropade krigsrådet mäktigt förvånad. – Knappt en månad har förflutit, och målet har redan passerat alla instanser!

– Jag kan ej annat förstå, än att det blivit påskyndat från högre ort, svarade kamrern saktmodigt.

– Påskyndat? Skönt! sa' Gustava. På det sättet behandlar man våra lagar. När har man nånsin hört att ett sådant mål passerat alla instanserna på mindre än minst ett års tid? Det är, tamme tusan, skickligt och anständigt; det är laga ordning, säger jag. Och nu på en månad! Är det reson? Är det lag? Fy f–n, såna tider vi lever i, bror!

– Nå, för den präktiga gossen var det i alla fall rätt bra; han kan nu med tiden bli länsman till exempel.

– Hänga hade han bort, eller benådas med gruvorna. Varför bekände han? Jag stod vid dörren till rätten, när han kom in den dagen i skjortärmarna, våt som en pudel nyss uppdragen ur sjön, och viskade honom av pur vänskap i örat: ”finemang, sa' Mobergskan, kom ihåg att herrn nekar till allt – *prima regula juris*•.” Men vad svarade han? Jo, pojkslyngeln gav mig ett par ögon, som hade han velat borra mig i sank, och därpå klev han fram till rättens bord och svarade ja, ja, ja, som en enfaldig flickstackare. Och en sådan personage får mildring i utslaget! Det är, tamme d–n, skandal!

– Går vi ned till varvet? Jag ser assessorskan Riding vid landgången till fartyget. Det skall vara konsul Björcks skepp, och misstar jag mig ej, är det han själv, som står där nere på kajen.

Herrarna gick ned, och det befanns att kamrern icke sett miste. Konsul Björck var verkligen hitkommen i affärer, emedan hans skepp hade anlöpt Helsingfors med saltlast, som här inköptes av ett bland den tidens kommerseråd, om vilken professor N. sedermera gjorde följande korta, men innehållsrika gravskrift:

Han levde, sålde salt,
Och det var allt.

Nu hade skeppet lastat plankor och var färdigt att avsegla till Livorno. Konsul Björck hade inviterat sin släkting, assessorskan

Riding och hennes systerdotter att dricka te på skeppet och önska det lycklig resa. Även hans son Severin, som icke velat lämna staden, innan Vincents öde blev avgjort, befann sig i sällskapet.

Konsul Björck stod på däck i fören och samtalade på tu man hand med en ung man i sjömansjacka, vilken just höll på att brassa en ända under tillrustningarna att göra klart till segels.

Denne sjöman var Vincent Vågbrytaren.

– Och du har verkligen tagit hyra som jungman i går, min käre Vincent? sade den faderlige vännen med ömt allvar.

– Ja, sade ynglingen med ett vemodigt leende. – I går klockan elva fick jag del av Hans Majestäts utslag som för mig öppnade fängelsets dörrar, och klockan 12 var jag sjöman. Vad skulle jag göra? Jag är relegerad för alltid.

– Och du reser nu?

– Till Livorno, farbror, med hjärtat uppfyllt av er godhet, så länge det klappar i detta liv ... Men med er och kaptens tillåtelse lämnar jag fartyget i Livorno och ser, om jag kan vidare utträta något i världen.

– I Aten?

– Ja, i Aten. Farbror vet då ...?

– Att du hoppas finna anhöriga där; jag vet det. Vincent, min redlige gosse, vilket liv, vilka faror går du till möte, och jag kan ej stå som en far vid din sida!

Ynglingen teg.

– Hör mig, fortfor Björck allvarligt. – Kasta ej från dig för en oviss framtid vad du än äger kvar. Du är en yngling med kunskaper och praktisk förmåga: också handeln behöver kunskaper, nu mera än någonsin. Severin är i högsta grad opraktisk; jag behöver ett biträde, och han kan ej bli det, han duger blott till professor med tiden. Men du kan bli mitt stöd, om du vill: efter din akademiska bana är bruten, så bli min kontorist, för att sedan bli min kompanjon, och din framtid, min son, är tryggad.

– Min farbror – hur skall jag nånsin kunna vedergälla er godhet? Ni överskattar min förmåga; – jag kan aldrig bli köpman.

– Prat, min gosse! En pojke som du kan bli vad han vill. Och sedan – tänk på flickungen där; hon är god som gull, vacker som en dag och har dessutom en bra hemgift. Jag har sett henne gråta sina blå ögon röda för din skull, och – vi skulle leva ett lyckligt liv tillsammans hos oss.

– Min farbror, – jag är relegerad!

– Allt klart, gossar, att lätta ankar, när patronen befaller! Ljöd i detsamma kaptenens väldiga stämman.

– Ännu en gång, Vincent, besinna dig – bli hos oss! Stöt ej ifrån dig den sanna lyckan! Vad mer, om universitetet och tjänstebanan är stängda för dig? Hela det praktiska livets vida fält står öppet för dig. Kom! Ännu är det tid! Bli vår!

– Detta land har förskjutit mig!

– Vem har sagt det? Är då Finland så rikt på hjärtan, huvuden och armar sådana som dina, att det kan stöta ifrån sig en hel levnads gagnande verksamhet? Nej, Vincent, nej, – du skall en dag bli detta lands ära och prydnad. Kom!

Vincent tvekade. Han stod där blek såsom havets skum och vägde framtidens öden i sina händer. Då föll hans blick på en grupp ej långt därifrån. Amelie Evers lutade gråtande sitt huvud mot relingen, och Severin Björck stod bredvid henne, viskande något i hennes öra. Det var endast en flyktig sekund, ett oskyldigt ord, men denna sekund blev avgörande. Vincent tryckte sin fosterfaders hand och sade med knappast hörbar stämman: – farväll!

– Lätta ankar! befallde patronen dystert.

Befallningen åtlyddes. Sjömannens muntra sång ljöd frisk i den klara aftonluften. En kvart timme därefter sågs seglen svälla för vinden, och den mörka kolossen begynte sakta glida fram över hamnens krusade yta. En ung sjöman klängde på mellersta rån, för att lösgöra storseglet. Det var Vincent Vågbyrtaren. På stranden kvarstod de fyra som han i livet haft kärast, men ingen av dem kunde se att två stora tårar droppade ned från rån och försvann utan spår i den vida svällande segelduken.

12. Tjugufem år senare.

En vacker juniafton innevarande år 1860, som snart sjunker med sin snöiga hjässa under tidens böljor, rullade en elegant vagn Unionsgatan framåt till långa bron vid Helsingfors och stannade där. Ur vagnen steg en ljuslätt, något fetlagd medelålders herre i brun paletå och grå sommarhatt, åtföljd av en i svart mantilj insvept fru, som påtagligen varit vacker i sina dagar och ännu bar spår därav i det oförgängliga behag, som blommor i hjärtats godhet och aldrig åldras. Sist hoppade ur vagnen en ung flicka om 15 eller 16 år, i ljusblått muslin, och amasonhatt*, lätt som en ekorre och synbarligen mera van att dansa i skog och gröngräs, än på dessa hårda och styva stenlagda gator.

– Får vi höra sång i afton på Kajsaniemi? utropade hon. – Jag undrar om studenterna ännu är kvar. Ack om de ville sjunga Glädjens blomster! Näst Tuoll' on mun kultani finns ingen vackrare visa i världen:

Glädjens blomster i jordens mull
Ack visst aldrig gro.
Kärlek själv

Förlåt, jag glömde att den visan alltid gör mamma så sorgsen. Men ... vi går ju inte till Kajsaniemi?

– Nej, sade den äldre herrn småleende, – vi går till Sparbanken. Och därmed begynte han med filosofiskt lugn promenera utåt bron.

– Sparbanken? upprepade den unga flickan förundrad.

– Man har där en mycket vacker utsikt, genmålde frun i den svarta mantiljen, också småleende.

– Det måste väl mamma veta som gammal Helsingforsbo, – och pappa med, anmärkte den dansande ekorren, likväl ej utan en förtretad sidoblick på ekarna och lönnarna i botaniska trädgården. – Men – tillade hon – Sparbanken, det var ett högst besynnerligt namn för en vacker utsikt.

– Annat än utsikter finns här icke kvar, sade hennes far om en stund, när de tagit av åt vänster och kommit in på den fula, kala, med kål och potatisar planterade udden, som kunde vara en av de mest förtjusande uddar i hela nejden, om någon ville förbarma sig över den och plantera dit en villa, ritad av Chiewitz, med ett hundra lindar och ekar från Lindstedts plantskola.

– Nå, vad skall vi nu roa oss med? frågade den överdådiga flickan, i det hon sprang ut till stranden av udden och begynte kasta småstenar i vattnet.

– Försök att kasta dit över till Kajsaniemi, skämtade fadern, i det han satte sig att vila på en sten. – Försök det, Victorine, så lovar jag dig en ny parasoll, om det lyckas.

– Dit över?

– Nå ja, det har jag sett göras förut.

Han märkte icke att det äldre fruntimret vid dessa ord vände sig bort, för att dölja en fuktig dimma i de vackra blå ögonen.

– Nej, kasta lovar jag inte, men simma, det kunde jag lova, om inte studenterna vore på Kajsaniemi, skrattade Victorine.

– Det har jag också sett göras förr, svarade fadern. – Vet du, min kära Victorine, att vore du inte flicka, så vore du bestämt en pojke och skulle ha ärvt både namn och lynne av en, som Men vad tycker du om utsikten, min goda Amelie? Märker du denna doft av hägg och rönn, som kommer till oss över viken? Jag vet likväl en mycket vackrare utsikt, vilken varken du eller mången i Helsingfors har sett, och det är därborta vid Gröna villan klockan mellan 2 och 3 på morgonen ... Gör jag dig ledsen? Förlåt; man lever så gärna i gamla minnen, också när blommorna av det förgångna blandas med nässlor. I dag skulle vi mötas, men ... jag torde väl bli ensam på mötesplatsen.

– Ursäkta, sade i detsamma en trasig och löjlig figur, som obemärkt nalkats från andra sidan och nu befann sig helt nära, – är det icke brukspatron Björck jag har den äran att tala med?

Lambert Severin Björck – ty det var verkligen han – mönstrade flyktigt den frågande, som bar alla kännetecken av en försupen

slary, den där skådat kanhända bättre dagar. Den ytterst luggslitna svarta rocken, illa lappad på armbågarna, var knäppt upp vid halsen med sin enda återstående knapp, förmodligen för att dölja bristen på väst. De alltför korta benkläderna täckte endast bristfälligt kvarlevorna av ett par stövlar, som dock med deras innehåll affekterade[•] ett slags dansskolsställning, och det tunna stripiga håret skyddades till hälften av en hatt, som en hamnbuse kanhända försmått, men som satt cavalierement[•], på sned åt högra sidan. Fysionomin, på en gång ödmjuk och knipslug, var, oaktat tydliga spår av snapsarnas inflytande, dock det bästa på karlen, ty den röjde en kvarleva av kvickhet och humor, som betydligt mildrade den annars ruskiga anblicken av hans värda personlighet.

– Har ni något ärende, min vän? frågade Severin Björck med sin gamla godhjärtade röst, i det han mekaniskt framtog ur plånboken en ny marksedel.

Figuren höjde på axlarna, drog sin mun till ett högst komiskt grin, och yttrade: – Jag tror herr patron behagade säga: min vän! Var det så, herr patron?

– Vad är det ni säger? genmälde Björck, som dunkelt påminde sig att han måste någonstans ha sett karlen förut.

– Vad jag säger? Hm – man har så många spikhamrar och kuggjul i sitt huvud; man har råkat glömma att det i dag är den 9 juni, – men allt är han samma beskedliga patron, som den tiden vi ännu understod oss att kalla honom – och härvid lade han sin breda näbb till Severins öra – ”Mösset”!

Björck drog förvånad sitt huvud tillbaka och betraktade karlen nogare. – Vad tusan, utropade han, – är det inte ”Paschan”?

– *Ita quidem, doctissime et celeberrime vir*[•]; det var i de gamla goda tiderna, när vi ännu hade ”ungerskt vin för vår strupa”. Men tiderna förändras, herr patron, *et nos mutamur*[•]. Jo, det var annat, när vi band två katter tillsammans i Artaxerxes farstu om natten och gubben trodde att det var Hekate, Tisifone och Megära alla tre, – eller när vi slogs med gesällerna i Mörtens gränd och

inbillade Fröbergsskan att vi fördrev spöken; – eller när vi betalade brandvakterna att ropa tretton slagen utanför gamla Stakens fönster, – eller när vi förde Vågbyrtaren i triumf hit över till Sparbanken ...

– Hör på, Pascha, du borde skämmas att titulera gamla kamrater herre ...

– Nå, Gud välsigne dig för de orden, gamla möss, du är alltid dig lik; men ser du, jag har kommit så där just som litet på kneken, sedan jag miste min kondition[•] hos Calle Videfelt, som har **domsaga. F–n i de gamla kamraterna, det finns ingen broderlighet mera i världen, de pretenderar att en människa skall vara nykter som en rödmålad brunnhink.

– Jaså, du har varit tingskrivare de senare tiderna?

– Sekreterare, *ita quidem*, och kunde nu vara kronofogde, om jag inte stakat mig i examen på Bonsdorffs kameral. Kommer du ännu ihåg vad vi svor den kvällen vid löftets bägare? Men nu minns jag, du satt då och gjorde visor om månskenet ... Säg mig, hur kommer det till att du är brukspatron?

– Så går det, kära Pascha. Min far behövde en kompanjon; för hans skull slog jag lärdomen på båten och ...

– Gifte dig med din kusin, den lilla söta och rika Amelie Evers ... Mjukaste tjänare, jag ber om ursäkt för min dristighet.

– När min far dog för några år sedan, lade jag ned handeln och behöll endast bruksrörelsen. Nu har jag kommit hit med min hustru och min äldsta flicka till promotionen. Men säg mig, vad har det blivit av våra andra vänner, som skulle möta oss här i dag? Jag har så litet hört av dem, sedan vi skingrades över vida världen.

– Därom kan jag ge dig besked, jag har fört bok över dem; de har allesamman fått betala borgen för mig, ty det är nu en gång min princip att aldrig betala ut pengar, när jag inga har. Att börja med: Renius, som talade ett ord i kvartalet, är nu assessor i V** hovrätt.

– Det vet jag. Men "Alonzo" till exempel?

– Alonzo svor på att en dag bli Finlands Walter Scott. Han

vräkte* vid universitetet i åtta år, kom sig äntligen till lilla teologie examen och lär varit medarbetare i tidningen Vanadis. Med dessa storverk var han nöjd här i världen; friade slutligen till en rik kopparslagaränka och blev ”sin egen”, som han alltid varit; men affärerna gick överända, och så dog han med lånad rock för tio år sedan.

– Stackars karl! Och ”Antepenultimus”?

– Han skulle bli ärkebiskop, om jag minns rätt. Nå ja, ingen vet vad han ännu kan bli. Han hade alltid hosta, när han skulle predika prov, och därför fick han med njugg nöd en liten kapellförsamling uppe i Österbotten.

– En så duglig karl! Men den långa ”Tusse”, som hade klenare huvud än kropp, vad blev det av honom?

– Han skrek som en gast i predikstolen och fick allt vad han sökte. Till slut vandrade han all världens väg som en fet prost; – och ändå ville han inte låna mig femton rubel på mitt ärliga namn.

– Och ”Hästen”, som skulle utdika alla Finlands mossar?

– Nå, dika, det gjorde han som en hel karl. Men en dag skulle han prompt bege sig till fots över ett gungfly, och när han en gång fått något i sitt huvud, fick varken hin eller länsman det dädan igen. Därför gick han, styv och hjulbent, som han alltid brukade, och när han kom mitt på gungflyet, bar det ned, det förstås, och där blev han.

– Tre redan borta av sju! När allt kommer till boks, lär du, kära Pascha, vara den ende, som hållit ditt löfte den kvällen.

– Det var nu si och så. Jag svor att ta lilla kameralexamen till hösten, och det gjorde jag som en ärlig karl, men fick mig på pälsen av Nordström ... Det finns likväl en ännu kvar av oss, och han svor på att bli kung över Finland.

– Vågbrytaren blev, som du vet, relegerad och reste till Grekland.

– Jag hörde, med respekt till sägande, att f–n tagit honom, och vore det inte mot mina principer, kunde jag vittna att jag såg fres-taren i egen person, den där natten du minns, därborta på bergen.

– Allt vad jag kan säga dig är att den underlige främlingen var en grekisk palikar från frihetskriget, hitrest för att uppsöka Vincent, som lär varit en sonson till den ryktbare hjälten Miaulis och försvunnen i sin barndom, när fadern stupade mot turkarna och modern blev vid grekernas nederlag misshandlad till döds.

– Skada att inte Alonzo fick veta det. Han hade då fått en bra roman till Vanadis. Men huru fick palikar-människan sikte på Vågbrytaren efter så många år?

– Genom ett ärr, som han fått på vänstra tinningen vid det olyckliga tillfället, när en janitsjar tog pojken i benen, slog honom mot skeppets reling och kastade honom i sjön, där han räddades av en gammal grekisk matros.

– Åh knäveln!* Det satt också ett gry i Vågbrytaren, som icke var ordinärt konceptpapper. Men vad blev det utav hans krona?

– Man säger att det fanns 1835 ett mäktigt parti i Grekland, som var missnöjt med konung Otto och det knappa område grekerna fått vid freden. – Detta parti umgicks med planen att omstörta hela turkiska väldet, proklamera det grekiska kejsardömet och uppsätta på tronen någon ättling av deras berömdaste hjältar.

– Så för tusan hakar! Vågbrytaren hade blivit en ståtlig kejsare, därtill var han född och stämplad av vår Herre med charta sigillata*. Men hur gick det? Han blev icke kejsare? Vem håken har så noga reda på alla småsaker i nyare historien?

– Nej, han blev icke kejsare, ifall han icke blir det ännu. När han kom till Grekland, hade kung Ottos tron fått starkare fotfäste, och det var fred med Turkiet. Vincent, som aldrig kunnat förgäta sin moders död, har svurit att hämnas henne och varit med överallt, där det gällt uppror och blod i Turkiets provinser. Men nu skriver han sist, att han ingått som överste i grekisk tjänst och hoppas kunna i sommar besöka Finland under en beskickning till Petersburg.

– Jaså, han skriver till dig, den hederspojken? Jäkeln så roligt att träffa honom. Jag slår vad att han ännu skulle gå i borgen för

mig. Men se bara, vilken präktig slup, som lägger i land. Vad kan det folket ha att göra på före detta Sparbanken?

Paschans förundran delades av alla de närvarande. En rikt prydd slup, uppfylld med sjömän av främmande utseende, lade varsamt till vid udden, och ur slupen steg en lång officer i grekisk uniform.

Några ögonblick därefter låg de gamle vännerna Severin Björck och Vincent Vågbrytaren uti varandras armar.

Vincent var mycket förändrad. Hans fordom blommande hy var brynt av söderns sol; hans ungdomliga drag hade blivit skarpa och stränga; hans långa svarta mustascher gjorde honom nästan oigenkännlig; hans blick, ehuru nu så varm, hade något kungligt befällande.

– Jag kom på dagen, jag kom ändå! sade han på mycket bruten svenska. – Men huru – vi är blott två av sju!

– Jag ber allraödmjukast om ursäkt, herr – herr – åh jäkeln, säg själv vad du vill heta, vågbrytare! – men det hampar sig så, att vi ändå är tre i behåll.

– Paschan! utropade Vincent och skakade trofast hans hand.

– Nå, var har du din krona, du världens behärskare? fortfor Paschan framfusigt, men hajade till för den mörka blixten ur Vincents ögon och skyndade strax att rätta sitt misstag. – Jag menar, tillade han ödmjukt, – att du alltid var en krona bland pojkar, och därför tycker jag du kunde låta ro oss över till Kajsaniemi och dricka de gamla tidernas skål. Här är så förtvivlat torrt och stenigt på Sparbanken nuförtiden.

– Det skall vi göra, svarade Severin Björck, benämnd Mösset. Men Vincent Vågbrytaren hörde dem icke. Han stod blek och stum vid sidan av den forna Amelie Evers, som vid hans anblick sjunkit avdånad uti sin dotters armar.

– Jag skall säga dig något, vågbrytare! viskade den trasige kamraten honom helt sakta i örat. – Hon där – varför tog du henne icke? Varför reste du som en narr från din lycka? ... Hon har aldrig älskat någon annan än dig!

Vincent Vågbrytaren svarade icke. Densamma tåren, som fordom rullade osedd bort uti segelduken, trängde sig än en gång oemotståndligt fram ur hans mörka öga. I detsamma hördes studentsången klar och vacker från den motliggande gröna stranden av Kajsaniemi park:

Glädjens blomster i jordens mull, ack visst aldrig gro.
Kärlek själv ju försåtlig är för ditt hjärtas ro.
Men därovan för hopp och tro
Blomstra de evigt friska.
Hör du ej hur andar ljuvt om dem till hjärtat viska?

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 18 **appendices** – (lat.) 'bihang'.
- s. 18 **dii minores gentium** – (lat., skämtsamt) 'lägre gudar'.
- s. 18 **valedicenter** – Personer som har genomgått gymnasium men ännu inte avlagt studentexamen.
- s. 18 **plaggorna** – Slag på handflator eller fingrar som bestraffning i skolor.
- s. 18 **sekundan** – 'andra klassen'.
- s. 19 **seniorer och cives** – Benämningar på studenter i olika skeden av studierna.
- s. 19 **läsförening** – I en läsförenings lokaler hade medlemmar tillgång till böcker, tidningar och tidskrifter.
- s. 19 **spiskvarteren** – Enklare matställen.
- s. 19 **rantar** – Dagdrivare, personer som lever ett lättsinnigt och utsävande liv.
- s. 20 **calidarium** – Uppvärmtd växthus.
- s. 20 **frimurarens grav** – Majoren Fredrik Granatenhjelms (1708–1784) grav i Kajsaniemi park.
- s. 20 **"Tuppen", "Rosen" och "Gefle Vapen"** – tre tobaksmärken.
- s. 24 **kallades i skolan "Antepenultimus"** – Antingen för att visa att han hade de tredje högsta betygen, efter primus och ultimus; eller från (lat.) antepenultima – stavelsen före den näst sista stavelsen i fråga om metrik.
- s. 24 **"Mösset"** – Parallellform till mus – musen.

- s. 25 **cum laude** – Med beröm godkänd, det näst högsta vitsordet i den tidigare tredelade betygsskalan.
- s. 25 **drog handkavle** – Lek där två personer sitter på marken och dras om en kort, rund käpp.
- s. 26 **broderlotten** – 'den större delen'.
- s. 26 **haj** – Uppställning av personer i parallella rader.
- s. 30 **märkvärdigt** – 'betydelsefullt'.
- s. 40 **Zum Vergnüen** – (ty.) 'för nöjes skull'.
- s. 40 **Martis söner** – Krigsguden Mars söner, 'militärer'.
- s. 42 **moraler** – 'moralpredikningar'.
- s. 44 **kransbinderska** – Kransbinderskan binder lagerkransar till magistrarna inför promotionen.
- s. 44 **isvoschikarna** – Lätta fyrhjuliga droskor.
- s. 45 **upptäcka** – 'avslöja', 'förråda'.
- s. 48 **karcer** – 'arrest'.
- s. 52 **en corps** – (fra.) 'i samlad trupp'.
- s. 52 **o rex mundi** – (lat.) 'o världens härskare'.
- s. 57 **grekiska kyrkan** – 'ortodoxa kyrkan'.
- s. 60 **kursor** – 'universitetsvaktmästare'.
- s. 61 **framteddes** – 'uppvisades'.
- s. 63 **den grekiske palikaren** – Medlem av den irreguljära grekiska armén.
- s. 68 **prima regula juris** – (lat.) 'lagens första regel'.
- s. 71 **amasonhatt** – Rund damhatt med böjt brätte och flor.
- s. 73 **affekterade** – 'gav sken av'.
- s. 73 **cavalierement** – (fra.) 'ståndsmässigt'.
- s. 73 **Ita quidem, doctissime et celeberrime vir** – (lat.) 'stämmer, du lärdaste och berömdaste man'.
- s. 73 **tiderna förändras [...] et nos mutamur** – I i sin helhet lyder citatet: Tempora mutantur nos et mutamur in illis – (lat.) 'Tiderna förändras och vi med dem'.
- s. 74 **kondition** – här: 'anställning'.
- s. 75 **vräkte** – 'drev', 'gjorde ingenting'.
- s. 76 **knäveln** – 'jäveln'.
- s. 76 **charta sigillata** – Papper försett med officiell stämpel.

AUGUSTAS HALLON

Ur en ung köpmans levnad

1855

Hon var så vacker. Ett långt mörkbrunt hår flöt i mjuka vågor kring hennes vita panna. Hon hade de mildaste blå ögon jag någonsin sett, och en skälm bodde beständigt på hennes röda läppar. Vi var båda helt unga, mellan 16 och 17 år – barndomsvänner och lekkamrater. Och likväl så kunde vi ej tåla varandra.

Orsaken var mycket enkel. Våra föräldrar hade förlovat oss med varandra när vi var 14 år gamla. De hade tagit saken för så avgjord, att de ej ens frågat oss därom. Det gick vår unga ambition för nära. Från den dagen när de sade till oss: ”omfamna varandra, kära barn, ty med tiden blir ni man och hustru!” – från den dagen nästan avskydde vi varandra. Vi trätte så ofta vi var tillsammans, och vi uppfann alla möjliga förtret, för att reta varandra.

Det hade fortfarit så nära tre år, och vi var alldeles övertygade att vi hatade varandra rätt innerligen. Lyckligtvis kom vid den tiden en ung vicehäradshövding till orten. Ädle man, förträfflige vicehäradshövding, vad jag ännu i dag välsignar ditt minne!

Jag vill ej påstå att den fine, gentile och belevade mannen hade ett öga på min flickas betydliga arv; jag vill göra honom den rättvisan att han hellre förälskade sig i hennes vackra ögon. Alltnog, han var tillräckligt människokännare, för att märka vår inbördes avsky, oaktat hela världen visste att vi var förlovade. Han begynte att strö sina artigheter för Augusta – i början omärkligt, avsiktslöst, nästan kallt; därefter litet varmare, slutligen – jag är säker därpå – alldeles glödhett.

Kunde jag undra, att hon, som avskydde mig, blev honom så snart bevågen! Jag var ju en ytterst förtretlig person, snäv, ret-

sam, ondsint, mången gång rent av grov. Men likväl blev jag småningom harmsen. Efterhand blev jag svartsjuk, förbittrad ända till raseri. Jag svor att förjaga vichäradshövdingen, jag ville erövra Augusta tillbaka, men blott för att åter försmå henne. Jag hatade ju henne riktigt i grund.

Tyvärr bar jag mig tafatt åt, jag rusade fram i förtid, jag förhetsade* mig, jag gjorde mig löjlig. Hon skrattade åt mig, och jag blev därav än mera rasande. Slutligen brast det löst.

Det var en dag i mitten av augusti. Vi var ute vid hamnen, ett stort sällskap, och däribland även min vichäradshövding. Aldrig hade han varit intressantare. Aldrig hade jag varit mera vild. Jag bjöd de unga att segla i min nya slup. Det blåste någorlunda friskt. Ju mera båten krängde, desto högre höll jag i vind. Jag var vid humör att segla oss alla i kvav, ty min häradshövding beskrev just då för Augusta den nyaste operan i S:t Petersburg.

Då märkte jag, när slupen tog in vatten, att den unge mannen bleknade och förlorade tråden av sin berättelse. Desto mera lät jag slupen kränga. Vi var i livsfara, men min flicka såg skarpt på mig och förändrade icke en min.

Detta rörde mig till slut, och jag beslöt att vi skulle leva. Ja än mer, när vi kom i land, räckte jag henne en kvist med tre stora röda hallon, som jag funnit i skogen. Hon såg på mig med en spotsk min. – Har du ej bättre att bjuda? sade hon.

– Bättre? sade jag. – Huru skulle de lyckliga hallon se ut, som behagar din höga smak?

Till svar kvittrade hon en vers av en gammal visa:

Ej i skog eller berg och sjö,
Ej på fastland och ej på ö
Grönskar det som mitt hjärta önskar ...

– Jaså, sade jag vred i min håg och slungade mina oskyldiga bär i sjön. – Man skall vara klyftig som drottning Disa, för att uppfylla dina önsknings. Jag tänker ej besvara mig med att gissa gåtor.

– Som du behagar, svarade hon, och så var vi skilda vänner för den gången.

Efter middagen sprangs änkeleken i det gröna. Så ond jag var på Augusta, kunde jag likväl ej fördrå att se henne stå som maka åt min häradshövding. Jag själv var för tillfället makalös; jag hade som andra änklingar rättighet att röva mig en brud, och jag beslöt att i harmen röva min flicka – den avskyvärda!

Nu blev det jakt. Min rival hade så flinka ben, att han säkert skulle ha blivit en förträfflig militär, om ej ödet gjort honom till jurist. Augusta sprang som en hind – nej som en vind; jag tyckte att gräset böjdes knappt under tåspetsarna av hennes lätta tygkängor. Men var hon en vind, så var jag en storm. Jag var beständigt som ett öde mellan de båda, som ville återförenas. Så sprang vi lika envist alla och ganska långt. Slutligen snavade häradshövdingen i en olycklig stund, och emedan han nyttjade hällor, brast hans fina ljusa inexpressibler^{*} tvärsöver knäet. Därmed var hans nederlag avgjort.

Men Augusta sprang allt vidare. Jag följde henne. Vi kom nu till skeppsvarvet. Där stod på stapeln ett skepp, som stått där i tolv eller femton år, emedan vattnet blivit så grunt, att klokt folk rådde ägaren till att aldrig tänka på utskjutning. Uppför de sviktande trapporna sprang min flicka; jag följde henne dit – och nu var hon fången.

Nu stod vi båda blossande röda därinne i den höga underliga byggnaden. Jag sade: – icke vill jag på allvar fånga dig. Du är fri, Augusta; du kan ta häradshövdingen, om du vill.

– Den? sade hon med en lång blick. – Nej aldrig den!

– Är han ej en rätt hygglig karl?

– Han är rädd, svarade hon med sin lilla stolta min, som klädde henne så väl. Mot detta argument hade jag intet att invända. Vi teg båda, förlägna alldeles mot vår vana.

Se, då märkte vi helt nära där vi stod, att en hallonbuske slagit rot mellan spanten av skeppet och likasom räckte oss självmant tre stora mörkröda bär. Av en hastig ingivelse bröt jag kvisten

och räckte den åt Augusta. – Är du nu nöjd? sade jag med en förunderlig känsla, som jag aldrig märkt förr. Hon svarade likasom förut, men nu helt sakta:

Ej i skog eller berg och sjö,
Ej på fastland och ej på ö
Grönskar det som mitt hjärta önskar ...

Och med detsamma kom en våt dimma över hennes milda blå ögon, och hon begynte gråta. Nära var det att jag gjorde så med. Vi var båda så unga, och vi hade aldrig förut förstått, att vi älskade varandra i våra hjärtans djup också när vi trodde oss avsky varandra på fullt allvar.

Jag sade: – nu är din gåta löst. Vill du nu följa mig?

– Ja, sade hon. Och det lät som när vågen viskar emot en blommig strand.

Sedan följdes vi åt och följs för hela livet. Men skeppet på stapeln hade ett förunderligt öde. Det såldes, revs ned och byggdes ånyo på ett lämpligare ställe. Där köptes det av ett rederi i Helsingfors, gick lyckligt ut, var ett ståtligt skepp och gjorde lyckliga turer. Den nya ägaren lät skeppet behålla dess länge på förhand bestämda namn: Augusta hette det. Tre år hade det varit i sjön, när det togs av engelsmännen den 19 maj 1854 vid Ekenäs. ”Augusta” blev ryktbart i hela Europa; – det var helt säkert det enda skepp i världen, i vars inre en dödlig har plockat vilda hallon.

ORDFÖRKLARINGAR

s. 81 **förhetsade** – ’förivrade’.

s. 82 **inexpressibler** – ”Onämnbare”, eufemistisk benämning på benkläder.

MÅNSKENET PÅ KLIPPAN

1844

Aldrig äger vår höga nord ett så underbart sydländskt tycke, som en skön augustinatt, när månskenet skimrar över den rika grönskan, lövens yppiga prakt och daggpärlorna uppå gräs och grenar. Det ligger i augustimånskenet något eget, hemlighetsfullt, som erinrar om en annan värld; man kunde likna det vid minnet efter döden. Där ligger detta jordeliv med sina bleka dagrar och mörka skuggor, med sina vackra vanskliga* blommor alla; där är lunden, där siskan sjöng, och där är viken, där svanen simmade; de är desamma alla, samma blommor, samma lund och samma vik; men stumma, bleka, drömlika, som vore de ej mera jordisk verklighet, utan hamnar av det som varit, vålnader av ett liv, som redan slocknat.

Det var en kväll augusti 1837. Glatt ljöd på den lilla holmen i skärgården sånger och muntert skämt; fisket hade lyckats bra och bärplockningen ej mindre. Längre satt sällskapet samlat ute på den vackra lövrika stranden och redan bredde sig skuggorna över vattnet, då det i hast rann mig så bjärt i hågen*, att ett brev borde avgå från staden med morgondagens post. Van vid vikingatåg, sköt jag utan dröjsmål min lätta båt från stranden och begav mig ensam ut i natten på den lilla resan av $\frac{3}{4}$ mil. En sakta landkåre* fyllde det lilla seglet, båten tog fart, jag tände min cigarr och styrde med glatt mod ut åt fjärden, vars hela längd jag hade att överfara.

Redan var jag mitt ute på den stora vattenspegeln och ännu förde vinden då och då ett ord, en melodi eller ett högljutt skrat från vännerna på stranden ut till mig. Det var så friskt, så härligt; hur väl man finner sig, en eller två, uti en liten båt mitt på en stor och krusig fjärd, det vet ingen, som ej det försökt. Och

varför skulle jag ej vara frimodig och glad, jag hade ju ingen sorg i hela mitt liv att tänka uppå, ej ens saknaden av mina vänner på holmen, ty jag hade lovat att i morgon bittida åter dricka kaffe med dem. Men vad skulle jag nu företa mig? Jag hade bråkat mig trött om dagen och satt för bekvämt på min utbredda kappå i bakstammen, för att ej bli sömnig. Skulle jag ro? det vore oartigt mot en så artig vind, som drog mitt sjöekipage utan all skjutslega*. Eller sjunga? det gick ej, jag var hes. Eller begrunda mina affärer i staden? sömnigt arbete. Eller blott röka och se på det klara månshenet över sjön? det var väl det förnuftigaste jag kunde göra.

Men huru jag rökte och huru jag såg, så vaggade båten alltför bekvämt och alltför enformigt blev det ljuvliga månskimret över kruslockiga vågor; natten, tystnaden och den sorglösa vilan smög sig tunga på mina ögonlock, de föll igen, och jag drömde att jag stod på kanten av månen och metade människor ur djupet av jorden, piltar och gubbar, bokmalar och jägare, men mest bet vackra flickor på kroken, när jag kastade glitter till bete ut; dem satte jag alla i korg för att sylta dem i socker. – Så hade jag slumrat en timme vid pass, då en kyla kändes över mitt huvud; hatten hade fallit i sjön och jag vaknade. Jag gnuggade mina ögon och såg mig omkring; drömde jag ännu? Himmel och jord var försvunna, stränderna syntes ej till och av hela den vida fjärden såg jag ej mer än skumbläddrorna på vattnet tätt invid båten.

En tät dimma hade överraskat mig mitt på fjärden och den lilla vindkåren hade lagt sig att sova. Seglet hängde slappt och orörligt, båten drevs av ett lindrigt strömdrag. Farväl, du fredliga viloplats i stammen; nu måste årorna fram och med arbete måste vägen banas till ett fjärran mål. Men vart? så mången irrar i livet på ett strandlöst hav. Jag tog sikte på månen, som lik en teaterlykta av oljat papper surmulen såg genom dimmorna, och rodde friskt på i den direktion jag på måfå ansåg för den riktiga. Så gick det en stund. Plötsligen kändes en stark stöt; båten hade kört med förstäven upp på landbacken och vid min första rörelse flög en oräknelig skara kacklande vildgäss upp ifrån stranden.

För att dock se var jag var hemma, steg jag i land. Stranden befanns låg och bevuxen med al; blott en enda väldig klippa avbröt dess enformighet. Denna klippa var mig bekant, den låg en god fjärdingsväg väster om sundet, som förde till staden. Klockan var inemot tolv; att vidare söka en väg i dimmorna var ej att tänka uppå; jag beslöt att vila ett par timmar i det doftande höet av någon lada i grannskapet. Stadd på denna vandring, trampade min fot tätt invid stranden på något mjukt, som ej alldeles liknade en tuva. Likgiltigt böjde jag mig ned och upptog en gammal halvmurken plånbok av rött saffian omlindad med segelgarn. En skatt! Och jag öppnade fyndet med all försiktighet. Vål fanns där ej vad jag väntat, men i stället några av ålder och fuktighet gulnade papper, ett köpekontrakt, några kvittenser m. m. med årtalen 1827 och 1828. Skulle jag kasta de unkna, trasiga papperen bort? Nej, man kunde ju ej veta, om jag ej därmed bortkastat några människors lycka.

Min väg gick förbi klippan, Råmärket benämnd. Ej utan hemskhet såg jag en vit beslöjad kvinnovarelse sitta på hällen och med kinden lutad mot handen liksom i djupa tankar blicka ut mot dimmorna på fjärden. Människa eller spöke, ensam vid midnattstid på en öde klippa vid stranden, ... vad skulle jag tro? Sagor gick om Råmärket, det visste jag nog. Men vidskepelse är ej mera på modet. Jag steg alltså framåt och ju närmare jag nalkades klippan, desto otydligare och formlösare blev den därpå sittande kvinnofiguren, tills slutligen allt försvann och endast mänskenet kastade en underlig glans på den kalksprängda hällen. Samma syn förnyades i omvänd ordning då jag åter avlägsnade mig, åter satt den beslöjade kvinnan där och jag hade svårt att avvärja en besynnerlig känsla vid denna sällsamma av mänskenet och dimma framtröllade synvillan.

Några hundra steg därifrån låg en gammal lotsstuga, och det förundrade mig att så sent på natten ännu höra röster därinne. – Jag skall knostras* honom, sade en röst, som påtagligen var en drucken mans; – jag skall mala honom till snus, den förbannade rackarn.

– Kom och lägg dig, Jonas! sade en kvinnoröst från andra sidan av stugan: – tycker du det är mänskligt att så regera mitt i natten? Arbeta är bättre än supa och be är bättre än bannas. Så här har du nu hållit på hela veckan alltsedan utslaget föll.

– Arbeta, arbeta, det är gott att säga. Måste vi ej gå från hus och knut i morgondag, för det den himmelsbefängda skurken Liukku lagsöker mig för en revers, som jag betalt och fått kvitto på för 9 år sedan. Varför gav han kvitto och ej reversen igen? för det han tänkte: det kvittot har Jonas ej tio år i behåll. Nå visst gick det ock så förbannat, att jag några dagar efteråt fälde alla papperslapparna.

– Och så är du nog enfaldig att tala om det för Liukku, när han druckit dig plakat vid hästköpet. Du är ett nöt. Kom och lägg dig och be Gud. När nöden är störst är hjälpen närmast. Jag såg havsfrun i dag på Råmärket. Det betyder alltid lycka, säger gammalt folk.

– Åhå, har vi häxan här igen? När jag var pojke satt hon på Råmärket en afton och Simon hade slagit mig brun och blå den dagen, för det jag vittjat hans krokar. ”Kära fru”, sade jag, ”bryt nacken av Simon, han har slagit mig.” Dagen därefter seglade han omkull och slogs aldrig mer.

– Det var en ogudaktig önskan.

– Ja, han vände riktigt näsan i vädret. Men häxan är bra. Jag har lust att gå och fråga henne var jag skall få mitt kvitto igen.

– Ja gå och svalka dig, så ruset går av dig.

Vid detta lotsens desperata beslut, föll mig den äventyrliga lusten in att ”leka försyn”, som Eugene Sues Rudolf i *Parisiska mysterier*. Genom en söndrig ruta i stugans fönster instack jag obemärkt den hittade plånboken, skyndade lika obemärkt till min båt, lösskar mitt lilla segel, svepte det kring mig och satte mig på Råmärket. Strax därefter framkom lotsen ur albuskarna, klev med osäkra steg framåt klippan och stannade på 50 stegs avstånd tvärt och synbarligen bestört. – *De är två där*, hörde jag honom säga, och det gick en kall kåre över mig själv vid dessa ord.

– Jonas Matsson! sade jag med så spöklik röst som möjligt.

Mannen höll i sig i en trädstam för att ej falla. – Två sattyg i stället för ett, upprepade han. – Vad skall jag svara dem?

– Jonas Matsson! Simon, som för din skull drunknade, låter hälsa dig och säga, att om du tar dig ännu ett rus till, skall du komma dit, där han är, så att du ”riktigt vänder näsan i vädret och aldrig slåss mera”. Bredvid mig sitter den, som skall göra ända på dig.

Mannen tycktes i hast bli nykter som en spik.

– Men om du lovar och svär att aldrig smaka brännvin mera, skall du återfå kvittensen.

– Ja vasserra*, jag lovar och svär, sade lotsen modigare.

– Det är bra. Gå nu till stugan och rita tre kors i sanden framför stugdörren. Ta sedan åkerhumla* i högra handen och johannesblomster* i den vänstra, och gå in i stugan till fönstret, som vetter österut mot solens uppgång; där skall du finna vad du behöver.

Mannen satte av att springa. Men efter några steg hejdade han sig. – Ers höga nåde! sade han.

– Vad vill du?

– Var på köpet så nådig och bryt halsen av den boven Liukku.

– Jag skall se till. Gå nu, eller händer dig en olycka. Och kom ihåg Simon, när brännvinet frestar dig.

Jonas såg sig ännu en gång om under bortgåendet. – Nu for det ena sattyget sin kos, sade han.

Till min stora förvåning hade mannen rätt. Jag avlägsnade mig från klippan, jag ställde mig på alla de punkter, där jag förut sett den beslöjade kvinnan, men synvillan var försvunnen utan spår. Och likväl stod månen i nästan samma ställning och dimmorna svävade ännu över nejden. Men kort därpå rörde sig en lindrig* morgonvind och töckenmassorna glesnade. På vila tänkte jag nu ej mer; fastgjorde åter mitt segel och styrde ut; om en timme var jag i staden och kl. 8 om morgonen åter ute hos vännerna på holmen.

Samma dag mot middagen uppstod en stark sydvästlig storm och på aftonen förspordes, att stallfogden Liukku, jämte 4 andra

personer, seglat omkull i grannskapet av Råmärket och därvid omkommit, ehuru alla övriga blivit räddade.

Den till samma dag pålysta auktionen å lotsens lilla hemman inställdes, sedan Liukkus fordran i och med kvittots framteende[•] förfallit. Det roade mig att utspana, huruvida den raske, ehuru enfaldige lotsen efter katastrofen vid klippan avsvurit flaskan, och det befanns att han skäligen väl kurerats. Men blott för en tid. På dagen ett år efter nattäventyret återseglade han överlastad från ett nyss inlotsat fartyg, då han, redan i åsyn av Råmärket, företog sig att utkasta barlasten ur båten och därvid betedde sig så oskickligt, att han förlorade jämvikten, föll över bord och handlöst gick till botten med den tunga sten han ville utkasta. Mannen var likväl känd som en klok sjöman och god simmare.

Detta föreföll mig besynnerligt och jag beslöt att aldrig leka försyn mera. Sedan dess har veterligen ingenting ovanligt för sports på Råmärket.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 84 **vanskliga** – 'förgängliga.'
- s. 84 **rann mig så bjärt i hågen** – 'framträdde med ens klart och tydligt.'
- s. 84 **landkåre** – Svag vindfläkt från land.
- s. 85 **skjutslega** – Avgift som erlades av resande till person som var skyldig att tillhandahålla skjuts.
- s. 86 **knostra** – 'krossa.'
- s. 88 **vasserra** – 'minsann.'
- s. 88 **åkerhumla** – 'rölleka.'
- s. 88 **johannesblomster** – Växt av johannesörtssläktet.
- s. 88 **lindrig** – 'mild.'
- s. 89 **framteende** – 'uppvisande.'

DET NATTLIGA BESÖKET

1842

Den som uppmärksamt följer den mänskliga inbillningskraften i dess många skiften, skall utan tvivel finna, att dess livlighet är mycket beroende av de yttre levnadsförhållanden, vilka människan står uti. Städernas invånare, slättlandets bebyggare, – i allmänhet de, som bebor ljusa, flacka, prosaiska trakter eller orter, där stora massor av människor sammanträffat, röjer föga anlag för inbillningens djärvare lekar. De är vanligtvis kalla, förståndiga, beräknande, världskloka, sällan vidskepliga i stort, ehuru ofta skrupulösa i smått. De kunde rysa för, att sitta tretton vid ett bord eller stiga över tvenne korslagda halmstrån, men de tänker icke, vid åskans sublimes dans i natten, på Tors vagn, som rullar över molnen, eller vid stormens tjut över klippor och öde skogar, på sagan om den vilde jägarns lustritt genom luften. Åkerbrukaren på det jämna fältet har föga livlig inbillningskraft; svedjebbrukaren, skogarnas fosterson, vida mera. Likaså herden och vallhjonet, som tillbringar mången stund allena i lunderna; den enstaka boende lantmannen likaledes. Sjömän är ofta vidskepliga, tror på aningar och förebud; en naturlig följd av den ensliga färden på en bräcklig plankan i ett stormande hav, där människan varje ögonblick känner sitt beroende av högre makter. Arbetare i gruvor och schakt, djupt under jorden gömda undan dagens öga, har en mäktig, ehuru dyster fantasi. Det samma är förhållandet med smeder och arbetare vid masugnar och hamrar. Överallt inverkar det ständiga umgänget med elementen och beroendet av mäktiga naturkrafter livligt på människans inbillningskraft.

Stod du, min läsare, någonsin i mörka natten invid den klart blossande härden av ett större järnverk, hörde du de ofantliga bälgarnas tjut, likt stormens över öde klippor i havet, lyssnade

du till hamrarnas tunga, dova slag och de snabba vattenmassornas plaskande över hjulen, betraktade du de gnistrande järnmassornas skinande glöd, de blåvita lågornas lek i härden och deras återsken på de mörka, sotiga väggarna, på murarna, på de grova korsande tvärstockarna och på arbetarnas lugna, bleka ansikten, – då först kan du göra dig en rätt livlig, en rätt sann föreställning om den spöklika, i sig själv obetydliga scen, vilken för några år sedan nattetid passerade vid ett av de större järnbruken i landet.

Bruket hade tvenne hamrar, belägna en god fjärdingsväg från varandra. En vacker lördag, om jag minns rätt, i augusti månad, hade något av träverket vid den mindre hammarn gått sönder, så att arbetet för några timmar måste avstanna. Smederna reparerade det i olag gångna och hade just hunnit få allt i skick, då sena natten inbröt. – Icke är det värt, att vi sätter hammarn i gång numera i natt, sade de, – utan låt oss gå bort och skrämma poj-karna i andra hammarn en smula.

Sagt och gjort. Natten var stjärnklar och mild och vägen en småsak för raska gångare.

Byggnaden vid det större hammarverket bestod till ett par famnars höjd av en tjock gråstensmur, ovanför vilken trävirket, som bildade övre delen av huset och takresningen, vidtog. Emedan nu stenmuren var betydligt tjockare än träväggen ovanför, bildade dess övre yta en rymlig gång vid inre sidan av träväggen. Ett par alnar ovanför denna gång på muren var en öppning eller glugg i träväggen, varigenom de klara stjärnorna skådade in på den gnistrande härden. De främmande smederna kröp obemärkt in genom en öppning vid vattenverket och började vandra längs muren på den omtalade gången. Därvid passerade de kapprika förbi gluggen, så att övre delen av deras figurer stack bjärt av mot den klara natthimmeln; men vände sedan åter hukande och obemärkta, för att ånyo anträda samma vandring.

Hammarn var i full verksamhet. Vattnet brusade, bälgarna flåsade, härden gnistrade och den tunga hammarkolossen utplattade det vitglödande järnstycket med ovig jättestyrka. De flesta

av de här för tillfället arbetande smederna var unga karlar, på vilkas livliga sinnen den sena timman och avgrundsbullret runt omkring dem icke förfelade sitt intryck, ehuru vana de redan var vid hantverket.

Anders, den yngste av smederna, torkade svetten av sin panna och gick, att ta sig en dryck[•] vatten ur en vid sidan av härden stående kanna av trä. Vid det han därunder kastade en skygg blick åt de avlägsnare, i skugga liggande delarna av byggnaden, såg han plötsligt gluggen i träväggen förmörkas av en lång skepnad, som långsamt och högtidligt rörde sig där förbi. Anders torkade sina ögon: det var visst en villa av mörkret, eller var det den stora hammarns skugga, som rörde sig på väggen. Men åter rörde sig en skepnad förbi gluggen och så åter en och åter en och åter en. Full av bestörtning, sprang Anders till kamraterna och berättade, att där var något djävulskap vid gluggen, han hade sett fem eller sex långa gaster röra sig förbi. Matte, den av smederna, som därnäst blev ledig, skyndade att kasta ögat på den misstänkta gluggen och såg samma syn. Matte företog sig att räkna: fyra, sex, tolv, ända till trettio troll var i rörelse. Håren reste sig på andeskådarens huvud och han meddelade sina kamrater vad han sett. Dessa skakade betänkligt på huvudet, dock fortsatte de sitt arbete, ehuru underliga till mods.

Det dröjde likväl ej länge innan en ny syn på en motsatt del av muren injagade de redan skrämde smederna en ej mindre förskräckelse. Skenet från härden föll ovisst och flämtande på insidan av muren, medan dess övre del, som bildade gången, låg i mörker. I hast varseblevs på den belysta muren en mängd rörliga kroppar, lika människoben, ovisst huru många, ty skuggorna föll så besynnerliga. Arbetet vid härden lämnade ej smederna tid att närmare undersöka förhållandet, men de började misstänka, att ingen mindre man, än själva mörksens furste, hade sin hand med i dessa spöklika upptåg.

Allt dånade hammarn och elden sken, vattnet rusade genom rännorna och luftandarna röt i bälgarna. Plötsligen stod allt stilla;

hammarn stod, vattnet stod, bälgarna blev hesa och teg, de blå lågorna över glöden i härden kröp ihop och slocknade. Smederna såg på varandra, de tunga, heta tångerna föll ur deras händer. – Dammluckan har fallit igen, sade de äntligen. De grep i bommen, som vanligen lyfte luckan utan möda; fåfängt! det förekom dem, som låg det en ofantlig tyngd däröver och gäckade deras bemödanden. De annars raska männen stod nu bleka, handfallna och försagda; ingen vågade finna en naturlig förklaringsgrund till allt detta. Allt var stilla, som i en grav.

Plötsligen hördes ett dån, likt en väldig framstörtande vattenmassa. Förtröllningen var bruten. Allt var åter i gång, en osynlig makt löste maskinerna och hammarblocket slog med våldsamt häftighet mot det tomma städet. Arbetet vidtog åter; men åter följde ett lika avbrott, och därpå åter förnyad verksamhet, utan smedernas tillgörande. Detta var för mycket även för de raskaste. Vulcanus hade kunnat sända de starkaste av sina cykloper, att utmana våra hjältar på slägga, och de skulle ha klappat de sotiga sprättarna från Etna både bruna och blå; men vid detta avgrundens gyckelverk svek deras mod. Förfäran grep dem slutligen, de skyndade ut, lämnande hammarn i full gång, att skötas av de gaster, som skenbarligen regerade den.

Sotiga figurer sprang upp från öppningen invid dammen och förföljde de flyende. Det begyntes en hetsjakt med larm och skratt och skämtet upplystes.

Varje gång hammarn sedan av en obekant orsak stannade och varje gång Anders och Matte gick till drickskannan vid sidan av härden och såg den spökfarliga gluggen förmörkas av en förbiflygande kråka, knöt de näven och sade halvrädda och halvonda; – antingen är nu fan eller lill-hammar pojkarna framme igen.

ORDFÖRKLARINGAR

s. 92 **dryck** – 'klunk'

SKATTGRÄVARNA

1842

Luftiga minnen av en försvunnen tid – skuggor från livets barn-
domsskymning – ljusblå tankar – älskvärda färg över blommor
och drivor, – vart flydde ni?

Jag står på kullen vid älven och ser huru vågorna går; de är
stumma, de sorlande tungor, dem jag förr förstod. Jag ser även
folktomma vägen bortåt de kära granarna i min vackra skog; vad
susar de nu? Över topparna klänger sig fullmånen upp, lik ett
minne i fjärran. Då rinner mig i hågen ett äventyr.

Det var vid den tid, då de tärnor såg dagen, vilkas kinder nu
purpras av ungdomens första knoppande rosor; – det var för
tre lustrer* tillbaka. Vi stod här på kullen, jag och min sedan
tidigt bleknade vän, och språkade hemlighetsfulla ord i den milda
augustikvällen. Underliga sägner tumlade om i våra små huvu-
den, dvärgar och troll drev där sitt spel, och utom oss rörde sig
i varje buske ett okänt väsen, det susade så sällsamt i hängbjör-
kens gröna lockar och skuggorna av granarnas jättestammar steg
självmant från sina platser och skådade på oss med mörka för-
troliga ögonkast. Vi förtäljde för varandra de undersagor*, dem
vardera av oss på sitt håll uppsnappat, och fördjupade oss god-
troget i klyftiga utläggningar. Mycket begrundade vi ock drak-
eldarnas* historia och skattgräveriets hemligheter, vilka den tiden
förbryllade äldre och klokare huvuden än våra på den orten. Ty
ännu levde många minnen av ”den stora ofredens” fasor, och
man visste förtälja, huruledes en och var under dessa prövning-
ens hårda dagar här och där i en avlägsen skogsbacke, under
en sten på fältet, ja väl ock i djupa kärr och under sjöbotten
fördolde all sin redbaraste* egendom. Man trodde sig veta, att
drakeldarna lyste först sedan skatten varit begravnen i hundra

år, och den tiden var alla redan inne. Därför hade ”blåeldarna” sedan några år blivit vida talrikare än förr och lycksökarnas antal likaså. Vid den tid, om vilken jag talar, hade ett och annat tillfälligt fynd stegrat skattgräveriets studium till en förut ohörd livlighet. – Ack, tänkte vi piltar på kullen, om ändå en enda liten blåeld ville vägleda oss här i den tysta kvällen, huru flinkt skulle vi ej, tysta som muren, kasta vårt stål därpå, huru raskt skulle vi ej bruka hacka och spade, huru oförskräckt skulle vi ej framdra guld- och silverkittlarna och betrygga vår egendom genom tillbörligt korstecken över dem. Den fasa, som alltid bemäktigar sig skattgrävaren vid jordgömmans första anblick, skulle ej få makt över oss, och ingen förtidig glädje skulle komma vår skatt att sjunka i jorden igen. Med den lätt förvärvade rikedom skulle vi utföra många storverk, bygga sköna slott med vallar omkring och torn uppå, vi skulle köpa vindsnabba hästar och rida världen omkring på äventyr, – åh vilka sköna planer vi uppgjorde, vi Don Quixoter vid 10 år!

Ivriga vordna genom så lysande utsikter, sprang vi hastigt upp. Vi hade fjärran bakom skogens dunkla grenar upptäckt en strimma av ett så blekt och besynnerligt sken, att våra unga hjärtan spratt av häpnad och glädje därvid. ”En blåeld! En skatt!” vi vågade knappt uttala vårt lyckliga hopp. Hurtigt fattade vi var sin spade, eftersåg om vi hade våra fällknivar i fickan, för att kasta på elden, och ilade ut.

Med klappande hjärtan fördjupade vi oss i skogen. Än skymde mörka grenar vår hoppfulla strimma, än frambröt den vinkande och klarare än förr. Vi trängde genom täta snår, vi klev över kullfallna stammar, vi hoppade över bäckar och klyftor. Nu borde vi ej ha långt till elden mer; men en hög kulle skymde den ännu. Kullen måste överstigas; andlösa genom språnget uppnådde vi toppen och såg – o kära läsare, har du någonsin haft en rätt livlig och glad förväntan, full av fantasi, full av en drömd lycka, och så grymt blivit dragen vid näsan som vi, så tänk dig vår bestörtning, när vi, i stället för vår väntade drakeld, såg – fullmånen;

vår allra käraste gamla vän, som rödbrusig och trind tittade oss helt oförsynt i ansiktet. Snopna och långnosiga, såg vi tysta på varandra och på vår omgivning, glada att ingen själ bemärkt vår fatala *qui pro quo*[•]. Spadarna föll ur våra händer, dignande av trötthet nedsatte vi oss på en mossig sten vid foten av en högstammig fura. Det led mot sena kvällen och allt var i skogen tyst och stilla. Blott stundom flaxade en kråka i grenarna, eller kurade en ekorre, eller skrek en uv i någon avlägsen topp. Härvid blev vi, små äventyrare, underliga till mods och började allvarligt tänka på reträtten.

Vi hade likväl ej suttit länge, då vi förnam steg i skogen, och till vår stora fasa såg helt nära intill oss en lång karl av ett vilt och dystert utseende med mörka, stirrande ögon, blottade armar och barm samt i handen ett smalt spö och en spade av grövsta kaliber. Hjärtat steg oss i halsgropen, vi tänkte på alla de människoätare, om vilka vi hört eller läst, och på jätten Periferigerilerimini, som plögade spisa till frukost ackurat sådana bytingar, som vi. Men den vilde mannen tycktes ej bli oss varse, utan vandrade med långa steg förbi, frammumlande otydliga ord, av vilka våra spända öron uppfattade ett och annat. – I natt, sade mannen, – i natt måste det ske. Sju nätter förgäves – och slagrutan bedrog – och sotmurre rymde sin kos – jag såg väl huru elden lyste i kärret – de svarta drev sitt spel, men i natt skall det fram, vore det än bottenlöst begravet. De sista orden bortdog mellan granarna och mannen försvann. – Var det skogsrået, den där? frågade vi varandra viskande, ännu halvdöda av skrämsel. Men snart gissade vi något sannolikare. – Åh raggen[•], om intet det var Lång Anders, skattgrävaren, ja precis! Han ämnar sig visst att gräva upp mån', han ock. Denna upptäckt återgav oss modet; vi begrep, att vi hade sett ett simpelt människobarn, fastän ett av de besynnerligare, det kan ej nekas. Ty Lång Anders var en fattig torpare, som kommit i ont rykte för skattgräveri och varjehanda nattliga dåd. Honom tillskrev man, troligen ej utan skäl, de gravlika gropar, vilka man stundom, morgonen efter någon mörk natt,

fann här och där utan rimlig anledning uppkastade. Man plögade ock anlita honom om återskaffandet av stulet gods och förlorad boskap, han kunde ”rusta” trevnad i ladugården och överträffade de tandlösaste sibyllor uti att ”laga” personer, som blivit på ett eller annat sätt ”krossade”. Det oaktat blev han själv år från år fattigare, hans lilla jordstycke vansköttes och inga besvärjelser kunde fördriva nöden från hans boning. Men ej sällan undföll honom gåtlika ord om stora rikedomar; blott visste man ej om han hade dem ovan eller under jord.

Nu företogs reträtten, under försiktig rekognosering åt alla håll. Det mörknade allt mera, allt snabbare blev våra steg. Plötsligen förnam vi åter ett ljud, men av behagligare slag. Det var den fattiga torparens flicka, som kallade sina kor från skogen, enda kvarlevan av faderns forna välstånd. – Sio! skällkon min, sio! Kom Lillgulle, kom Silkevit, sio! Kom snällt i kväll, för i morgon ropar jag inte mer. I morgon är jag rik och går i pärlor och rosor, har far sagt, och vallar aldrig mer, sio! För en gång skall det ske, vet jag, och jag skall bli så grann, ja utav världen. Kom Silke mitt, kom Lillagull, sio! Den lillas sång ljud så klar i kvällen, jag minns den än i dag; men i dag tänker jag därvid på förhoppningarnas öde i livet; det tänkte jag ej då.

Än en gång gjorde vi halt. Vi hade kommit till en fri, vidsträckt plan i skogen, fordom en sjö av Suomilandets tusende, nu ett bottenlöst kärr, om vilket mörka sägner gick. Sällan förgick ett år, utan att en eller flera levande varelser fann där sin grav, – ofta boskap, stundom människor, lockade av hjortronen på dess falska tuvor. Nattetid hördes därifrån klagan och rop, och de dödas själar svävade däröver i skepnad av lätta flammor. – Månen hade i detta ögonblick fördystrats av mörka molnmassor och kastade blott ett darrande, ovisst sken över föremålen på detta dystra ställe. Men vem målar vår undran, vår glada rysning, då vi nu skenbarligen varseblev en ljus låge, svävande över kärrets inre. Denna gång var ingen villa möjlig, vi såg flammen båda och överlade med ett mod, vilket mången vuxen man skulle saknat

här, om medlen att komma den på kashåll nära. Hade försöket vågats, skreve jag troligen ingen historia nu till läsarens fromma, men vår oförvägenhet avskrämdes genom anblicken av ett rörligt föremål, likt en man, gående på skidor borta i måndunklet. Allt närmare framskred skepnaden mot flammen, som besynnerligt nyckfull hoppade över tuvorna; nu var han invid den på mitten av kärret, gjorde plötsligt en stum men häftig rörelse, förlorade jämvikten – och sjönk. Ännu kunde vi se gestaltens övre hälft, lik en sjunkande simmare på djupet. Allt mindre och mindre blev denna hamn, slutligen såg vi blott en svart punkt. Var det en tuva, en stubbe eller ett människohuvud? Ett svart moln for hastigt över månen; snart var denna fullkomligt klar igen. Flamma och skepnad var försvunna, månskenet glänste över kärret, kråklöver och kabbelekor bugade sig för en sakta vind och intet ljud hördes. Vi gnuggade våra ögon: således åter ett bländverk! Men nu var det förbi med kuraget. Som skrämda harar ilade vi hem, dit vi ock ankom i jämmerligt tillstånd med skrämor och blånader samt rivna och fläckade kläder. Undfick för den skull en och annan kännbar tillrättavisning i nejderna av våra hörselorgan och lade oss vid dåligt lynne till vila. Men ingen blund kom i våra ögon. Vad hade vi sett? – Vi hade icke studerat fysik den tiden och kände intet av lyktgubbarnas verkliga historia, utan hade våra egna tankar om allt detta.

Följande dagen blev en uppståndelse i grannskapet. Lång Anders, skattgrävaren, var försvunnen och man trodde sig ha igenkännt hans skidor i kärret. Vi, små äventyrare, blinkade åt varandra och gissade varjehanda, men aktade oss noga att tala om det. Den föregående nattens äventyr kunde vi dock ej förglömma; det hade botat oss för vårt skattgräveri och efter den tiden hörde man ej heller av något sådant i orten.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 94 **lustrer** – 'femårsperioder'.
- s. 94 **undersagor** – Långa folksagor som utspelar sig i en magisk värld och innehåller övernaturliga element.
- s. 94 **drakeldarnas** – Ljussken som enligt folktron visar var en skatt ligger gömd.
- s. 94 **redbaraste** – 'värdefullaste'.
- s. 95 **blåeldarna** – Se drakeld.
- s. 96 **qui pro quo** – (lat.) 'missförstånd'.
- s. 96 **raggen** – 'djävulen'.

TORISEVA

1851

Turri eller *Turrisas* är en av de dunklaste vålnader, som framskymtar ur den finska hedendomens natt. Så gammal är denna gudahamn, att han står bortom både sagor och sånger och sällan, om någonsin, framträder i dem som handlande person. Men hans namn står kvar från den grå fornvärlden, inristat i orters benämningar och språkets uttryck säkrare än i marmor och granit; finnarna känner honom, esterna minns honom, själva lapparna anser honom för sin. Allt flera och mäktigare röster höjs för den åsikt, att den finska mytens *Turri* ej är någon annan än *Tor*, Skandinaviens dundergud, en förmodan, till vilken man kommit genom namnets likhet, men som vunnit säkrare stöd i jämförande betraktelser av myterna själva. Och det märkvärdiga, det oväntade uppdragas härvid, att det icke är finnarna, som lånat skandinavernas gud, utan tvärtom skandinaverna, som lånat finnarnas, så att, om detta bekräftar sig, som man har all anledning att tro, så har *Tor* varit dyrkad av Skandinaviens urfolk och sedermera blivit vid götars och svears inflyttning av dem adopterad till Odins vederlike, för att dymedelst sammansmälta de båda folkstammarna ej blott på jorden, utan ock i himlen. Och kan detta bevisas, så återstår det visserligen ännu att låta finnarna tvista med de urgamla kelterna om äganderätten till *Tor*, men därvid skall vi nu ej uppehålla oss.

Vi skall blott säga varför vi så halsöverhuvud inkommit på mytologins område. Anledningen därtill är en liten märkvärdig sjö i Virdois kapell av Ruovesi socken, benämnd *Toriseva*, kanske rättare *Turriseva*, ty vi har aldrig sett det namnet skrivet. Vad som emellertid syns påtagligt, är att namnet står i någon gemenskap med den gamle *Turri*; hela Finland, likasom en stor del av

Estland, överflödar av namn med liknande ljud och härledning, och det är omöjligt att däri kan ligga blott en slump. Vi skall ej söka att förklara vad Toriseva betyder; det må lärdare filologer åta sig. Vi skall endast icke blunda för det fjät, som den väldige hednaguden även här med sin fot intryckt i hälleberget, och vi skall visa, att detta fotspår icke är ovärdigt att tillhöra en gud.

Läsaren torde påminna sig av den lilla skiss vi kallade ”Toholampi”, och till vilken denna är ämnad att utgöra ett motstycke, att en vidlyftig mo utbreder sina ödemarker genom östra delarna av det sköna Satakunda. Ju oftare man passerar denna naturliga råskillnad, – vars längd från norr till söder sällan överstiger tre, men vars bredd från öster till väster med det mellanliggande Näsijärvi säkert upptar tio à tolv mil; desto mera i ögonen fallande blir det olika tycket hos folk och natur söder om mon och norr om den. I söder svartgröna skogar och mörkblå sjöar, sotiga mörka stugor och ett folk från sextonhundratalet; i norr ljusgröna skogar, ljusblå sjöar, rymliga ljusa stugor och ett folk av nutiden. Vi säger icke att det antika och mörka tycket finns uteslutande i söder, ej heller att det nyare och ljusa finns uteslutande i norr; de kan fläcktals visa sig tvärtom, men det hindrar icke att ju allmänna karaktären är den som sades.

Däri liknar varandra nejderna söder och norr om mon, att båda är utomordentligt rika på stora härliga sjöar, förenade med smala sund och koketterande med de täckaste holmar. Ofta ser man där färdas långväga båtar nedåt det idoga Tammerfors, och vilket liv skall icke röra sig inom dessa landets blå pulsådror, när en gång järnvägar och genomstungna näs gör dessa nejder lika med kuster av havet! Två gånger far man här på vackra broar över kristallklara sund; ena gången i Ruovesi, där gränspålen står mellan Tavastehus och Åbo län; andra gången i Virdois, där ett dylikt råmärke skiljer det sistnämnda från Vasa län. Där händer väl stundom att hemresande österbottniska studenter avtar mössan i förbifarten, – en munter hälsning åt hemlandet, ehuru det egentliga Österbotten vidtar först några mil längre i norr.

När man under färden norrut passerat den lilla hårda mon kring Mustajärvi med dess förträffliga hästar och det täcka Visuvesi med sina sjövyer, sina leende stränder och sitt rika gästgiveri av samma namn, det första förebudet av österbottnisk lyx i byggnader och husgeråd, kommer den resande in på ett sexfjärdingsvägs håll, som med få avbrott fortlöper på slingrande vägar genom de ståtligaste än gamla, än unga lövskogar. Vid dess slut, och sedan man passerat det för sin fattigdom på hästar bekanta Kankaanpää, stannar ögat med kärlek och beundran vid den stora blå och glänsande fjärden av Toivesi, som, utan att vara en sjö av första ordningen, likväl erbjuder en av de mest imponerande vattenytor i det mellersta Finland. Men innan man kommer så långt, stannar man gärna vid en naturföreteelse av helt annat slag.

För nio eller tio år sedan byggdes en del av vägen mellan Visuvesi och Kankaanpää gästgiverier ny, och denna nya väg hade det dubbla företrädet framför den äldre, att vara både kortare och jämnare. Man kom då att passera en förr nästan okänd nejd, där man till höger ser en hög tvärbrant klippvägg av nästan stålgrå glans och vid pass två versts längd bortskymma för vandrens blickar den ödsliga skogen. Och nedanför denna mäktiga klippvägg slingrar sig ett litet vattendrag knappt fyra eller fem famnar brett, men lika långt som klippväggen, och längre, om man räknar ett alldeles dylikt vatten, som med avbrott av ett smalt näs däremellan sträcker sig vidare norrut. Man vet icke om man framför sig har en å, ett sund eller en sjö, men en sjö är det likväl. Denna smala mystiska mörka åder vid klippans stolta sida är *Toriseva*.

Men är *Toriseva* en sjö, så får man tillstå, att den föga liknar andra sjöar. Så svart är detta vatten, att själva himlens skyar förgäves spiller sina rosor i dess glatta spegel; så stilla, tungt och dött, att ingen fläkt, förirrad över klippans höga mur och skogens stängsel, någonsin rör den mörka ytans lugn. Att vandra sakta där en timmas väg vid sidan utav denna svarta sjö, har sitt behag; blott klippan sänkes då och då och höjer sig igen; blott skogen glesnar här och där, men tättnar åter strax; men sjön är

oföränderlig, densamma städse, lika smal och gömd och mörk och död; man tror sig skåda Styx och letar i lodräta muren efter nedgången till Orkus.

Många resande ilar förbi den stilla sjön, vars enslighet nu dagligen ohelgas av den nya vägens larm. Av alla dessa stannar någon då och då; väl sällan händer att någon gör sig omak att stiga ned och från stranden betrakta Toriseva. Den som det gör, han vänder vanligen tillbaka med våta fötter, ty stranden är sank. Behövs det väl mer att förstöra intrycket av en vacker sjö!

Vi känner likväl en resande, som vid anblicken av Toriseva alldeles förglömde att byta torra strumpor. Vi skall nu låta hans ord träda i stället för våra.

Jag hade, säger han, passerat sjön både vinter och sommar, ty vintervägen gick fordom över den glatta isen likasom utmed en å; men ständigt hade jag en sak emot Toriseva. Det var dess fullkomliga brist på liv. Den skönaste natur blir enformig och betydelselös, om man icke ser ett levande väsen röra sig där; de utmärktaste landskapsmålare försmår icke att på sina tavlor ställa en fågel, en hund, en häst, en betande ko eller en grupp av människor. Varför? Emedan det omedvetna livet i naturen icke är nog för en människoblick; emedan man vill se ett spår av den frigjorda anden, som rör sig däri. Naturmålningar i poesi och prosa kan vara av stor skönhet; men bildar sig ej i dem en kärna av frigjort liv, så lämnar de i själen blott tomhet kvar. Det är då en stor uppoffring av en landskapsmålare, att bringa på duken t.ex. en grupp av barn. En sådan grupp må vara hur obetydlig som helst, så blir den alltid huvudsak, och den kolossala naturen kring det lilla barnet blir till slut blott en ram, bestämd att höja sin härskares storhet.

Toriseva hade, som sades, detta fel. Aldrig såg man dess yta ringlas av en sprittande fisk, aldrig dess höga klippvägg genljuda av sångfågelns driller. Vägens larm, som uppstod med ens vid dess sida, var något bredvid, något som ej hörde till saken och som man önskade bort. Var en gång naturen sådan, så hade den

bort förbliva det. Toriseva hade då i österländernas bildspråk kunnat kallas Dödens sjö, men i vilken ingen livets Jordan rinner. Jag påminner mig en saga om den fattige fiskaren, som fångade i sin not en kruka, förseglad med kung Salomos insegel. När detta bröts, steg ur krukans en frigjord ande, som visade fiskaren en dödsstillast sjö, vareft han i sitt nät kunde fånga färgade fiskar. Men dessa fiskar var förtrollade människor; sjön var ett helt rike, som förvandlats med kung och folk och nu för första gången blottade i dagen sina gömda under.

Vem vet, tänkte jag, när jag en het sommardag fick en eka från Heikkilä gård och med den rodde varsamt ut på den svarta ytan av Toriseva, – vem vet vilka skatter som göms i dig, du tysta sjö! Ingen känner dig, ingen nämner för världen ditt namn, och likväl bär du namnet av en gud. Vem vet, kanhända vilar ännu i denna stund kung Salomos insegel också över dig, och när det bryts, då skall där stå andar och riket upp ur ditt djup. Men vem bryter inseglet, vem ...?

Den usla farkosten, som vid minsta rörelse hotade att kantra, framgled långsamt norrut över sjön. Stundom höll jag stilla, för att betrakta en sällsam formation av klippväggen; en annan gång för att längre njuta av trädens och klippornas reflex i det svarta vattnet. Man hade sagt mig att Toriseva på vissa ställen är bottenlös; jag visste väl att detta egentligen betydde endast så mycket, att man ej fått botten med långa stötar. Jag hade därför försett mig med ett litet segelgarnsnystan av omkring 30 famnars längd och i dess ena ända knutit en blybit. Med tillhjälp härav lodade jag djupet. Åt sidan av skogen och vägen var det ganska obetydligt, stundom blott en aln; men jag kände att lodet sjönk djupt ned i en lös, gråsvart, stundom svavelluktande gyttja, som utgjorde botten av sjön och vid lodets uppdragande satt kvar uppå blyet. Det vore icke gott, tänkte jag, att sjunka i denna avgrund av dy.

Snart märkte jag att djupet högst betydligt tilltog tätt invid klippväggen. Det varierade därunder på ett rätt nyckfullt sätt, så att när jag på ett ställe hade en famn till botten, hade jag några

få fot därifrån sju. Jag förlorade mig i gissningar över detta fenomen, och jag gav akt uppå att lodet här icke orenades av gyttja. Jag begrep att klippväggen under vattenytan än sköt utåt, än drog sig inåt, och i förra fallet hejdades lodet av stenen. Är detta ett gudafjät, sade jag till mig själv, så får man tillstå att den fot, som tryckt det i klippan, varit tung och hård som titaners!

På ett ställe reste sig klippan högre, skrovligare och mera lodrät än annorstädes vid sidan av sjön. Hela denna nejd var storartat vild. Skarpt kantade mörka moln, som hotande steg på julihimlen, ökade dysterheten av denna naturtavla. Nästan med en rysning närmade jag min eka till klippväggen och utkastade mitt lod. Det sjönk och sjönk, min hela lina löpte ut, och ingen botten kändes.

Är sjön då verkligen bottenlös? sade jag till mig själv, i det jag vägde på fingret min sviktande tråd. Men tråden var bräcklig, den brast, och än i denna stund kan jag ej med visshet säga, om icke en villa gäckat mitt prövande finger vid lodningen.

Jag lutade mig ned och såg i vattnets dunkla spegel, svartare nu än någonsin. Himlens åskmoln simmade som stora mörka tankar i den speglade rymden. Jag följde med ögat klippans vägg; härmad av djupet, syntes den högre och mera lodrät än förr. När vattnet lindrigt skvalpade vid kölen av ekan, grumlades klippans bild och likasom skilde sig åt i avsatser. Små nödvuxna tallar, vilkas rötter med möda klängde sig fast i bergsskrevorna, syntes i vattnet buga, brista och fördelas. Detta skuggspel roade mig.

Då förekom det mig, som visade sig nederst i det bottenlösa djupet det hulda ansiktet av ett ljuslockigt barn. Jag gladdes åt inbillningens vackra verk, och jag gladdes än mer, när en fin gulröd strimma av blixten spelade i molnet likasom en hastig gloria kring barnets tinningar. Hur vackert! tänkte jag. Ljungeld i djupet av dödens sjö, och längst bort i den ett leende barn!

Vad jag tog för en villa var mer än så. Ovanför mig hördes röster och skratt, och när jag såg upp, märkte jag överst på klipborna tvenne barn. Det var en gosse och en flicka om nio till elva

års ålder, de hade rivor av näver i händerna och var påtagligen ute för att plocka smultron eller hjortron. Det annalkande åskvädret syntes icke mycket bekymra dem. De lutade sig ned över den branta väggen, för att bättre se; i deras drag målade sig nyfikenhet och glädje. Virdoisfolket är ett vackert folk av blond färg och vit hy. Dessa barn var intagande och blonda, även de; desto ljusare avtecknade sig deras gestalter mot den åskdiga himlens dunkla fond.

Det var likväl ej uppå mig dessa barn med sådan undran såg. Deras blickar riktades mot ett föremål, som skymdes för mig genom en utböjning av klippan, och när jag med några få årtag kommit denna förbi, såg jag med förvåning en annan eka, liknande min, och i den en man av främmande utseende. Det var en herre i lång ljus och tätt under hakan tillknäppt överrock – ehuru man var nära att förgås av kvalm – nedfälld skjortkrage och ljus hatt med ofantligt breda skärmar. Hans ansikte kunde jag icke se, ty han såg ständigt ned; han metade.

Säg mig nu att Toriseva är utan liv! Två farkoster, två rod-dare, två barn och ett tämligt antal ännu fjärran blixtar. Varför är jag icke en målare? Jag skulle här på duken ha återgivit en stor naturtavla.

Den främmande mannen drog tid efter annan sin rev ur djupet, och varje gång medföljde en abborre av grövsta slag, mer svart än en ruda. Det roade barnen däruppe, och det roade säkert även den främmande, ty han märkte icke att tjugo till trettio sådana abborrar om en eller två markers vikt vardera, jämte hans egen ansenliga kropp, nedtyngde den usla och lilla farkosten, så att dess rand knappt flöt en tum över vattenytan. Det syntes vådligt nog, ty väl låg ekan tätt vid klippans sida, men så lodrät och slät var denna just där, att icke det ringaste fäste kunde fås, om farkosten kantrade.

Barnen på klippan begynte att sjunga. Det var ingen av dessa sorglustiga visor med deras melodiösa tongångar, som man får höra i kustnejderna; det var icke heller upplandets entoniga, med

runan och psalmen besläktade melodier. Det var några strofer av en gammal polska, vars ljud försvunnit från hela den övriga världen, men ännu bibehöll sig på bröllop och gästabud uppe i Virdois. Man kunde ej höra något enklare, friskare och mera naivt; det var som hade den stumma naturen fått liv och som hade en av dessa björkar, om vilka man läser i Kanteletar, upphöjt sin stämma för att sjunga sin längtan och sina löjen.

Den främmande herrn i ekan syntes alls icke så road av sången som jag. Han mumlade sakta några obegripliga ord och hötte med handen åt de små sångarna, att de skulle tiga, för att ej skrämma hans fisk. Flickan syntes begripa tecknet och tystnade, men gossen ansåg sig troligen uppe i höjden säker för varje näpst och fortfor att sjunga desto ivrigare, ju mera harmsen den främmande knöt mot honom sin hand. Han sjöng icke mera, han skrek, och däremellan skrattade han högt och kastade än ett, än ett annat av sina bär i sjön, i barnsligt okynne. En sådan liten klippare* full av överdåd!

Sjön var emellertid på det stället så djup, att fisken ej syntes skygg det ringaste. Den främmande fortfor att uppmeta abborre efter abborre ur djupet, men hans förargelse syntes icke mindre ändå. Han steg upp i farkosten, drog fram en pistol och höjde den hotande mot barnen. Det hade till följd att dessa hukade sig ned bakom klippan, men gossen fortfor i förtreten att skrika sin polska också där.

Så när hade manövern misslyckats för den främmande. Vid en ganska liten krängning fylldes farkosten till hälften av vatten och kunde blott med största möda och försiktighet länsas.

Jag hade ingen brådska, jag tände lugn min cigarr och beslöt att avvakta utgången av detta äventyr. Det syntes mig omöjligt att mannen kunde längre fortfara att belasta sin usla farkost med fisk på fisk. Redan låg ekans rand nästan jämnhög med vattentytan, och man måste vara en ursinnig metare, för att icke märka vådan härav. Den främmandes metspön, hans dräkt, hans styva hållning och hans oförfärade flegma, allt förenade sig att fram-

kalla hos mig en gissning om hans person. Jag sade till mig själv: det är en engelsman.

En händelse påskyndade katastrofen, som i alla fall var nästan oundviklig. Vare sig nu att en abborre först hade slukat kroken och en grov gädda därefter abborren, eller att en av dessa åtta till tio markers rudor, vilka man stundom fångar i djupa insjöar, hade fastnat på metarens krok, alltnog det ryckte helt lätt i reven, men när denna skulle halas in, var det, som en sjöman skulle säga, stopp. Den främmandes ögon lyste av nöje och iver, han syntes nu begripa nödvändigheten av den yttersta försiktighet, för att bemäktiga sig sin väldiga fångst. Han drog därför spöet in i båten, lutade sig helt varligt ned, fattade den starka reven av sjöhästtagel* och begynte att hala. Förgäves. Han hade knappt halat in ett par alnar, innan fisken gjorde ett slag, så att man såg en virvel på den mörka ytan av sjön, varefter den ilade av med pilens hastighet; och så fast var reven, så ihärdig metaren, att ekan, som icke var ankrad, hastigt begynte följa med fisken i släptåg. Knappt en minut varade denna sällsamma jakt, förrän ena kanten av ekan tyngdes ned under vattenytan, sjön slog in och fyllde nästan i ögonblicket hela farkosten, som genast kantrade med metaren och all hans fångst.

Nu övergav jag min neutrala ståndpunkt och rodde till för att bärga, som icke var lätt, ty min eka var lika usel som främlingens och bar icke heller flera än en. Men stranden var nära, och i nödfall kunde man simma. Den stackars metaren var påtagligen icke hemmastadd i det våta och plaskade förtvivlat med händer och fötter, i det han förgäves sökte få fäste i den glatta klippväggen närmast intill. – Håll er fast i bakstammen! ropade jag. – Vi måste över åt andra sidan.

– *Do you save my fish, put up my fish*, bärga min fisk! skrek mannen, som glömde sig själv av fruktan att se sitt sköna byte förlorat. Mete är ock en passion. Jag såg mig ovillkorligt om och märkte att blott nedersta skaffet av metspöet stod vertikalt över vattenytan, medan fisken simmade åt botten. Men därpå var icke tid att tänka nu.

– Ta fast i min stam! skrek jag med ord och tecken. – Här kommer vi icke upp, och sjön är bottenlös.

– *Do you take my fish! Goddam, take my fish!* skrek engelsmannen allt mera förbittrad, och därvid sprattlade han som en groda och fick flera gånger vatten i näsan.

– Är ni galen! ropade jag. – Ta i stammen och följ mig, nog hinner vi bärga fisken sedan.

Den stackars mannen hade nu uttömt sina krafter och såg sig nödsakad att kapitulera. Han sökte fatta tag i kanten av ekan, men förutseende att denna ofelbart skulle kantra, stötte jag honom tillbaka under upprepade anvisningar att fatta i bakstammen eller ock uti ena åran. Till all olycka förstod han icke ett ord och måtte ha ansett mitt beteende för ett slags mordförsök, ty han lämnade nu plötsligt ekan och sökte med ett *Goddam*, som hade varit komiskt, om det ej tillika varit så förtvivat ömkligt, att ännu en gång få fäste i klippmuren. Det lyckades honom ett ögonblick med naglarnas hjälp, och nu blev jag vittne till en rörande syn. Pilten däruppe, den lilla skrikhalsen, som nyss hade förargat honom med så mycken envishet och vilken han hotat med pistolen, hade från höjden av klippan åsett hela uppträdet och trodde förmodligen, också han, att jag av lutter elakhet stötte mannen tillbaka. När jag såg upp, hade den lille fått tag uti en kullfallen smal och förtorkad ung gran och med mera hjälpsamhet än klokhets varit betänkt på ett bärgningsförsök. Han hade hukat sig ned och krupit på magen tätt intill klippans rand med händer och huvud utanför, medan den lilla flickan skrikande av ängslan höll honom i benen. Hans ställning var också i högsta grad vådlig, ty han fasthöll med båda händerna granen och lät den hänga nedåt, synbarligen i mening att främlingen skulle fatta tag i dess rot, varefter den lille ville dra honom upp.

Naiva och barnsliga oförstånd av ett gott hjärta! Granens tyngd var redan ensam för sig mycket mer än den lilles krafter i denna obekväma ställning förmådde bära. Hade främlingen verkligen fått tag uti roten, så hade han ögonblickligen neddragit utför

branten sin räddare, av vars finska envishet man kunnat vänta, att han hellre än att vilja släppa sitt tag hade fasthållit det och ohjälpligen störtat utför.

Till all lycka stod granens längd icke i någon proportion till klippans höjd. Högt över engelsmannens huvud svävade den, utan att nå honom, och förorsakade honom blott en ny förskräckelse. I sin förvirring trodde han nu, att även gossen, med vilken han nyss stått i så fientlig beröring, stämplade hans fördärv och ville förgöra honom med att nedfälla granen uppå hans huvud. Han släppte därför ånyo sitt tag och kastade sig handlöst i Torisevas svarta våg. Det var kanske hans lycka, ty ett ögonblick där-efter hade granens tyngd blivit pilten för svår, den halkade ur hans hand och störtade plaskande ned uti sjön.

Jag har stor respekt för engelsmän; dock syntes mig denne nog besvärlig. Han hade nu äntligen fått tag uti den uppochned-vända ekan, med vilken han kantrat, och höll sig skäligen gott uppe med tillhjälp av den. Alla mina försök att stifta fred och förbund oss emellan blev fruktlösa. Mannen hade nu en gång fått i sitt huvud att jag ville fördärva honom, och det var omöjligt att bringa honom på andra tankar.

Ogärna ville jag lämna karlen åt sitt öde, ty lämnad åt sig själv, hade han sannolikt givit Torisevas abborrar på en gång en engelsk supé och en lysande hämnd. När intet annat hjälpte, gurglade jag efter bästa förmåga fram ett *farewell, sir!* och låtsades ro min väg. Mannen sade icke ett ord, fortfor att ligga framstupa över den kantrade farkosten och väntade flegmatiskt på bättre tider.

Icke långt därifrån blev jag varse hans metspö, som nu flöt helt och hållet på ytan, ett bevis att fisken kommit på grundare vatten. Jag fattade varligt däri och halade spöet in; jag kände gäddorna, vår bekantskap hade blivit intim under flera års krok-fisken, och jag visste sättet att trötta ut dem. Således när fisken, följande villigt med ett stycke, skrämdes och rände med pilens hastighet bort, passade jag snabbt uppå och lät hela förrådet av rev och spö löpa ut, ja släppte det senare och lät det fara, men

tog det strax åter och började samma lek på nytt. Så fortfor en stund denna för en fiskare så retande jakt.

Engelsmannen var för passionerad fiskare, för att länge kunna motstå det förföriska intresset av hetsjakten; hans blickar följde mig oavvänt, och stundom tillropade han mig goda råd, vilka jag ej låtsades höra. Slutligen gick han över till okväden och därefter till böner, och när han i mitt tycke fått plikta nog för sin envishet, lät jag beveka mig. Jag lämnade nu fisken ett ögonblick, rodde fram till patienten och kastade åt honom ekans fånglina, vilken han också grep med begärlighet. Så följde han, jämte sin eka, i släptåg efter till stranden av sjön åt skogssidan.

Ny förtret! När min farkost redan stötte emot land och främlingen var knappt en aln bakom mig, märkte han att stranden blev helt grund och ville spatsera i land. Men knappt hade han släppt sitt tag och med fötterna vidrört botten, innan han sjönk med den hastighet, att jag nätt och jämnt hann fatta uti hans uppräcka arm. Jag hade undersökt denna botten förut; den lösa dyn låg mer än 4 alnar djup som ett lurande försåt under den oförsiktige.

Med oändligt besvär fick jag främlingen upp. Men ve huru tilltygad! Hans förut bisarra, men ganska propra figur var oigenkännlig, från huvud till fötter betäckt av den svavelluktande svartgrå dyn, ögonen stirrande som på en galen människa. Jag började frukta att karlen blivit tokig.

Lyckligtvis var det endast en fix idé, som hade bemäktigat sig hans själ, en monomani, vilken jag vore böjd att kalla *piscomania furibunda**. Han sade icke ett ord, han tryckte icke ens min hand till tack; han kände sig knappt i säkerhet, innan han i all sin svartgrå skrud klev in i min eka, sköt den från land och begav sig ånyo ut på Toriseva, för att förfölja den förrymda gäddan.

Jag vill ej trötta läsaren med att beskriva alla den främmandes manövrer. Han fullföljde med iver och skicklighet mitt system att uttrötta gäddan, men han hade otur, stackars karl, om en stund hade reven slingrat sig kring något fäste i botten, fisken gjorde ett slag, vi såg båda det mörka gapande huvudet av en ofantlig

gädda, men det var för sista gången, en stark svallvåg kom farkosten att gunga, reven hade brustit och fången var fri. Med sorgsna blickar betraktade engelsmannen sin rev; för det förlorade stycket med fisken uppå hade han väl gärna betalat en guinea per aln.

Slutligen återvände han till mig och beskrev med sina obegripliga gomljud hela sin olycka. Min kunskap i engelskan var klen och inskränkte sig till några sjömanstermer; varken svenska eller finska låg inom mannens område. Huru skulle vi begripa varandra? Nöden är fintlig; jag ryckte fram med ett *an latine loqueris?*• och se, min man svarade genast *certissime*•, varefter samtalet fick en flytande framgång oss emellan. Jag erfor nu att min nye vän var *Sir William Thomson, esquire*•, godsägare i Lancashire och för närvarande stadd på återresan från Torneå, där han betraktat midnattssolen och låtit inhugga sitt namn i Aavasaksa. För övrigt änkling med en enda vacker dotter och mycket rik samt passionerad fiskare med alla möjliga bragder, av vilka han nu endast medförde i sin vagn ett halvt dussin metspön. Passerande förbi Toriseva, hade hans vana öga genast anat dess ypperliga situation för en metare, varefter han återvänt till Kankaanpää gästgiveri, där kvarlämnat miss Thomson med vagn, betjänt och kammarjungfru samt med första eka han kunnat överkomma begivit sig ut att fresta Torisevas svarta abborrar. Allt detta kom småningom och nästan gissningsvis i dagen; min gode Sir William talade mycket hellre om gäddor och abborrar, än om sin egen person. Emellertid hade vi blivit de bästa vänner, innan vi anträdde återfärden.

Det var ock hög tid att tänka därpå, ty himlen, länge hotande med allt tätare hopade åskmoln, hade nu mörknat till den grad, att ovädret icke mera kunde länge dröja. Jag kunde icke vända mina blickar från Toriseva: så höga syntes aldrig dess klippor, så glänsande svart var aldrig dess vattenspegel. Blixtarnas ljus i denna svarta spegel var hänförande skönt. Jag vände mig till engelsmannen och upprepade min liknelse om Styx. – *Ita quidem*•, svarade han. – Själén som vandrade till Orkus var jag, och Cha-

ron som färjade honom över var ni! – Den stackars gubben, han såg i sanning ut som hade han blivit uppdragen ur Plutos rike!

Vi vandrade nu med snabba steg till gästgivargården. Snart uppfriskades den tryckande hettan av en våldsamt vindstöt, sammanpressad av de tättskockade molnmassorna. Några stora, tunga droppar föll, därefter mindre och tätare, slutligen ett skarpt hagel under mäktiga åskknallar och bländande blixtrar. Vi hade knappt två ryska verst att gå, och likväl var jag vid vår framkomst till Kankaanpää fullt ut lika våt, som min i Styx så mångfalt doppade sidokamrat.

På gästgivargården väntade oss en talrik och nyfiken folkmassa. Den gamle resande herrn med sitt främmande utseende, sitt språk som ingen förstod och sitt i folkets ögon narraktiga företag att mitt på vägen stanna för att meta i Toriseva, hade församlat alla kvinnor och barn i hela byn kring hans väntande vagn. Betjänten, en angliciserad svensk, hade ansett sig på sin husbondes vägnar förolämpad av denna nyfikenhet och för att visa sin myndighet givit en av de närmast stående pojkarerna en snärt av sin långa piska. Detta åter hade retat de kringstående – ty ju högre man kommer åt norden, desto ömtåligare är den finska bonden för stryk – och från en harmlös nyfikenhet hade den ständigt växande folkhopen övergått till en fientlig ställning, som hotade att bli vådlig för de resande. Vid vår ankomst var osämjan hart när att utbrista i öppen fejd; de kringstående hade, utan att bry sig om slagregnet, slutit en tät mur kring betjänten, som från sin höga kuskbock sökte så gott han kunde med piskan avhålla de närgångnaste, ett försök, vari han ofelbart dukat under utan vår mellankomst. Jag agerade nu tolk. Underrättad om tvisten, lyckades jag bilägga den med goda ord, betjänten såg sig tvungen att göra en avbön, den främmande herrn kastade en full näve silvermynt ut ibland barnskaran, och det goda förståndet var återställt.

Vid trappan stod två barn, det var desamma som sjungit vid sjön. Jag förklarade för Sir William gossens vackra mening med den hängande granen. Han förstod mig och köpte av barnen

en riva hjortron för priset av en imperial*. Gossen vände guldstycket och tackade knappt. Han hade aldrig sett guld förut, den lille pilten! Han ansåg det för en ny kopparslant, men trodde sig ändå tillräckligt betald.

Vi gick nu till vänster i gästrummen, en rymlig sal och en liten kammare. Miss Jenny kom oss till möte – en lång och smärt gestalt, långa mörka lockar, vit och genomskinlig hy, vackra uttrycksfulla ögon, litet tankfull, kanhända litet romanesk, det såg åtminstone så ut, men med allt detta mycket intagande. Ute på gården hade man med förundran sett den gamle herrn i sin besynnerliga kostym av Torisevas dy, men man hade knappt dragit på munnen. Finnen har en fin delikatess i sådant, han skrattar aldrig när man rådbråkar hans språk, han förlöjligar sällan annat än den verkliga dårskapen. Men miss Jenny var ett annat lands barn; hennes första känsla var att ömt omfamna sin far, men när hon därvid fläckade ned sin resklänning av finaste muslin och betraktade gubbens hela vidunderligt tilltygade gestalt, utbrast hon i ett löje så barnligt, så omåttligt, att det smittade själva den sträva fadern och den något blyge studenten, som följt honom in. Vi skrattade alla gott, hjärtligt, utan hejd, och under detta löje blev jag presenterad för den sköna missen.

Hon syntes mer än den gamle förstå att jag dock hade räddat hans liv. Hon räckte mig tacksam sin hand, hon såg på mig med svärmiska vackra ögonkast ... jag var ung, också jag; det är möjligt att jag rodnade. Åskvädret gjorde resan omöjlig ännu på mer än en timme; man tillredde under tiden en middagsmåltid, jag var hela sällskapets tolk och följde min vackra miss under hennes husliga omsorger. Aldrig har en middag smakat så väl, aldrig en mera äkta roastbeef, preparerad i London och förvarad i hermetiskt slutna blecklådor, blivit spisad på en finsk gästgivargård, 16 mil från närmaste stad. Jag satt där insvept i miss Jennys kappa, så länge min rock hängde ute i stugan att torka, vi dinerade *en famille* som gamla bekanta. Slutligen bröt man dock upp; man bjöd mig en plats vid miss Jennys sida i vagnen,

för att följa till Heikkilä, där jag hade min schäs, och jag antog med nöje tillbudet.

Sir William blev alltmera språksam, hans dotter alltmera förtrolig; hon talade franska charmant och jag bråkade dito superb. Den gamle gentlemannen föreslog mig att bli hans tolk, och att i denna egenskap genomresa med honom hela Finland. Villkor: fri resa, fritt vivre och 15 pund (90 rubel silver) i månaden. *S'il vous conviendra!** läspade den vackra miss Jenny med en förtjusande blick. Jag betänkte mig ... tusen djärva planer korsade sig i mitt huvud, föddes, blänkte och försvann som Torisevas blixtar ... Jag hade därhemma en gammal mor som väntade mig, en annan liten miss med likaså vackra lockar och ännu vackrare ögonkast ...

När vi kom till Heikkilä steg jag ur vagnen, tackade förbindligt för anbudet och förklarade att min tid ej tillät mig att motta det. Sir William såg trumpen ut som Lord Brougham i överhuset; miss Jenny gjorde en liten spotsk kastning med nacken; så när hade vi skilts åt på det sättet. Men i hast syntes den unga flickan erinra sig att jag dock räddat hennes fars liv; hennes mjällvita hand räckte mig en dyrbar plånbok med hennes namn i emalj på pärmen. Jag kysste den vita handen vörnadsfullt, återgav de banknoter och sedlar plånboken innehöll, förde namnet på pärmen till mina läppar och gömde boken vid mitt hjärta. Det var litet romaneskt, men väl avpassat; den sköna missen vände sig bort, och jag såg en tår glimma i de svarta sidenhåren av hennes blåvita ögonlock.

I sista stunden syntes även Sir William gripas av ett slags ädelmod. Han räckte mig med viktig min ett av sina långa metspön och täcktes själv undervisa mig huru det skulle sättas samman av fyra lösa delar.

Jag bugade djupt och vagnen for.

Och hade jag icke bugat så djupt, och hade jag icke låtit vagnen fara, så hade jag kanhända i detta ögonblick varit ... en engelsk sir med sextusen pounds årlig ränta och ett gods i Lancashire.

Så litet förstår man vid två och tjugo år "sitt eget bästa"! Jag har sedan aldrig passerat vid sidan av Torisevas svarta vatten och mäktiga mur av granit, utan att tänka på Sir William, Miss Jenny, gäddan, ekan och det rara metspöet med alla sina fyra beståndsdelar.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 107 **klippare** – 'skälm'.
- s. 108 **reven av sjöhästtagel** – Fiskelina av silke.
- s. 111 **piscomania furibunda** – (lat.) 'rasande fiskmani'.
- s. 112 **an latine loqueris?** – (lat.) 'månne du talar latin?'
- s. 112 **certissime** – (lat.) 'visst'.
- s. 112 **esquire** – Engelsk artighetstitel.
- s. 112 **Ita quidem** – (lat.) 'just så'.
- s. 114 **imperial** – Ryskt guldmynt.
- s. 115 **S'il vous conviendra!** – (fra.) 'Om det passar er!'

VINTER

GAMLA BARON PÅ RAUTAKYLÄ

1849, utdrag

Nittonåriga Lotten och hennes mormor fru Hjelm är på resa för att besöka släktingar, men kör vilse i snöstorm och mörker. Samtidigt börjar gamla historier rullas upp. Det visar sig att fru Hjelm har ett förflutet vid Gustav III:s hov i Stockholm där hon uppvaktades av två bröder samtidigt. Den hon valde var tvungen att avresa till sitt regemente i Finland, och därför vigdes paret i största hast och hemlighet, med avsikt att göra det hela officiellt vid en bättre tidpunkt. Men innan de hann påbörja sitt gemensamma liv avrättades maken som deltagare i en komplott, och fru Hjelm födde deras dotter ensam på godset Rautakylä. Snart därefter fördrevs hon från herrgården av makens förbittrade och hämndlystna bror. Utan något officiellt bevis på äktenskapet har fru Hjelm fortfarande varken rätt till det adliga namnet Drakenhjelm eller till arvet. Men intriggerna är inte över än, och kanske finns det ännu större faror på lut än att jagas av vargar?

5. Nattfrämmande.

Men det är tid att vi återvänder till våra stackars resande på den ödsliga isen av Näsijärvi. Nog länge har de där farit vilse i nattens drivor och ulvars ruskiga sällskap. Skall de väl komma helbrädda därifrån?

När gamla fru Hjelm och hennes dotterdotter icke längre kunde missta sig om betydelsen av de ohyggliga läten som hör-

des från isen och de spensliga gestalter, som här och där skymtade förbi släden, intogs de av en dödlig ängslan. De hade hört och läst så många berättelser om resande, som i skog och på isar blivit anfallna av vargar och jämmerligt uppättna, att de ej annat kunde föreställa sig, än att ett lika förskräckligt öde väntade dem. Men ju mera fasansfull deras belägenhet syntes dem, desto mera måna var de att dölja sin ängslan för varandra. De satt därför tysta, darrande, bidande; den gamla inkrupen i ett hörn av kurlsläden, men Lotten ständigt spejande ut genom gardinerna, väntande vart ögonblick att se en skock vargar kasta sig över hästen, kusken och dem själva.

Det undföll icke Lotten att Thomas nu körde i en helt annan direktion, i rät vinkel mot den förra; hon anade att hans envishet äntligen givit vika för en trängande nödvändighet och hon hade så ofta förr sett prov på hans flegmatiska mod, hans orubblika trohet och hans kloka urskiljning, att hon därav hämtade ny förtröstan. Emellertid blev tystnaden odräglig för hennes språk samma lynne och hon företog sig därför att inleda ett nytt samtalsämne med mormodern.

– Blir mormor ledsen om jag frågar något?

– Vad är det jag skulle bli ledsen över?

– Jo se mormor, det är en sak som förundrat mig. Alltid förut när jag bett mormor att få resa till Dahlens på Hammila, så svarade mormor: kära barn, inte har vi råd att köra åtta mil fram och tillbaka på lustresor. Men nu i går sade mormor, utan att jag ens drog på den strängen: se så, Lotten, laga dig färdig, du skall nu få din vilja fram, vi far till Hammila, du och jag i morgon.

– Undrar du på att jag följer med? Inte kunde du resa utan förklåde, i synnerhet om unga von Dahlen nu är hemma; jag har märkt att han slår sina kroker för dig, Lotten.

– Vad mormor säger! Visst är vi vänner, kusin Richard och jag, men däri är inte något illa, eftersom vi är släkt. Nog vet mormor att jag egentligen vill träffa Sophie och Augusta von Dahlen, och dessutom är inte Richard hemma, han blev ju prästvigd till julen

och har blivit förordnad jag vet inte vart. Men mormor svarar inte på min fråga, varav det kom sig att mormor just nu fick så stor lust att fara till Hammila, då jag förut på så många år knappt fått mormor utom dörren.

– Ja Lotten du, ser du, det är en annan sak – nå varför kan jag inte säga det, efter jag sagt så mycket annat. Det hände sig, ser du, att jag i söndags kom att tala med gamla klockaremor, som i sin ungdom tjänat hos major von Dahlen, och av henne fick jag veta en sak, som på det livligaste upprörde mig. Det föll sig nämligen så att vi talade om forna tider, och helt oförmodat inföll klockaremor: har nådig överstinnan aldrig sedan fått reda på sin vigselattest? Min vigselattest? frågade jag förundrad. Ja den måtte väl finnas, sade hon, efter jag en gång hörde salig majoren säga: var tusan d-r har Drakenhjelm gjort av med vigselattesten? Det är synd och skam att man skall driva hans änka från Rautakylä; och likväl har Drakenhjelm själv visat mig attesten en gång när vi hade några ungarlsupptåg för oss och han, för att inte behöva vara med, i tysthet viskade åt mig att han var gift.

– Så besynnerligt! Men att den hederlige majoren icke vittnade detta till mormors fördel!

– Du må väl säga, Lotten! Men, tillade klockaremor, majoren kunde inte svära på den saken, ty först och främst var herrarna vid det tillfället något muntra, och sen så såg han attesten utan att läsa den och tog alltsammans för ett skämt. Emellertid kan du förstå, Lotten, att denna underrättelse åter livade alla gamla minnen och länge vissnade förhoppningar i min själ. Jag greps av en oemotståndlig lust att resa till Hammila och av gamla majorskan utforska vad hon möjligen vet om denna sällsamma attest, om vars tillvaro jag hittills icke haft någon aning.

I detta ögonblick stannade släden ånyo och blev, efter några fruktlösa ryckningar av hästen i redet, kvarsittande. Lotten såg ut. Thomas stod till midjan i drivan och matade åt hästen en kaka bröd. Men denna visade ingen hunger; han klippte med öronen, flåsade med näsborrarna och skälvde i alla lemmar. Snart upp-

täckte man orsaken: tre eller fyra stora vargar visade sig på tjugo stegs avstånd, försvann stundom, men kom strax åter tillbaka, närgångnare än förr.

Thomas försökte, vad han kunde. Han smällde med pisksnärten, han flintade eld[•], han hojtade högt. Förgäves, vargarna strök allt närmare. Redan överlade den trogne drängen, om han icke borde lösa hästen ur redet och låta den rädsla sig själv, medan han, Thomas, ville till det yttersta försvara släden med den lösryckta fimmelstången[•]. Men snön var så ojämn och på sina ställen så djup, att hästen nödvändigt inom kort skulle blivit vargarnas rov, utan att med sitt liv kunna rädda de övriga.

Redan kunde de djärvaste av odjuren blott med möda avvisas; man såg deras ögon glimma; rovgirigt flämtade deras gap. Då fattade Thomas med båda händerna allt det hö, som låg inpackat i framdelen av släden, lade det på isen och antände det med fnöske och svavelsticka. Högt och klart uppflammade lågan; vid dess anblick drog sig vilddjuren tillbaka, med sitt breda skulderblad upplyfte Thomas släden ur drivan, gav hästen ett rapp och lyckades med sina skyddslingar komma på en flacka[•] av isen, där snön låg tunnare och färden gick lättare. Hästen, märkande att flykten var möjlig, ansträngde sina yttersta krafter till ett raskt galopp, och sålunda uppnådde de resande inom kort fasta landet, där de med fågnad upptäckte spåren av en väg.

Nu höll Thomas rakt framåt emot en stor gård vid insjöns strand. Vem där bodde, var honom likgiltigt, han var i fara, han kände den finska gästfriheten och det var honom nog. Han körde således upp till gården. I samma ögonblick mötte honom en liten kibitka[•] med en ensam man uti. Med ett f-n anamma å ömse sidor kom man ej utan svårighet förbi varandra.

Den gård, till vilken Thomas körde sina fruntimmer, var ingen annan än det stora åldriga, vid stranden av Näsijärvi belägna Rautakylä. Själv hade han aldrig varit där förut, Lotten likaså litet, och gamla fru Hjelm, hon som kände detta ställe bättre än någon, – hon var blind. Man körde således upp på gården utan att

veta var man befann sig, och det var i sanning hög tid, ty knappt hade den trogna hästen släpat sitt lass till stora trappan, innan han dignade ned, för att aldrig mera åter uppstiga.

Medan Thomas skyndade att lossa det störtade kreaturet ur redet, tog Lotten sin mormor vid handen och ledde henne upp för den höga trappan i farstun. – Vad är detta för en gård? frågade den gamla.

– Jag vet inte, förmodligen prostgården, svarade flickan och trevade i mörkret på dörrarna i farstun. Två av dem var låsta, och ingen människa syntes till, ty tjänstefolket bodde åt andra sidan. Till all lycka fanns en tredje dörr, som var medgörligare. Lotten och den gamla trädde in samt befann sig i hushållerskans kammare. Ingen var där, men ett ljus brann på bordet, rummet var varmt och de båda fruntimren bortlade de yttre överplaggen med denna egna känsla av trevnad, som man alltid erfar, när man genomfrusen kommer från vinterkölden in i en behaglig kammarvärme.

Mellan detta rum och gamla barons låg ett annat, som av hushållerskan begagnades till garderob, men också hölls varmt. Dörren dit stod öppen, och sedan Lotten en stund förgäves väntat, vågade hon sig dit in. Här hörde hon röster från rummet innanför och kunde tydligt urskilja följande ord:

– Men, Lisette, om fru Hjelm ännu lever? Om hon en dag kommer att återfordra hela Rautakylä?

– Börjar baron prata nu igen? Se så var förnuftig, fru Hjelm är, efter vad jag hört, redan längesedan död, och om hon också levde och vågade visa sig här på Rautakylä, så bleve det hennes död, så sant jag heter Lisette Hallström och inom ett par timmar är barons lagliga friherrinna.

Lotten, som redan lagt handen på låset, studsade med lätt begriplig förskräckelse tillbaka vid dessa ord och stannade i den gruvligaste ovisshet. Denna gård var Rautakylä, hon kunde icke tvivla därpå, den darrande rösten därinne var gamle baron Drakenhjelm och denna kvinna, som yttrade så förfärliga ord, var

samma Lisette Hallström, som mormodern förgäves sökt i så många år och nu skulle återfinna som en dödsfiende. Underbara slump! Förskräckliga val! Därute natten, kölden och en skara av glupska vargar, härinne egennyttan, hatet och döden! O då vore vargarna barmhärtigare än människorna, de dödar åtminstone utan hämnd, utan hat! Men – var icke hästen störtad, flykten avskuren? Det fanns intet annat val än att kvarstanna. Kanske hade åren tillräckligt förändrat mormodern, för att undvika ett igenkännande, helst om Lotten uppgive ett främmande namn. Kanske unnades de resande ett avskilt rum, där de okända kunde tillbringa natten och i morgon med lejd häst åter fortsätta resan. Men mormodern fick icke ana den fara, i vilken hon svävade. Man måste hitta på någon förevändning för namnets döljande.

Alla dessa tankar korsade varandra i Lottens själ. Natur och uppfostran hade gjort henne beslutsammare än annars flickor vid hennes ålder. Hon drog sig hastigt tillbaka, för att återvända till mormodern, men då kammarn var mörk, snavade hon över en på golvet liggande kudde. Ett buller uppkom och hushållerskans misstänksamma öra hörde det genast därinne.

Dörren öppnades. Hushållerskan kom ut.

– Vad är det? skrek hennes vassa röst. – Tjuvar! tjuvar! hjälp! och föga fattades att hon icke genast rusat på Lotten, som emellertid uppstigit.

Men Lotten kände sitt mod växa med faran. – Ursäkta, min goda fru, sade hon så lugnt som möjligt; – vi är här två resande fruntimmer, kaptenskan Holmqvist, min mormor, och jag, vi har kört vilse i det förfärliga ovädret och varit i livsfara för vargar, vår häst har störtat och vi har ej haft annat val, än att anropa herrskapets gästfrihet och be herrskapet om tak över huvudet till i morgon bittida.

Den gamla kvinnans genomträngande blickar mätte Lotten från huvud till fot. – Resande fruntimmer, vargar, störtad häst – sladder sladder! Är man kanske skyldig att hårbärgera allt pack som stryker kring landsvägen? Inte finns här något rum till överflöd.

Hushållerskan, som annars var av ett listigt och inställsamt lynne, överilade sig denna gång, som vanligt när hennes galla kom i jäsning. Också kunde ingenting komma henne olägligare, än ett främmande besök i denna stund, då hennes levnads diktan och traktan stod på punkten att gå i fullbordan. Hon glömde i sin ondska alldeles, att gamle baron, som hyste helt andra begrepp om gästfrihet än hon, därinne i kammarn hörde hennes häftiga ord.

Lotten svarade med billig harm: – min fru, var övertygad om att ingenting annat än den mest trängande nödvändighet skulle förmå oss att, efter ett sådant bemötande, falla er vidare besvärlig. Men vår belägenhet är sådan, att jag ännu en gång måste upprepa min bön om tak över huvudet denna natt, vore det också i edra domestikers rum. Vi skall gärna ersätta besväret.

På hushållerskans läppar svävade redan ett nytt snäsande avslag, då gamle baron, som genom den halvöppna dörren åhört alltsammans, och som troligen var långt mera belåten med besöket *just nu*, trädde ut i rummet och yttrade med en kvarleva av den gamle hovmannen: – nej gubevars, min söta vän, ni missförstår alldeles min hushållerskas mening; ursäkta henne, mam-sell lilla; i sin alteration har hon kommit att uttrycka sig på ett mindre passande sätt. Damerna är mycket välkomna, var god och genera sig inte, min söta vän, lägg av sig kappan!

6. Mötet efter femtio år.

Femtio år är väl ett grand i evigheten, det är sant, men huru mycket förändrar icke de i ett människoliv! Om din egen broder, om din ungdoms älskade, vilken du ej sett på femtio år, komme dig till mötes oväntat, oförberett, vem säger dig att du mera igenkänner den förne? Och kommer, efter lika lång tid, din ovän, som gjort dig ont, som förbittrat ditt liv och vilken du på allt sätt sökt glömma, huru vill du igenkänna honom, när till och med ditt hjärtas käraste blivit främmande för din blick?

Här stod nu i detta samma rum på Rautakylä tre personer, vilka icke sett varandra sedan år 1788 vid Gustaf III:s hov i Stockholm. Dessa två och femtio år, som förflutit sedan dess, vad hade icke de förändrat! Var var nu den spotske hovmannen, den stolte och elegante baron Magnus Drakenhjelm, vilken behandlade kvinnan som en leksak och ville tvinga sin broders brud till ett giftermål, vilket hon avskydde? Var det väl denne samme till graven lutande, av granna trasor omhöljde gubbe, som, själv en leksak i en kvinnas hand, darrade för sin hushållerskas vrede, sökande en förevändning att uppskjuta ett giftermål, som han avskydde och vartill endast neslig fruktan kunde tvinga honom? Ja det var han, och vilka långa år av förödmjukelse måste det ej ha varit, som kunnat så förbyta allt till en karikatyr!

Tro mig, det finns en vedergällning, som kastar tillbaka på människans huvud hennes egna passioner. Stolta egoist, vem kan försäkra dig, att du icke en dag, förfallen och vanmäktig, karikerar dig själv?

Och dessa båda kvinnor, båda unga och sköna, när de senast träffades, – den ena en fröken vid hovet, förblindad av kärlek och lättsinne; den andra en kammarjungfru, förblindad av ärelystnad och egennytta; den ena befallande, den andra lydande; var det väl dessa båda visnade, torra, gråhåriga kvinnor, som nu åter, efter så många år av lidanden för den ena och intriger för den andra, möttes under samma tak? Ja det var de, men rollen var ombytt i yttre ställning, den forna tjänarinnan förde en härskarinnas språk och den fordom befallande stod ödmjukt väntande vid dörren.

Vid baronens oväntade uppträdande fann hushållerskan att hon förhastat sig, och det återstod nu för henne intet annat parti, än att hålla god min och försöka skaffa de främmande ur vägen, innan Sebastian och prästen anlände. Hon vände sig därför till de resande med en inställsamhet, som hon ganska väl förstod att anta när det behövdes, och sade: – ja herrskapet är så goda och tar kapporna av och generar sig intet. Jag ber om ursäkt ifall jag mot min vilja yttrat något opassande. Ack jämmer, jag blev

så altererad, för, ser herrskapet, man får gunåsåvisst ha ögonen öppna här på landet, och så händer det att man ej alltid i hastigheten är så hövlig som man borde.

Gamle baron, som såg illa, tittade nu de båda resande så nära i ansiktet som anständigheten medgav, samt kom till det resultat, att den ena var gammal och ful, men den andra ung och vacker. Och gamle baron var konnässör, det kunde man lita på. – *Ma foi**, ett ruskigt väder, mitt herrskap, sade han. – Var god och ta plats, min nådiga! Damerna har varit exponerade för vargar? Lilla mamsell är ännu helt blek; jag slår vad att vintern annars ej hade underlåtit att ge hennes vackra kinder färg. Namnet, om jag får fråga? Lotten? Nå lilla mamsell Lotten, låt oss nu vara trygga. Vi är inte i någon vargkula heller. *Mon dieu**, jag minns en vinter, när jag for från Stockholm till Eklundshof Jag hade nåden följa Hans Majestät, som for strax förut; baron Essen och jag med sviten efteråt; det var en månljus afton i mars. Plötsligen ser jag Hans Majestät befalla kusken att hålla. Ett pistolskott brinner av, så åter ett och ännu ett, och när jag ser mig om, lunkar tvenne stora vargar inåt skogen. Alltid skjuter kungen bom, sade Essen och skrattade. Men det bevisar huru närgångna vargarna är.

Gamla fru Hjelm begynte vid dessa ord att märkbart darra, men hushållerskan, som med skäl befarade att baronen, en gång inkommen på kapitlet om ”Hans Majestät”, skulle för henne bortprata en tid, vars alla minuter var dyrbara, skyndade sig att på gott manér bli de resande kvitt. – Kaptenskan är säkert trött, sade hon; – om herrskapet håller till godo med salig överstens kammare – eller, rättade hon sig, – röda kammarn, som vi också kallar den, – så skall jag föra herrskapet dit och låta göra upp en god brasa samt skicka in en tarvlig kvällsvard.

– Nå men Lisette, så låt oss då konversera en stund, medan du anrättar vad huset förmår, inföll baronen, som kände sig mycket tryggare i de resandes närvaro.

– Om förlåtelse, herr baron, sade Lotten, – mormor är både trött och uppskrämd efter resan. Om jag får be, så går vi gärna

till vila, och frun här är så god och inte besvärar sig med någon kvällsvard, vi förmår intet äta.

Men baronen var envis: – Det förekommer mig, sade han, – som hade jag sett kaptenskan förr. Törs jag fråga min nådiga, vid vilket regemente tjänade er man?

– Min morfar, skyndade Lotten att svara, – tjänade icke vid något regemente, han var – sjökaptten.

– Min man, svarade gamla fru Hjelm utan att ge akt på Lottens ord, – min man tjänade som ryttmästare vid nyländska dragonerna, men blev sedan överförd.

– *Ma foi*, min nådiga, er man var säkert den förste sjökaptten, som på samma gång varit ryttmästare. Det påminner mig om en anekdot, som mycket roade Hans Majestät. Det fanns i Stockholm en sotareälderman, som tillika var löjtnant vid borgerskapet. En dag gav Hans Majestät diné för borgerskapet ...

– Ack jämmer, min bästa mamsell, viskade hushållerskan i Lottens öra, – nu kommer baron in i sina anekdoter, och så kan han prata för herrskapet hela natten. Säg att herrskapet är alldeles uttrötat; jag skyndar ut på ett ögonblick att ställa kammarn i ordning.

Knappt var hushållerskan utom dörren, innan baronen tvärt avbröt sin berättelse och med en synbar brådska viskade: – ursäkta, mina damer, vilka ni också må vara, men himlen har skickat er hit i kväll. Jag ber er, både för min och för er skull, stanna kvar i detta rum, det är så, se damerna, att min hushållerska är en elak kvinna – hon är i stånd till allt.

– I himlens namn, min herre, var är vi och vem är ni själv? utbrast den gamla darrande.

– Men vem är då ni? utropade baronen lika upprörd, ty det var ett uttryck i rösten, som slog honom med häpnad.

– Nej, mormor, nej herr baron, fråga icke – för ert eget lugn, fråga icke mer! inföll Lotten hastigt och ängsligt. – Låt oss gå, genast gå! Vår dräng Thomas skall sova utanför vår dörr.

– Nej jag släpper er icke, min fru, innan ni säger mig ert rätta namn! Ha – ni är ...

I detta ögonblick inträdde hushållerskan.

– Och därpå, fortfor baronen, likasom vore han allt ännu upp i sin anekdot – därpå skrattade kungen och sade till löjtnanten sotaren: min kära Sundqvist – så hette karlen – min käre Sundqvist, ni är sannerligen icke den förste militär, som krupit bakom stenarna undan eld och rök och likväl kommit högt upp i världen, men tillstå, *mon cher ami**, att ni åtminstone är den förste som gjort sig en heder därav.

Hushållerskans hastiga, vassa, misstänksamma blick flög spejade över de tre personer hon nyss hade den oförsiktigheten att lämna allena. Hon hade på trappan funnit Thomas och av honom frågat de resandes namn. Utan misstankar hade han svarat: fru Hjelm och mamsell Ringius. Den elaka kvinnan förskräcktes. Hon såg sina planer hotas av en fruktansvärd slump; hon måste förekomma dess följder, men huru? Och kanske var det icke en slump? Kanske var det enkom för att spela henne ur brädet, som de två fruntimren vågat sig hit? Ha – de skulle ångra sin djärvhet!

Allt berodde nu på att hålla baronen i okunnighet om sina gästers verkliga namn. Ve – om han redan visste det! Hatet mot henne, hushållerskan, önskan att på allt sätt undgå giftermålet, samvetskvalen, som aldrig fullkomligt tigit i baronens bröst och som hon, hans onda genius, endast förmått nedtysta genom sin försäkran att prästen, som vigde översten och hans maka, endast varit en förklädd dragon, – allt skulle då förena sig att bringa baronen till en försoning med sin svägerska, och priset för denna försoning bleve Rautakylä!

Detta måste förekommas för *vad pris som helst*.

Med sådana tankar hade hushållerskan inträtt och begrep till sin bestörtning att något särdeles måtte ha förefallit under hennes korta frånvaro. Hon beslöt med sin vanliga djärvhet att avbryta all vidare kommunikation mellan baron och de resande. Hon vände sig därför till sin husbonde och yttrade med den för honom välkända skarpa tonen, som icke tålde någon motsägelse: – men vad tänker baron uppå, som står så här ute i draget och drar döden på

sig! Se så, nu går baron vackert in till sig, och herrskapet här är så goda och följer mig till röda kammarn, jag skall lysa herrskapet.

Men baronen var nu driven till det yttersta och samlade än en gång, likasom förut i kväll, den sista erbarmliga kvarlevan av sitt husbondevälde. – Min vän, sade han, utan att låtsa höra hushållerskans maktspråk, – gå och besörj om att vi får vår kvällsward dukad här i rummet; jag hoppas damerna inte nekar mig det nöjet att spisa med mig, ehuru jag får be om ursäkt för en så tarvlig matsal.

Hushållerskan, också hon driven till det yttersta, beredde sig på ett krafttag, men hon förekom. För gamla fru Hjelm hade nämligen detta uppträde varit så plågsamt, så många gamla sår och nya misstankar var upprivna, att hon för allt i världen icke ville kvarstanna här längre. Hon tog därför Lotten under armen och sade: – kom, mitt barn, herr – herr baron ursäktar oss säkert, vi är mycket trötta och går gärna till vila nu genast. Tjänarinna, mitt herrskap!

Och därpå avlägsnade hon sig med Lotten, som villigt följde. Baronens stod överraskad och rådvill, hushållerskan var ej sen att begagna sig därav, sköt sin husbonde med låtsad välvilja in i det inre rummet, fattade lyktan och följde de resande ut i farstun.

– Jag ser inte till vår Thomas, sade Lotten, vid passagen förbi den öppna farstudörren.

– Han har tagit nattkvarter i drängkammarn, dit herrskapets saker också blivit inburna, svarade hushållerskan. – Troligen sover han redan.

– Var ändå så god, min bästa fru, och låt tillsäga honom att han nu genast infinnes sig i vårt rum. Jag har något att säga om vår resa i morgon.

– Det skall ske, mamsell lilla!

Inom sig tänkte hushållerskan: bara jag blir av med det här herrskapet, skall jag lämna deras Thomas i gott förvar åt Sebastians pålitlige Eljas, med tillsägelse att inte släppa honom ut på hela natten. Karlen såg arg ut, man måste vara beredd på allt.

7. Röda kammarn.

Från den stora farstun ledde, som redan nämnades, tre dörrar till det inre av huset; av den inrättning vi kallar tambur hade man icke vetat den tiden Rautakylä byggdes. Kom man från trappan hade man mitt framför sig den låsta dörren till stora salen; till vänster åter den enda dörr, som vanligen hölls öppen och ledde till de rum, vilka nu begagnades av hushållerskan, men som fördom begagnats av frun i huset. Till höger åter ledde en tredje dörr till den flygel, som alltid förut beboddes av herrn på stället, men där baron Magnus icke trivdes, emedan allting där erinrade om hans olycklige bror. Likasom i den motsatta flygeln, fanns även på denna sida tre rum, så att, när man inberäknade salen, som låg i mitten, den egentliga våningen i huset bestod av sju stora rum, förutom den utbyggnad åt hushållerskans sida, där, jämte inspektorns kammare, köket, kökskammarn och pigornas rum var belägna. Drängarna bodde i en särskild byggnad nere på gården.

Hushållerskan uppläste dörren till höger. Inträdet från den kalla farstun i det lika kalla rummet nästintill var icke trevligt. Lyktan kastade ett spöklikt sken på de dammiga och malätna möblerna, som tycktes utvisa att rummet icke varit bebott på länge. Men man stannade icke här. Man vek av till vänster och kom så in i ett lika kallt och ödsligt rum som det förra. Hu, tänkte Lotten, kan det vara den häxans mening att låta oss frysa ihjäl här?

Men kvinnan med lyktan öppnade ännu en dörr mittför den förra och en behaglig värme mötte de inträdande. Saken var den, att sedan den gamle baronens hälsa för var dag blev mera vacklande, hade hushållerskan och hennes värdige son, i stundlig väntan på det avgörande ögonblicket då prästen skulle efterskickas, redan en veckas tid låtit elda detta annars obebodda rum till hans emottagande.

Här stannade hushållerskan med sina gäster och tände ett par på bordet stående ljus. – Herrskapet ursäktar att inte allt är så

bra vi önskade det, sade hon inställsamt. – Här på landet ser vi så sällan främmande och inte är baron heller road av sällskap, så att rummet här har stått öde i många herrans år. Baron har länge varit folkskygg och avsigkommen, man måste sköta honom som ett litet barn. Vad tycker herrskapet väl, han kan inte tåla sina närmaste anhöriga; Gud vet varav det kommer sig, men han avskyr sina släktingar. Ofta har jag sagt till honom: kära baron, det är icke rätt och kristligt att tänka så om sina anhöriga, men alltid svarar han mig: tig med den saken, Lisette, jag har inga släktingar, jag vill inte heller ha några, och om jag hade några, så skulle ingen av dem understå sig att komma hit, – jag vore i stånd att mörda dem. Gudbevare, sådant tal, kära baron! svarar jag, men han är nu en gång sådan, och jag ville inte råda någon, som tror sig släkt med honom, att visa sig här. Men jag står ju och pratar bort tiden, så herrskapet ej får gå till sängs. Här står en tarvlig smörgås, håll till godo och sov väl, mitt herrskap!

Och hushållerskan gick.

De båda resande var nu allena och begagnade tillfället att göra sig närmare bekanta med rummet. Lotten fällde rullgardinerna, därvid en sky av damm störtade ned. Därpå tog hon ljusen och lyste med nyfikenhet kring väggarna.

Rummet var tämligen stort och, liksom alla på Rautakylä, ganska högt. De fordom dyrbara röda tapeterna, som givit rummet dess namn, hade fallit i trasor; från det rappade taket hade stora stycken nedfallit och de bara ställena hade svartnat av fuktighet. Golvets oljemålning var den som bibehållit sig bäst; endast fläcktals var den angripen av länge drypande väta. Till vänster om den dörr, genom vilken de resande inkommit, hade man en annan dörr, som ledde till salongen och nu befanns stängd; på ena sidan om den sågs en stor, praktfull och väl bibehållen kakelugn med nisch, i vilken stod en byst av Fredrik II; på andra sidan en skönt arbetad byrå av valnöt. Mittemot ingången var de två fönstren som vette mot trädgården, och mellan dem en förgylld spegel med dito bord; till höger åter en stor sparlakans-

säng, vars troligen dyrbara omhängen likväl var borttagna, sannolikt för att användas till en helgdagsstubb åt hushållerskan. Hela möblemanget hade ett tungt, aristokratiskt utseende, ehuru numera i förfall; fätöljerna med sina bakåt lutande karmar och sidenöverdrag var ytterst bekväma.

Medan Lotten företog denna undersökning, hade gamla fru Hjelm, även hon, med ett eget uttryck av spänd nyfikenhet trevat kring rummet och med handen farit över alla föremål. När hon vidrörde sängen och fann dess omhängen borta, studsade hon ett ögonblick och besinnade sig; därpå skakade hon huvudet, gick vidare, kom till kakelugnen, trevade i nischen, tog på bysten och nickade, likasom hon funnit vad hon sökte, fortsatte sedan undersökningen och nickade på samma sätt, när hon vidrörde byrån och spegeln. Slutligen sade hon med en lindrig darrning i rösten:

– Lotten du, vet du var vi är?

– På prostgården, svarade flickan, som i det längsta ville fördröja upptäckten av ställets namn.

– Nej du Lotten, jag är gammal och blind, men det ges saker, dem man aldrig kan glömma, aldrig missta sig om. Vi är på Rautakylä, i din morfars sängkammare. Himlens Gud, vilken skickelse! Vi är under samma tak som baron Magnus och jag har talat med honom!

– Det är inte möjligt, mormor!

– Jo du, det är så säkert, att jag, som icke varit här på nära femtio år, kan beskriva för dig varje möbel här, ehuru tid och människor förändrat mycket. Den här spegeln t.ex., den är förgylld; överst bland dess sirater ser du en friherrlig krona över ett drakhuvud; det är din morfars vapen. Bysten där är Fredrik II:s; sängens omhängen som man borttagit, sammanhölls fordom av en förgylld drake av brons med fyra fötter.

– Han finns där ännu.

– Riktigt, nå ser du, mitt minne sviker icke! Men jag skall säga dig något som varken du eller någon annan vet. Stig upp på en

stol och se åt om drakens högra bakfot är fästad i väggen med en järnnagel.

– Ja, mormor, den är det.

– Nå väl, skjut den med all din kraft åt fönstret till.

– Den går inte.

– Försök ännu, järnet är säkert rostat.

– Omöjligt, det är fastmurat i väggen.

– Det ser endast så ut. Ta någonting att slå med, ta ... ett vedträ. Se så, än en gång! Rörs det?

– Icke alls, mormor!

– Det var besynnerligt! Jag kan omöjligen ha misstagit mig. Din morfar, mitt barn, var mycket invecklad i sin tids politiska planer och måste ständigt vara beredd uppå att en dag se sitt liv och sin frihet på spel. Fördenskull lät han här i sin sängkammare, bakom själva sängen, anbringa en lönn dörr, genom vilken han kunde rädda sig, i händelse av en plötslig överraskning, och det gavs tider, då ständigt en sadlad häst hölls i beredskap här utanför om nätterna.

– Och det har han berättat mormor själv?

– Nej, icke han själv, utan gamla Lisa, korpralens hustru, som genom sin man var invid i hemligheten. Jag själv har aldrig sett denna dörr, men jag är säker uppå att den finns. Får du då alls inte järnet att röras?

– Nej, mormor, icke det minsta!

– Så stig ned då. Det gagnar oss också till ingenting, jag ville endast visa dig att jag kände lokalen. Men huru i all världen har vi kommit hit?

– Minns inte mormor det mera? Vi nödgades köra in hit undan yrvädret och vargarna.

– Ja det var sant. Ser du barn, mitt minne är försvagat för allt vad som nu föregår omkring mig, men däremot minns jag femtio år tillbaka så tydligt, som om det varit i går. Låt oss gå till vila, jag vill försöka att sova och glömma – glömma allt, allt, ty minnet har för mig endast sorger att bjuda! ... Det är därför att jag stått brud i maskeradkostym.

I detta ögonblick hördes bjällerklang av en släde, som just nu körde upp till gården. Lotten ihågkom Thomas, som ännu icke infunnit sig, tog ljuset och ville gå ut i farstun, för att se om han syntes till. Men ett besynnerligt hinder mötte: dörren, genom vilken hon inkommit, var reglad på yttre sidan.

Lotten gick till den andra dörren, ... också den var omöjlig att öppna. De båda resande var inlåsta.

Färgen flydde från Lottens kinder. Hon tänkte på den elaka hushållerskans ord, på den gamle baronens envishet att hålla dem kvar, och när hon därmed sammanlade deras egen värnlösa belägenhet, skilda från Thomas och instängda i ett rum, som väl kunde öppnas från två sidor utifrån, men icke inifrån, syntes det henne klart, att någon förfärlig plan förhades mot dem. Kanske ville man röja dem hemligt ur vägen, för att bli alla medtävlare om arvet kvitt ... Ingen av gårdsfolket hade ju sett någon annan än Thomas ... Och vad betydde denna bjällerklang så sent på kvällen? Vem var det som kom och vad ville han?

Ju mera Lotten tänkte härpå, desto klarare förekom det henne, att något rysligt förestod; men vad? ...

– Skall du ej lägga dig, kära barn? manade mormodern, som halvklädd kastat sig på sängen.

– Vet mormor, jag tänker allt ännu på den där löndörren; jag är gruvligt nyfiken att få se den. Jag måste försöka ännu en gång.

– Vartill tjänar det? Kom och lägg dig!

– Nej vänta lite! – Och Lotten utsökte åt sig det grövsta vedträ hon fann vid kakelugnen, steg åter på stolen och slog några kraftiga tag mot drakens högra baktass. Ty Lotten var en lantflicka med ganska goda muskler i sina armar, stärkta vid vävstolen.

– Låt bli, du slår sönder hela draken!

Men Lotten slog, – hon slog med förtvivlans kraft, ty möjligheten att komma ut genom löndörren syntes henne vara den enda möjligheten till räddning. Och vid det kraftigaste taget brast hela nedre delen av draktassen i stycken.

– Sade jag icke det, du oförnuftiga barn! bannade mormo-

dern, när hon hörde bitarna falla på golvet. Men i samma ögonblick jublade Lotten:

- Mormor, den rörs!
- Vad rörs?
- Järnageln rörs. Den har flyttat sig. Vänta lite! Se så, ett slag till ... Gud vare tack, där har vi dem!
- Vilka dem?
- Fjädrarna!
- Fjädrarna? Det finns inte mer än en.
- Jo mormor, det finns två. När nageln gått ett stycke åt sidan, syntes en, och när den gick ännu längre tillbaka, blottades ännu en annan fjäder bakom den förra.
- En eller två fjädrar, det kan allt vara detsamma, Lotten du, de hör båda till dörren. Du har nu sett vad du ville, nyfikna barn; kom och lägg dig, jag är trött.
- Nej mormor, först måste jag ha upp dörren.
- Är du tokig, flicka? Dörren går ut till trädgården, du ämnar väl inte kyla ut hela rummet? Hu, jag fryser nu redan.
- Se så vänta lite, mormor, bara helt lite ... den här fjädern är så trög ... fy vad jag stötte min hand!
- Kom och lägg dig och var inte envis nu!
- Vänta, se så ... nej det här är för otäckt! Om jag bara hade ... Richards fingrar ... Jag vill försöka med den andra ... mormor! mormor!
- Skäms du inte? ... Låt mig sova!
- Mormor, jag har funnit på ett skåp.
- Hm ...
- Jag tror hon sover! Men så hör då, mormor! När jag tryckte på den andra fjädern, den som var längre bort, så blottades hastigt en öppning i väggen, stor som en tallrik, och därinne ligger flera buntar papper ... Hon hör mig inte ... hon sover, stackars mormor! Nå det vore obarmhärtigt att väcka henne. Jag vill vaka, jag, vaka tills dagen gryr.
- Vad kan det vara för papper? Så gula och gamla de är! ...

Brev! Jag kunde nästan tro det ... somliga fina och gentila, andra raspade liksom med eldgaffeln. Vad kan det vara för brev? Säkert måste de vara viktiga, eftersom de göms så väl. Låt se! ... *Mon cher baron!* ... åh, det är bara franska. Men det här! Högvälborne herr överste och riddare av flera ordnar! ... Sådana kråkfötter! ... Jag får ödmjukast underrätta herr översten och riddaren att jag efter *order* låtit utdela penningarna bland tredje *kompaniet* och funnit *dispositionen* sådan, i synnerhet hos underbefälet, att jag tror mig kunna ansvara för deras *konduit* mot fäderneslandet*, i händelse kungen ... Tyst! Jag tyckte mig höra ett rop! ...

– Jag måste ha misstagit mig ... i händelse kungen, tvärtemot 72 års regeringsform ... nej, nu hörde jag det åter ... Fy då, det är hemskt. Om jag bara hade Thomas här! Jag måste ha rätt uppå honom! O himmel, ge mig styrka!

Medan Lottens ängslan gav sig luft i dessa ofrivilliga utrop, tryckte hon med hela sin kraft på den första fjädern. Till hennes glädje røjde ett brakande i väggen, att någonting gav efter, och vid fortsatt ansträngning delade sig slutligen tapeten och visade en lång smal öppen rand, genom vilken kall vinterluft strömmade henne till mötes. Sängen stod henne nu i vägen. Med någon svårighet fick hon den framskuffad, ty den var ganska tung; därpå fattade hon eldgaffeln, instack den genom den smala öppningen och lyckades sålunda att äntligen uppbryta den lilla lönndörren, vilken under så många år hade så att säga vuxit fast vid väggen. När detta var gjort, kastade hon hastigt en kofta över axlarna, påtog uteskorna och skyndade ut.

Läs hela novellen gratis på topelius.sls.fi.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 122 **flintade eld** – Tända eld genom att slå eldstål mot flinta.
s. 122 **fimmelstången** – 'skakeln'.
s. 122 **flacka** – 'vidsträckt, jämn yta'.
s. 122 **kibitka** – Kort släde.
s. 127 **Ma foi** – (fra.) 'minsann', 'sannerligen'.
s. 127 **Mon dieu** – (fra.) 'min gud'.
s. 129 **mon cher ami** – (fra.) 'min käre vän'.
s. 136 **funnit på** – 'upptäckt'.
s. 137 **dispositionen sådan [...] att jag tror mig kunna ansvara för deras kondui mot fäderneslandet** – 'sinnesstämningen sådan, att jag tror mig kunna ansvara för hur de förhåller sig till fäderneslandet'.

TANT MIRABEAU

1863, utdrag

Augusta och hennes föräldrar och småsyskon har begett sig för att fira jul hos släktingen tant Mirabeau på herrgården Muisto. För första gången färdas de med tåg, ett helt nytt transportmedel som ger upphov till både förtjusning och ångest. Under resan drabbas familjen av olika komiska missöden som anstränger i synnerhet mammans nerver, men en hel del av problemen löses påpassligt av en herr Damm, som färdas med samma tåg. Han presenterar sig som smed och kopparslagare och visar sig till allas förvåning också vara på väg till Muisto för att, som han påstår, leta malm. Augusta dras till den gåtfulla och annorlunda mannen. Mamman har däremot högtflygande planer på att gifta bort henne med ett kammarråd och har inget till övers för smeden. Att han och tant Mirabeau genast verkar komma väl överens ökar mammans misstro ytterligare – hon minns alltför väl skandalen med gamla fröken Kopparkrona som råkade ut för en sol-och-vårare, och befarar nu att smeden är ute antingen efter dottern eller tant Mirabeaus arv. Augusta vet inte vad hon ska tro och kastas mellan olika känslor:

[...]

Smeden behagade mig denna afton mer än jag kunnat tro. Det var någonting manligt öppet i hela hans väsen. Han kritiserade mycket och stundom skarpt, men det var ingen vanlig kammarrkritik. Han tog saker och människor från stora synpunkter. De små brydde han sig ej om.

Jag väntade verkligen att han skulle visa mig något mera uppmärksamhet, men han tycktes knappt märka min närvaro, och det förtretade mig. Ansåg han mig för så ful, eller så dum, att det ej lönade mödan kosta ett ord på mig? Vad det beträffar, så, – vederstygglig är jag just icke, och dum – nå, det ville jag likväl ödmjukast undanbe mig.

Mamma gjorde ett försök att erhålla enskild audiens för den länge och rysligt tillämnade varningen. Men det lyckades icke. Tant skylldes på trötthet, och vi gick till vila.

Mot min vilja drömde jag om den oslipplige* smeden. Jag tyckte mig vara ett stycke koppar och ligga djupt, djupt ned uti jordens innandöme. Då bultades och hamrades omkring mig, smeden steg ned, fann mig och vände mig granskande i sin hand. – Jämt så mycket som behövs till en femkopeks slant, sade han.

Detta förtret mig så, att jag vaknade uti harmen.

När jag en stund legat sömnlös och begrundat om det ej vore min skyldighet att hata smeden, kom jag att kasta ögonen på den fällda gardinen och märkte liksom ett fladdrande sken. Det förekom mig tillika, som vore rummet ovanligt ljusst. Det är mån-sken, sade jag till mig själv och begynte räkna till hundra, vilket var ett osvikligt medel att somna, den tiden jag läste aritmetik i skolan.

Nu hördes Danton skälla, det blev något buller därute, jag stod upp, lyfte på gardinen och tittade ut. Vem målar min häpnad! Den gamla fiskarestugan nere vid stranden stod uti brand, och emedan det blåste ohyggligt och vinden låg emot gården, drev hela eldmoln av gnistor rakt mot mitt fönster.

Nu var ej tid att sova, jag väckte pappa, klädde mig hastigt, tog mammas kapp och ytterkängor, som var närmast till hands, samt gick ned till stranden.

Här fann jag gårdsfolket rådvilla och handfallna. Pigorna grät och beskivade sig*, drängarna svor och larmade över gamle Särki-Pekka, Mörtpetter, fiskaregubben, som börjat julen för bit-tida* och tagit sig ett rus på kvällskvisten med den framgång, att

han tänt eld uppå stugan. Men under det alla skrek, gjorde ingen en min att bärga eller släcka, och faran för gården blev med varje ögonblick större.

Då kom smeden. Nu blev ett annat ljud. I ett huj kommen-derades alla till tjänstgöring, de drumliga fick en knuff, de mot-spänstiga fick ett rapp, så att det susade kring öronen, och inom några minuter hade vi alla – jag med – bildat en kedja till stran-den och langade vatten, medan två av karlarna skickades till går-den att släcka de gnistor, som föll på taket.

– Bra, Augusta, rätt bra, långa på bara! sade herr Damm, i det han rusade förbi.

Rätt som vi alla arbetade med iver och flit, såg vi en både ryslig och kostlig syn. Särki-Pekka, som ännu var osig i huvudet, skrek överljutt att han måste bärga sin sprittnya notkil*, och med dessa ord rusade han som en tok in i den brinnande stugan. Smeden sprang efter, och med detsamma störtade taket in. Alla skrek till; vem kunde annat förmoda, än att både Mörtpetter och hans räddare blivit begravnade i lågorna!

Visst också!* Smeden var van att umgås med eld, det var hans element. Mitt ur röken och gnistorna kom han ut tillbaka, bärande Mörtpetter som en kattunge i nacken. Gubben stretade emot och sparkade som en istadig häst; smeden plaggade* honom på ryggen för att den vägen få in en smula förnuft, och när detta ej hjälpte, kastade han sin börda som en gammal skinnvante i drivan. Detta roade Muistofolket obeskrivligt. Nu har Mörtpetter blivit både stekt och fjällad, ropade de.

Emellertid var faran med detsamma förbi, och just när pappa äntligen efter ett fasligt bestyr fått rätt på sina galoscher, som blivit utförda att blankas av kammartjänaren, vände vi alla, utom en vakt av två man, tillbaka till gården. Där var ljus tända i rummen, tant hade uppstigit och mottog oss, jämte mamma, i salen. Men hur såg vi ut! Mammans första blick föll på min person, den andra på sidenkappan, den tredje på ytterkängorna. Personen stod sig förträffligt, men kappan hade blivit översköljd och därefter frusit

till is, kängorna var förfärligt nedkippade. – Vad i världens dagar, barn, har du blivit doppad i vaken? utropade mamma.

– Augusta har arbetat som tre brandvakter, sade smeden muntert. Hon förtjänar att utnämnas till hedersledamot i frivilliga brandkåren på Muisto.

Det var nu andra gången han kallade mig utan titel vid namn. Mamma gjorde en min, som varit i stånd att släcka en ugnsbresa, men besynnerligt nog fann jag mig alldeles icke stött över en så obedd förtrolighet. Jag visste det rätt väl, herr Damm hade föresatt sig att aldrig uttala ordet mamsell, såframt han ej talade franska. Gärna för mig, tänkte jag. Efter sådana mandater* är man vid ett uppsluppet lynne. Det föll mig in att svara i samma ton.

– Jag tackar så mycket för äran, sade jag. – Har jag arbetat som tre brandvakter, så är det jämt tre gånger ingenting, ty så mycket sägs det att brandvakterna uträtta. Om Mörtpetter där- emot kunde man säga som om kung Karl den unge hjälte: ”han stod i rök och Damm” – ty Damm stod med.

– Jo, det bär syn för sägen! utropade pappa. – Kors för tusan, hur ser herrn ut?

Smeden såg verkligen ut som Vulcanus, nyss uppstigen ur Etna. Hans kläder var så brända, att de liknade ett kakelugns- spjäll, hans hår var avsvett likasom en björkdunge dagen efter en skogseld, och hans händer kunde jämföras med ett par stora eldskyfflar* från Osberg & Bades mekaniska verkstad. Det oak- tat var han nästan vacker i mina ögon.

– Man har sagt mig, att det är herr Damm jag bör tacka för att gården blivit sauverad, sade tant med en så vänlig blick, att jag med rysning tänkte på fröken Kopparkrona.

– Och vem garanterar friherrinnan, att jag ej är en hemlig agent för brandstodsbolaget på landet? skrattade smeden. – Det var likväl behagligt att se honom skratta, den okruserliga herrn.

Malla Södergren inkom med kaffe och blev strax ett föremål för allmän beundran. Stackars Malla, hon hade blivit uppjagad ur sin sötaste sömn, hon hade redan begynt bärga plättpannan och

kökshanddukarna, och nu kom hon i brådskan med sin svarta, fransade söndagssjal över den gamla grå kökskoftan, håret burrigt som en ulltapp i blåsväder, ena foten stucken i en ny känga och den andra inbyltad i en av tants kasserade tofflor. Det var socker uppå vårt glada humör. Och vilken delis*, detta kaffe klockan tre på morgonen, sedan man tjänstgjort som brandvakt och langat vatten ur Mallasvesi!

Nu först blev jag varse, att smeden bränt sin högra hand tämligen illa. Jag företog mig då att servera hans kaffe, lade socker i koppen liksom den varit en spilkum och glömde ej att placera två stora skorpor på fatet. – Han nickade bara och smålog. Nog sköter jag mig, sade han, – men kanske vill Augusta skaffa något åt Mörtpetter att morna sig med.

Jag låtsade titta i kökskammarn, men smög med detsamma till köket och fann ganska riktigt Mörtpetter, omgiven av hela kökspersonalen. Gubben hade fått sig en sup och var just i farten att berätta huru den främmande herrn sprungit som en galning i elden och huru han, Mörtpetter, dragit honom ut därifrån.

– Hör nu på, Särki-Pekka, sade ladugårdspigan, som var en stor spjuver, – varför bultade ni herrn så förskräckligt i ryggen, när ni bar honom ut?

– Gjorde jag det? sade Mörtpetter.

– Ja, visst gjorde ni det.

– Nå vad skulle jag göra? Karlen var ju så oregerlig, att ingen fick händer med* honom, svarade dagens hjälte, fullt och fast i den tron att han bärgat smeden.

– Och så kastade ni honom som en skinnpäl i drivan; tycker ni att det var anständigt gjort?

– Kastade jag honom ...?

– Visst gjorde ni det. Först pryglade ni honom brun och blå, och sedan dängde ni honom hit och dit, vart det passade sig.

– Åh strunt, nog tål han så mycket. Han kan lära sig att en annan gång vara människa och intet bära sig åt som en arg oxe, när man vill honom väl, genmälde Mörtpetter mycket trankilt.

I köket blev nu en munterhet, som hördes ända till salen, och rätt som var, stod smeden bredvid mig.

– Tack skall ni ha, gubbe lille, yttrade han. – Det var beskedligt gjort av er att lära mig mores.

– Ingenting att tacka för, svarade Mörtpetter.

Först efteråt fick jag veta att smeden stuckit åt Mörtpetter en tiorubels sedel i handen, med befallning att ej tala om det för någon människa. Men detta var emot Mörtpetters natur. Han skröt för alla, huru han fått tio rubel för det han bärgat herrns liv. Fast intet var det så överlopps mycket, försäkrade han; men herrn var väl intet mera värd.

– Var god och låt mig förbinda herr Damms hand; jag vet hur man bör göra med brännskador, yttrade jag.

Han räckte mig tiggande handen. Vi gick i köskammarn, och jag pålade ett omslag med torrt rågmjöl. Denna grova, sotiga hand, som nyss hade räddat ett människoliv, föreföll mig nu vacker. Och samma så sällsamt förskönade hand, den tryckte nu min. – Tack, sade han. – Alla unga flickor borde lära sig att förbinda sår, och Augusta bleve ingen dålig kirurg.

När jag var nära färdig med mitt enkla omslag, kom mamma, som blivit orolig över vårt försvinnande. – Vad gör du här? sade hon, när hon såg mig ensam med smeden i köskammarn, där blott ett enda talgljus brann med lång veke på bordet.

– Augusta försvarar sitt köns rättigheter, svarade smeden. – Vore jag lagstiftare, skulle jag på ögonblicket inrätta en ny fakultet för fruntimmers undervisning i läkarekonsten.

– Jag vill påminna mig, sade mamma snävt, – att herr Damm är en av dem, som ej vill ”förneka naturens rätt” med en sådan famlande konst, som läkarekonsten.

– Förlåt mig, var sak har sin räta och sin aviga sida. Rätsidan av läkarekonsten är diet och gymnastik för att bevara hälsan, diet och kirurgi för att återställa henne. Till de orimligaste och mest tyranniska fördomar hör väl den, som förnekar den mjuka kvinnohanden, det skarpsynta kvinnoögat, det finkänsliga, själv-

uppoffrande kvinnohjärtat, att hela mänsklighetens lidanden, för att överlämna dem åt vår manliga själviskhet, våra förströdda blickar, som flyger kring världen, och våra plumpa händer, som bättre hantera släggan, än de ömtåliga, retliga fibrerna uti en människokropp.

– Doktorinnor i praktik, det vore minsann rätt uppbyggligt att se dem avsåga ett ben!

– Vem har sagt, att de skulle hantera slaktarkniven i kirurgin? Låt dem lämna grovsmidet åt oss, om det så skall vara, ehuru jag sett även kvinnor i stånd att lägga ett illa läkt ben över stolkan-ten och knäcka av det som en pärtä, för att läka om det, så att patienten kan gå. Var övertygad, min fru, att om hundra år äger vi flera kvinnliga läkare än manliga och att t.ex. aldrig en barn-sjukdom eller en fruntimmersåkomma kureras av andra än dessa praktiserande doktorinnor, som ni behagar kalla dem, vilka för övrigt kommer att använda få läkemedel, men desto mera en omsorgsfull vård.

– Kom, Augusta. Till vår diet hör nu att ta några ögonblicks vila. Jag önskar att herr Damm må leva i hundra år, för att då få det nöjet bryta armar och ben av sig och plåstras av fruntimmer. Godnatt, min herre.

– Sov gott, min fru. Medan vi sover, skriker dock världen några timmar framåt, och var säker, att med varje sol går en fördom ned, vilken vi ännu i går antog för ett osvikligt axiom.

Vi gick. Jag visste att mig förestod en läxa, och jag bedrog mig icke.

– Vad är det jag hör, mitt barn? Smeden är nog djärv att kalla dig vid ditt namn!

– Ja, mamma, när han ej *får* säga fröken och ej *vill* säga mamsell ...

– Vilka dumheter! Varför icke mamsell?

– Mamma har ju hört hans skäl. Han kan ej tåla någon rang-skillnad i titeln. Han säger, att all annan rang, än personligt värde, är ett oting bland karlar, men en löjlighet ibland fruntimmer.

– Nej, hör man den förmättna herrn, som vill diktera lag uti frågor, där själva kejsaren förlorat sin myndighet! Nåväl, han må kalla dig vad han behagar, men jag förbjuder dig att svara honom ett ord, om han en annan gång kallar dig vid ditt namn.

– Mamma ... han är likväl en bra karl, med ett huvud som stål och ett hjärta som vax. Mamma skulle ha sett honom i natt vid Mörtpetters stuga!

– Se så, nu talar du ur den tonen. Augusta, Augusta, kom ihåg att jag varnat dig!

Jag svarade icke. Jag hade också, liksom smeden, ett slags huvud och dito hjärta. Men det ena var så virrigt som ett yrväder, det andra så varmt som en bakugn dagarna före jul.

Så stod sakerna, när smeden tvangs av sin brända hand att dröja längre på Muisto, än han kanske från början ämnat. Någon orsak bör man alltid söka till en misslyckad kur. Mitt rågmjöl och mitt omslag hade pålagts för sent; brännskadan hade hunnit gripa omkring sig, och följdén var att handen svullnade ända uppåt armléden. Skriva kunde icke herr Damm och än mindre resa. Tant tillät icke, att en person, som uppfostat sig för att rädda hennes gård, fick lämna Muisto innan han blivit fullkomligt återställd, och alla – mamma icke undantagen – tävlade om att vårda blesstyren samt ägna smeden en vänlig uppmärksamhet.

Den som minst brydde sig om skadan var smeden själv. Vem känner icke huru pjåkiga karlar är vid minsta ont och huru hela huset sätts i rörelse för att bota en tandvärk, kurera en katarr eller bytla med ett sjukt finger, så snart någon av dessa förfärliga olyckor råkat drabba "skapelsens herrar"! Smeden var häruti både lik och olik sina medbröder. Han kunde icke fördra att bli ompysslad, såsom vi i vår välmening ville göra det. Lika litet kunde han förmås att vara överksam och måste formligen bevakas för att hålla sig stilla. För att förmå honom därtill, uppsöktes den bästa lektor ur tants vackra bibliotek. Men antingen hans ögon blivit skadade av elden, eller annars var retliga för smärtan i handen, – han kunde ej läsa själv, man måste läsa högt för

honom. Vem skulle göra det? Tant såg icke, mamma ville icke, pappa hade alldeles för litet tålmod. Följaktligen blev jag självskrivnen lektris, och då det alltid skedde i mammas närvaro, kunde själva förtälet ej ha någonting däremot.

Så förgick dagarna före jul. Den grova, förskräckliga handen, som så länge varit min fasa, blev mig småningom kär, och ju mera bekymmer den kostade mig, desto kärare blev den. Varför skulle jag dölja, att där småningom uppstod en egen, ovanlig vänskap i vårt förhållande? Jag kallar den ovanlig, ty jag har hört sägas, att *vänskap* mellan en ung karl och en ung flicka är endast en mask, varunder en annan känsla gömmer sina rodnande kinder. Men här var det icke så; – jag bedyrar att icke det minsta ord undföll ditåt – det hade varit ett pärlstickeri* att bedra censuren i mammas person – och icke blott inga ord, ty ord betydde så litet, men icke en blick, jag hade så när sagt icke en tanke. Jag har förut berättat det förunderliga, att smeden stundom såg ut som en man om 25, högst 30 år, stundom åter betydligt äldre. Jag märkte nu att det berodde helt och hållet av färgen på hans hy. Annars bar hans drag ett eget uttryck, som kunde passa för flera åldrar. Han var icke vacker, icke ful, han såg ut som en prövad man, och det ingav mig, ju mera jag lärde känna honom, så mycken respekt, att jag mot min vilja jämförde honom med min forna kadettflamma och begrep, att vilket namn jag än ville ge vår vänskap, icke var det den känsla, som berusas av sällhet under en stormande vals, eller gråter av vemod vid sista skymten av en bortilande uniform.

Bästa beviset därpå var att censuren förblev lika lugn, som nuförtiden i våra dagblad. Mamma hade beslutat anta en avvakande ställning. Hennes hotande varning blev tillsvidare osagd och inskränkte sig till några varsamma allusioner på fröken Koparkrona. Mot smeden visade hon sig vänligare än förr, men lika förbehållsam. Det fortfor att vila något hemlighetsfullt över hans person och hans avsikter, vilka mamma hade beslutat att, kosta vad det ville, omsider avslöja.

En dag sade hon oförmodat, när det var fråga om huru brännskador stundom läks fortare hos gamla än hos unga:

– Huru gammal är herr Damm?

– Trettionio år, svarade smeden utan betänkande.

Jag häpnade. Trettionio år! Jag hade trott honom vara tjugo-nio! – Mamma sände mig en förstulen nick.

[...]

Men nu var ej tid att gissa och grubbla. På morgonen av en julafton har man annat att göra. Jag grep i mina julklappar, och så gjorde alla andra. Så mycket var ännu ogjort, som skulle vara färdigt till kvällen. Bland annat min lilla surpris. Och julgranen sedan! Den skulle klädas så ståtlig för pyrenas räkning. Mamma klippte stjärnor, flaggor och guldnät, tant knöt trådar i äpplen, konfekt och fikon. Smeden och jag hjälptes åt att uppställa trädet, trots hans sjuka hand och den rangliga träfoten. Vi stökade hastigt bort frukosten och hastigt middagen, som det alltid plägar vara den dagen, när saken får gå sin naturliga gång.

Och så bröt skymningen in, och så öppnades dörrarna till salen, precis klockan sju. Pyrena, som hela dagen lipat och varit oregerliga, där de suttit instängda i barnkammarn, rusade ut som ett par yra kalvar. Mitt på salsgolvet strålade julgranen uti all sin högtidliga glans, tant och föräldrarna satt högtidsklädda i soffan. Men vid dörren stod alla husets tjänare och sju eller åtta inkom inviterade fattiga barn ifrån byn. Därpå sjöngs en kort psalm och lästes en bön, såsom den vackra seden alltid var uppå Muisto om julaftonen, och först sedan helgen var invigd åt Givaren av alla goda gåvor, begynte barnen dansa kring julgranen. Te kringbjöds klockan $\frac{1}{2}$ 8, och vid samma tid dukades kvällsvard för folket i den rymliga drängstugan, vars golv var betäckt med halm och där jullekarna fortfor långt in på kvällen.

Nu hade förut varit sed hos tant, liksom hos oss, att inbära julklapparna i en korg, därifrån pappa, i egenskap av allmän referendariesekreterare, upptog en i sänder, uppläste verserna och delade kring åt vederbörande. Denna sed är uppfunnen av någon,

som icke förstått fantasins betydelse vid alla våra nöjen. Smeden hade nu, med överhetens på Muisto nådiga samtycke, arrangerat en helt annan metod, som var beräknad uppå att fördubbla gåvornas värde genom det mystiska sätt, på vilket de framkom till destinationsorten.

Till allmän förlustelse och pyrenas häpnad visade sig först en julgubbe med långt skägg av blånor och träskedar, uppstående som horn över pannan. Denna respektabla figur, i vilken jag trodde mig igenkänna Mörtpetters krångliga gestalt, frambar kälkar åt barnen och luffade så sin väg under allmän beundran.

Efter honom kom en lappgumma, som ur ett par vida kjolsäckar framtog gåvor åt hela sällskapet och därefter erbjöd sig att spå mig i handen. Spådomen var naturligtvis, att en fästman stod färdig beredd, vilket icke var någon nyhet, ty härigenom förlledes jag att hedra kammarrådet med en hågkomst, som troligen annars ej skulle fallit uppå hans lott.

Efter lappgumman kom en formlig julbock, krypande på alla fyra uti en avig fårskinnspäls med horn av vispar och skägg av tagel, högst konstfärdigt inrättad. Detta lyckades likväl ej bättre, än att Danton, som för aftonen inviterats i salen och låg morrande under soffan, rusade bocken i pälsen. En förfärlig strid uppstod mellan konsten och naturen, därvid konsten ofelbart kommit till korta, därest han icke fått en bundsförvant uti smideskonsten, som med vänstra handen grep den blodgirige Danton i örönen och ej utan fara för eget skinn åtskilde de båda kämparna. Bocken, som mist både horn, skägg och ulltappar, föll ur sin roll, klev på två fötter och såg sig om efter reträtt.

– Det är Calle! ropade Sigurd, som gick miste om hela sin illusion, när hon under bockens rivna päls igenkände gårdens springpojke, vilken alla dagar hållit pyrena sällskap i kälkbacken.

Calle gjorde ett försök att återta sin fyrbenta roll och utdelade, med en rädd blick åt soffan, sina klappar, varibland Dantons garottehalsband. Därefter sprang han, vid ett nytt morrande, sin väg på de två ben naturen ansett förslå för hans lilla person.

Klapparna fortfor att komma, man visste ej huru, och det var det fina i saken. Än från den ena, än från den andra dörren, som öppnades helt litet på glänt; än från taket, än från golvet; än fanns de oförmodat i vederbörandes fickor och famn; än svävade de i luften på ett segelgarn, än på spjällsnöret. En så munter julafton hade man aldrig upplevt på Muisto.

Malla Södergren kringbjöd äpplen. Jag följde henne med nyfikna blickar, ty mitt på brickan stod Hiienkallio avbildat som ett eldsprutande Vesuvius med en förskräckligt djup koppargruva och därinne var ett av herr Broströms guttaperka-möss[•]. Det var min julklapp till smeden; men kanske bör jag tillägga, att mösset utgjorde handtaget till en liten penntorkare[•], som jag med egen hand förfärdigat, och därpå var broderat den franska örnen med namnet Cavaignac under mössets fötter.

Smeden undersökte Hiienkallio med mycken uppmärksamhet, fann koppargruvan och dess inneånare, höll penntorkaren mot ljuset och upptäckte örnen. Med en liten nick löstog han mösset, lade det åter i koppargruvan och stack penntorkaren i västfickan på sin vänstra sida.

– Förlåt, sade han, att jag ingriper uti historiens rätt. Vi måste befria den franska örnen och jaga parvenyerna tillbaka till deras gömställen. Detta berg är folksuveräniteten. Det har nu framfött en liten råtta, som gnagt hål däruti; men när det härnäst sprutar eld, skall örnen åter stiga mot solen och den glödheta lavan uppfylla mullvadsgångarna.

– När man skriver så flitigt som herr Damm – sade mamma, som alltid var färdig med sina praktiska tillämpningar – då kan en obetydlig penntorkare också göra sin nytta. Den kan förekomma mer än en plump.

[...]

Aftonens äventyr var ej slut därmed. In bars en alnshög docka, fyndigt hopfogad av snö, med klänning av näver och koaffyr av hyvelspån. På henne stod skrivet: ”vänta; hon smälter i sinom tid.”

För resten[•] ingens adress. Emedan gissningen var fri, ställdes

dockan på en stor tebricka att smälta.

Det blev mig för kvavt i salen. Jag gick ut på trappan. Himlen hade klarnat, det var en lindrig frost, och de eviga stjärnorna skådade tindrande klara ned på mitt oroliga hjärta.

Då hörde jag steg bakom mig. Det var smeden? ... Nej, det var Malla Södergren, som skulle vara överallt och nu skyndade på en handvändning till drängstugan.

– Nå, Malla? frågade jag.

– Nå, Augusta? frågade hon tillbaka.

– Vad tror du?

– Jag tror allting.

– Vad vill det säga? Allting?

– Jo, smeden reser i morgon bittida. Han har beställt häst till Onkkala klockan sex.

– På julmorgonen?

– Som jag säger. Det är nu färdigt, vad det sedan må vara. Men nu måste jag dit ned, för att se efter folket. De vore i stånd att tända eld uppå halmen.

Hon försvann, och jag såg på stjärnorna. Jag hade alltid älskat stjärnorna. De är så långt borta, – hundratusende mil och miljoner år, – likväl kan man bikta för dem. Säg mig, klara stjärnor, vad är det bestämt i er höga sal om en så obetydlig varelse som mig till exempel? Aldebaran, du hör det! Du vet det, Sirius! Han ämnar resa i natt. Varför vill han resa? Varför? Ingen vet. Skall han försmå, att säga oss ens ett flyktigt farväl? Nå ja, res, smed, res, det angår mig intet. Bryr jag mig om en gammal smed!

– Augusta! – Nu var det mammas röst.

– Jag kommer strax, mamma.

– Kom, kära barn, man väntar uppå dig. Nå, det var för väl, att det tycks bli frost i natt, så får vi äntligen åter slädföre.

Jag skyndade in, – nej, jag skyndade icke, jag gick som i drömmen. Han vill resa!

Snögumman hade smultit, spänkoaffyren hade bortfallit, men näverklänningen stod kvar som ett slags krinolinskal på brickan.

Då hade man upptäckt, där dockans hjärta suttit, ett litet smalt etui av svart marokäng, och på det stod mitt namn.

Jag öppnade det och begrep ej själv, varför jag darrade så. Etuiet var invändigt fodrat med grönt sammet, och därinne låg en bröstnål av guld med en enda sten; men vilken sten! Det var en stor grön smaragd av den allra klaraste glans. Näst stjärnorna hade jag aldrig i världen sett en så vacker ädelsten. Han tycktes skjuta blixtar i ljusskenet.

Den dyrbara nålen gick ifrån hand till hand och väckte allmän beundran. Mamma var förtjust; pappa begrundade vad väl den lilla tingesten kunde vara värd. Minst trehundra rubel, bröder emellan. Alla betraktade vi med tacksamma, nästan häpna blickar tant Mirabeau, som slösade en så dyrbar present på sin lilla guddotter. Hon hade redan i afton givit mig ett dussin mat-skedar och tre dussin teskedar, alla av silver ”till mitt blivande bo”, som hon behagade uttrycka sig.

– Älskade tant ... började jag.

Hon märkte min avsikt och skakade sitt vackra vita huvud.
– Denna present är icke av mig, sade hon, i det hon höll nålen mot ljuset, så att den tindrade som planeten Merkurius en afton i mars.

– Visst är den av tant? – inföll mamma med häpen och frågande min.

– Nej, min söta Jeanette, sådana presenter står ej i min makt. Denna smaragd har antingen burits, eller är han värd att bäras utav en drottning.

Allt mitt blod rusade upp till kinderna, ty nu blev det mig klart, varifrån snögumman kommit med sin kungliga gåva.

Mamma tillgrep ännu en nästan förtvivlad gissning. – Pappa, pappa, sade hon med hotande finger, – har du verkligen varit nog svag, att depensera så oförnuftigt på din dotters fåfånga? Eller säg – (det var sista undflykten!) – du har visst köpt den gröna stenen för billigt pris på någon auktion. När allt går omkring, är den blott imiterad och kostar på sin höjd tre eller fyra rubel.

– Jag! utropade pappa, billigt förvånad. – Jag skulle ha bortkastat mina pengar på en sådan ursinnig dårskap? Nej, jag tackar. Stenen är äkta, det borde en katt begripa, och följaktligen har den kostat mer än mitt guldur. Men det är väl inte svårt att gissa, varifrån den förskriver sig. Vill herrskapet veta? Från ett visst kammarråd ...

– Du har rätt, skyndade mamma att svara. – Kammarrådet har visat Augusta, – jag menar han har visat oss alla så mycken artighet, så mycken uppmärksamhet ... Vi måste vara smickrade av en så högst aktningsvärd persons anbud att träda i närmare förbindelse med vårt hus ... och när min dotter mottar en så dyrbar present, är det naturligtvis därför att hon samtyckt ...

– Samtyckt? Vad är det jag hör? – inföll tant i det avgörande ögonblicket, när mamma, bragt till det yttersta, just var färdig att eklatera min förlovning med det avskyvärda kammarrådet.

Men nu gällde det att kämpa för livet, och därför – förlåt älskade mamma! – var här ingen tid att stå som en gås och tiga till allt.

– Mamma menar – anmärkte jag – att om jag mottar denna present, är det därför att den icke kommer från kammarrådet. Han är så ofantligt aktningsvärd, att jag har samtyckt att undanbe mig alla förbindelser ...

– Förrän nästa höst, inföll mamma.

– Det är för bittida, återtog jag. Om en tjugo eller trettio år kanhända. Kammarrådet behöver tid att moget överlägga, innan han nedlåter sig så djupt ...

– Kom hit, min söta Augusta, så vill jag viska dig något i örat, sade tant Mirabeau. – Här finns blott en person, som kan disponera kungliga gåvor ... Nig för herr Damm!

Jag trodde jag skulle sjunka i jorden! Men mamma grep mig hårt uti armen. – Icke ett ord mer, eller blir här skandal! viskade hon.

Pappa kände åska i luften och torkade svetten ur pannan. Ledsen på så mycket bråk för en grön knappnål, kastade han sig uttröttad i soffhörnet. Kratsch lät det ...

Han for upp. Vad var det? Ingenting annat, än att han hade satt sig på Sigurds docka med de rörliga ögonen. Vad sådana små olyckor ibland kommer väl till pass! Allt hade ännu kunnat avlöpa fredligt, om icke mamma själv, av pur försiktighet, hade drivit sakerna till sin spets och påskyndat krisen.

– Om min nådiga tant tillåter, sade hon, – så ber min dotter att få lämna smaragdnålen i tants förvar, till dess vi med säkerhet får veta, vem som haft godheten ihågkomma henne med en så ovanlig present.

– Det är överflödigt, min söta Jeanette, sade tant Mirabeau.
– Du borde väl inse, att det är herr Damm, som givit smaragden.

– Då kan Augusta ej motta den, svarade mamma, nästan högre rodnande än jag själv.

– Och varför icke? sade tant. – Augusta har varit en öm och älskvärd sjukvårdarinna. Jag ber dig, söta Jeanette, tillåt honom att lämna detta minne som ett bevis på sin erkänsla.

Men där hade nu i en veckas tid laddat sig så många blixtrar mot smeden i mammas sinne, att de en gång måste bryta lös.

– Av vem skulle Augusta motta presenter? – utbrast mamma, kanske med avsikt nog högt, att höras av smeden, som, till utseendet helt lugn, var sysselsatt att studera Drummelpetter, sedan han bärgat Fritz. Min kära bror hade nämligen, efter att ostrafad ha begått alla möjliga dumheter, efter att ha sönderslagit en griffeltavla, utspillt innehållet av en färgglåda, ritat gubbar i min ”rådgivare på vandrigen genom livet” och snutit sig i tant Mirabeaus nya spetsmössa, som fallit på golvet, slutligen lagt sig för ankar under soffan och somnat oskuldens sömn.

– Motta presenter! fortfor mamma, allt häftigare, allt mera utom sig. – Av vem? Av en äventyrare, som ingen känner? En person, som varit överallt, – som är född litet här och litet där – som ena dagen säger sig vara kopparslagare, andra dagen skryter med kungliga dyrbarheter! En person, som tilltalar Augusta i en ton, vilken alldeles inte är passande, och som – förlåt min uppriktighet! – står till tant själv i ett förhållande, vilket, minst

sagt, är obegripligt och måste förvåna alla tants gamla vänner och anförvanter.

Nu small det. Minan exploderade. Vem av oss skulle flyga i luften? Jag väntade minst en dåning på endera sidan. Men jag bedrog mig.

– Herr Damm! vinkade tant.

Herr Damm kom. Man kunde ej i hans trygga uppsyn läsa en min, som förrådde den ertappade brottslingen.

– Kusin Jeanette – fortför tant, med en värdighet, som klädde henne obeskrivligt – kusin Jeanette har uttryckt sin förvåning över herr Damms något hemlighetsfulla uppträdande, och jag medger, att hon är berättigad därtill, både som mor och som anförvant. Tillåter ni kanske, att jag lämnar min kusin de uppslysningar, som är ägnade att skingra hennes misstroende och bättre uppskatta de motiv, vilka fört er till Muisto?

– Med mycket nöje, *madame*. Ni känner bäst de skäl, vilka förmått mig att uppträda som en måhända nog tvetydig person inför denna aktade familj, och det skall vara mig kärt, om jag lyckas utplåna alla misstankar, i det ögonblick jag säger edra anförvanter farväl.

– Nåväl, sade tant.

Läs hela novellen gratis på topelius.sls.fi.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 140 **oslipplige** – 'efterhängsne'.
s. 140 **beskivade sig** – 'beklagade sig'.
s. 140 **för bittida** – 'i förtid'.
s. 141 **notkil** – Strut- eller säckliknande del av fiskeredskapet not.
s. 141 **Visst också!** – 'Visst inte!'
s. 141 **plaggade** – 'slog'.
s. 142 **mandater** – 'bedrifter', 'stordåd'.
s. 142 **eldskyfflar** – Små skyfflar av järn eller mässing med vilka man hanterar glödande kol i kakelugn eller spis.
s. 143 **delis** – 'njutning'.

- s. 143 **fick händer med** – 'fick makt över'.
s. 144 **beskedligt** – 'hyggligt'.
s. 146 **pjåkiga** – 'sjåpiga'.
s. 146 **bylta** – 'knåpa'.
s. 147 **pärlstickeri** – 'svår uppgift'.
s. 149 **krångliga** – 'krokiga'.
s. 149 **kjolsäckar** – Små påsar fastsydda vid kjolen.
s. 149 **garottehalsband** – 'stryphalsband'.
s. 150 **möss** – Parallellform till mus – musen.
s. 150 **penntorkare** – Små tyglappar fästade ovanpå varandra (t.ex. med en knapp eller några stygn), användes för att torka överflödigt bläck av pennspetsen.
s. 150 **För resten** – 'för övrigt'.
s. 152 **bröstnål** – 'prydnadsnål', 'brosch'.
s. 152 **depensera** – 'slösa', 'kasta bort pengar'.
s. 152 **undflykten** – 'tillflykten'.

GRÖNA KAMMARN PÅ LINNAIS GÅRD

1859, utdrag

Arkitekten Carl Lithovius anländer under en häftig snöstorm till den adliga familjen Littow med uppdrag att förbereda ombyggnaden av deras herrgård. På Linnais gård befinner sig inte bara baron Littow och hans två giftasvuxna döttrar Anna och Ringa, utan också två ivriga och med varandra tävlande friare. Lithovius inser snabbt att det inte bara är gästerna som är besynnerliga utan att också husets innandöme är fullt av överraskningar. Dessutom blir det allt klarare att likheten mellan namnen Lithovius och Littow inte är en tillfällighet och att detta förhållande bär på en stor hemlighet:

8. Hovmästarens berättelse.

Huvudbyggnaden på Linnais herrgård var, såsom vi redan hört översten anmärka, en ovanligt bisarr komposition av en byggmästare, som vid dess uppförande tycktes endast ha tagit sina egna infall till råds. Ursprungligen torde den varit ämnad till ett medelstort stenhus av två våningar, vilket nu även utgjorde dess mitt och kärna och vars nedre våning beboddes av översten, medan i den övre, som för resten upptogs av en ofantlig sal, endast tre rum var beboeliga och för närvarande innehades av fröknarna Littow, mademoiselle *Triste-Ruban* och en kammarjungfru. Men anläggaren hade icke nöjt sig med stenhuset, utan företagit sig

att tillbygga tvenne flyglar av trä, av vilka den ena om blott en vånings höjd var bestämd för tjänstefolket. Den andra, på motsatta sidan, bestod av ett sällsamt trähus om tre våningar, varav den tredje sköt som ett torn över hela den övriga byggnadens höjd och slutade överst med ett flatt tak, omgivet av ett järngaller. Allt detta var numera ytterst förfallet och bofälligt, så att endast två rum på nedre bottnen beboddes av överstens 90-åriga faster fröken Justina med hennes en gammal trotjänarinna. I översta våningen av samma flygel var den s. k. gröna kammarn, assessor Jakob von Littows forna arbetsrum, vilket man nu låtit elda för tillfället.

Arkitekten Lithovius erhöll dessa upplysningar, medan han ledsagades till sitt rum av gamle Holming, som var ett *faktotum* i huset, hovmästare, trädgårdsmästare, stallmästare och allt slags mästare efter behovet och årstiderna, till och med skolmästare veckorna före läsförhören. Den unge mannens vana öga hade redan vid ankomsten före middagen uppfattat de bisarra konturerna av denna byggnad, och han hade redan i tankarna utkastat* planen till en grundlig ombyggnad. Det intresserade honom så mycket mer att göra bekantskap med det inre av detta besynnerliga och obekvämt inredda hus.

Träflygeln stod i direkt kommunikation med stenhuset genom en smal korridor, som från stora salen i övre våningen ledde till flygelns andra våning. Här hade man att passera fyra eller fem små rum, till dess man uppför en smal och krokig trappa uppnådde tredje våningen och så ytterligare genom två större rum målet för vandringen, gröna kammarn.

Hela denna vandring genom unkna, ödsliga, obebodda och oeldade rum var ingenting mindre än inbjudande. Men arkitekten var en av dessa praktiska män, hos vilka fantasins intryck betyder föga, när tanken är upptagen av planer för ögonblicket.

Hovmästaren stannade med en gammal trotjänares viktiga min och lyste med sin lykta på dörren till gröna kammarn. – Nu är vi här, sade han. – Förlåt att jag tar mig den dristigheten fråga

herrn, om det inte är bäst att vi beger oss tillbaka samma väg som vi kommit.

– Jag skall inte besvära Holming, svarade arkitekten, som missförstod frågan. – Låt mig endast tända ett ljus, så sköter jag mig själv, och han kan vända tillbaka.

– Jag menar, fortfor hovmästaren, – att eftersom herrn är ung och kanske mer än en gång förut har sovit på gästgivargårdar, så kunde jag ta mig den dristigheten att bjuda en säng i mitt rum därnere. Jag är änkling och kan så gärna lägga mig var som helst.

– Tack, min hedersman; jag har mer än en natt sovit under Guds fria himmel och reder mig väl också här, sade arkitekten, i det han öppnade dörren. En varm, men instängd luft, med spår av vad man benämner kall-os*, slog emot honom vid inträdet. – Här blir nog bra, bara jag öppnar spjället, tillade han.

Hovmästaren följde motvilligt. – Om jag får ta mig den dristigheten, sade han, – så sover jag hellre i snön under Guds fria himmel, än i assessor von Littows kammare. Jag kan inte begripa vad nådig översten tänkte på ... Men gammalt och klokt folk har intet att säga nuförtiden. Och jag har ändå hört med mina egna öron och sett med mina egna ögon ... Sedan sextio eller sjuttio år har ej flera än två personer legat i assessorns kammare. Den ena var salig major Winterloo, nådig kaptens far, och det var för tjugo år sen vid pass. Han var kanske något trakterad, om jag får vara så dristig och säga det, men intet buskablyg, det vet ryssen och fan, och han lade sig en afton i sängen här, men när han vaknade, låg han i parken med nässlorna till huvudgård och ena foten i fiskdammen. Det var jag som hittade honom på morgonkvisten, och han sov som en stock.

– Nå det skall jag väl akta mig för, genmälde arkitekten leende, i det han tände två ljus på bordet och med en restrött ynglings välbehag varseblev en välbäddad, ehuru gammalmodig sparlakansäng vid väggen mittemot fönstren.

– Hm, ja, sådan är ungdomen nuförtiden. Det är inte värt att viska dem något i örat, som gammalt folk både sett och hört.

– Eftersom jag ser här ligger ved, vill jag tända en ny brasa för att få frisk luft, och under tiden kan Holming röka en cigarr med mig och berätta vad han sett, sade den unge mannen, som fann sig road av hovmästarens utomordentliga vikt och hemlighetsfulla min. Cigarrer var på den tiden ännu en sällsynt lyxartikel.

– Om jag får ta mig den dristigheten, så tackar jag allra ödmjukast, och eftersom ers nåd, det vill säga eftersom herrn tycks vara en förständig ung herre, som jag inte kan önska annat än gott, så vill jag säga huru saken förhåller sig. Och om nådig prefekten låter mig laga brasan, så skall jag ställa björkklabbarna rätt och nävern längre bakom, så brinner den längre, för Gudskelov, skog har vi tillräckligt på Linnais. Och vad nu assessor von Littow anbelangar, så var det så med honom, att folket säger han förskrev sig åt fan* ...

Här gjorde hovmästaren ett uppehåll, och såg sig omkring i rummet, något häpen över det ord, som så hastigt undföll honom. Men hans åhörarens lugna och säkra blick återgav honom modet, och han fortsatte i något varsammare ton: – Jag säger endast vad folket säger och de döda skall man låta sova i ro. Men en kuriös karl var salig hans nåd, så jag undrar intet på att det viskades varjehanda om honom. Först så blev han uppfostrad bland hedningarna i Polen och kom efter Nystads fred tillbaka till landet, fattig som en kyrkråtta, så att folk sade han födde sig med att lappa andras kläder; hans egen jacka lär intet varit så rar den tiden. Därefter lärde han sig svenska, som han inte kunde förut, och blev skrivare vid kommissariatet och knaltade ihop* en och annan styver, sades det, men magert var det, till dess Villmanstrandskriget bröt ut och salig assessorn fick hand om leveranserna. Det var hans lycka det, ifall det var någon lycka, ty om ett par år var han stenrik. Så blev han en mäktig man och assessor, köpte Linnais av Winterloarna, som emellertid kommit på kneken*, och gifte sig med en fattig fröken Ahlekors. Men hon tog trollet för guldets – månnro där rörde sig något vid sänggardinerna? – och folk säger att assessorn byggde den här under-

liga flygeln för att rätt kunna vakta henne, ty det var för henne gröna kammarn blev inredd här bakom all ära och redlighet, och själv bodde assessorn i rummen här nedanför, så att ingen annan utgång hade hon, än genom hans rum. Stygg var han som synden, det skall Gud veta. Ändå kunde hon inte leva utan frisk luft, det förstås, och efter han aldrig vågade låta henne gå ut, när han själv ej var med, byggde han taket häruppe så slätt som ett golv, och där fick hon spatsera, bäst hon behagade, med sol, måne och stjärnor. Jo jo, i min ungdom levde ännu folk, som mindes huru hon gick där mol allena av och an på taket i sin vita nattdukströja* och med sitt långa svarta hår. Nu hände sig den tiden, att på Syrjäkoski var en ung informator vid namn Lithovius ...

– Min farfar! utropade arkitekten, alltmera intresserad.

Hovmästaren syntes förlägen. – Nå, om det var nådig prefektens farfar, så låter vi den saken vara, sade han. – Jag säger bara vad folket berättade i min ungdom; jag hörde det av gamla Strömskan, som var barnsköterska hos assessorn den tiden; – åhja, besynnerliga saker hände på Linnais ...

– Nog kan Holming berätta det tryggt för mig. Får jag bjuda en cigarr till?

– Tackar som bjuder. Efter hans nåd inte tar illa upp, så tar jag mig den dristigheten att säga vad folket säger, och det var att den stackars unga hennes nåd genom assessorns grymhet kom på sådana tankar, som hon annars aldrig skulle ha kommit på. Och efter den unga informatorn på Syrjäkoski strövade ofta omkring för att samla gröngräs och sticka flugor på nålar, så hände sig mer än en gång att han kom till Linnais park; men så snart assessorn fick veta det, vart han rasande och hotade skjuta honom, om han vidare skulle understå sig att komma Linnais på en halv mil nära. Folket säger att den unge karlen var av den sorten, som inte aktar ett skott krut mer än en snöboll ...

– Det tror jag min farfar om. Vidare?

– Nå, från den tiden blev assessorn galnare än förr, och det hjälpte ej att hennes nåd en vacker dag gav honom en rask pojke,

som sedan i tiden blev baron och en hög herre och far till vår överste. I stället att fröjdas som andra fattiga människor åt en sådan Guds gåva, företog sig assessorn att själv flytta hit upp i gröna kammarn, för att inte en minut lämna hennes nåd ur sikte, och hon stackare fick då sitta inspärrad värre än en fånge i den lilla blå kammarn här innanför, och det vart henne till slut mer än hon kunde stå ut med. En natt vid den här tiden på året satt Strömskan, som då var unga jäntan, med barnet och vaggan i rummet här utanför, då hon får se hennes nåd i densamma vita nattröjan och med det långa svarta håret komma helt tyst till vaggan och kyssa barnet. Men assessorn, som var lättsövd, var också genast efter henne och frågade vad hon hade där att göra. Ingenting, sade hennes nåd, jag ville bara kyssa mitt barn. Gå och lägg dig, sade assessorn, och så slöt han regeln för blå kammarn, så att hennes nåd ej mera slapp ut. Gott och väl, eller hellre illa nog, om morgonen, när han gick in att se var hennes nåd dröjde så länge, var sängen orörd och kammarn tom. Assessorn sprang då genast uppför den smala vindeltrappan, som leder från blå kammarn upp till det flata taket, och taket var tomt. Men länge behövde han ej söka, ty strax nedanför i trädgården, på det ställe där salig baron sedan lät plantera de höga lärkträden, som prefekten kanske har sett, där låg hennes nåd så vit om de fina kinderna som hennes egen vita nattröja, och där var intet mera att göra, än att hålla en ståtlig begravning, där allt gårdsfolket fick sorgkläder till skänks, och kyrkan var upplyst med idel vaxljus, ty hon begravdes om kvällen i den nya familjegraven med Litowska vapnet ovanför järnporten, och hon blev den första som lades dit in. Jag får lov att ta av ljusen; här är så mörkt.

– Hur var assessorn sedan till mods?

– Som spindeln i sitt håll. Han skickade pojken till Stockholm, stängde in sig i gröna kammarn, knogade på styvern 364 dagar om året och höll på 365:e dagen ett kalas, som kostade mer än en hel sockens kronoskatt. En sådan dag hade han kungen till gäst, men vad blev det bättre för det? Till slut gifte han sig andra

gången med presidenten Gripenstorms änka, men där fick han en styv en, som inte lät kujonera sig, utan bodde för sig själv i överstens nuvarande rum. Med henne hade han en dotter, fröken Justina, och icke långt därefter gick andra hennes nåd till sin företräderska i den murade graven. Sedan levde assessorn ännu fem eller sex år bortåt, och man såg honom ofta spatsera på taket här ovanför, samma tak, där ... Hörde herrn något? Jag tyckte det gick däruppe ...

9. Gröna kammarn.

En paus uppstod. Holming övertygade sig att det var de gamla ledstängerna som knakade för blåsten och fortfor viskande:

– Assessorn var, som sagt, ofta på taket, och mest om nätterna. Somliga sade att han då umgicks med deras döda nåder och pinade dem ännu i andra världen. Andra trodde att han umgicks med fan och lärde sig konsten att göra guld. Men Strömskan, som ännu tjänade i huset, påstod att han kikade på stjärnorna och beständigt grubblade på att ställa någonting på rätt, som han förr gjort på tok. Sin son tålde han aldrig, men pengar skickade han så mycket den unge herrn någonsin ville. Sin dotter Justina, som då var ett barn, hade han ofta hos sig i gröna kammarn, och om han nu lärt det arma barnet sina svartkonster eller vad det må varit, men nådig fröken har varit litet underlig all sin tid, så att hon, med alla sina pengar och ett skapligt utseende, när hon var ung, blev som man säger på överblivna kartan. Och för att nu ta mig den dristigheten att säga hur det gick med assessorn, så fanns han en morgon död på taket, och kikarn bredvid honom, och i takplankan var liksom ett märke inbränt och – här såg hovmästaren skygg omkring sig – det var av en *hästfot*°.

Arkitekten var nog oförsiktig att småle. Det var att stöta berättaren på hans ömtåligaste sida. – Ja, fortfor han snäsigt, – nådig prefekten kan skratta i dag; vi får se om han skrattar i morgon, sedan han sovit en natt i gröna kammarn. Jag har också sovit en

natt här i rummet, ifall det kan kallas att sova, när man har sällskap av sådant som levande kristna människor helst slipper ha något att göra med.

– Men det måste Holming berätta mig. Jag måste ju veta vad jag har att vänta, för att vara rätt på min vakt.

– Det är sent nu, och prefekten behöver sova och jag med, och han får tids nog både se och höra mer än han vill; sådant tror icke ungt folk nuförtiden, om än de döda uppstode i sina svepningar, och vad är det värt att jag tar mig den dristigheten? Så mycket kan jag säga, att han gör väl i att låta ljusen brinna, och ha ögonen på skåpet där, ifall han är vaken. Och skulle den lilla grå gubben vinka honom att följa sig, så akta han sig att göra det; han kunde ångra det, och man vet ej vad som kan hända. Godnatt nu, och sov, om han kan, det är det enda jag kan säga honom.

Mera stod ej heller att fås ur gamle Holming, vilken, liksom alla gamla tjänare, var mycket mån om sin värdighet och icke så hastigt förlät ett löje vid ett förtroende, som han ansåg av största vikt. Hans unge åhörare lät honom därför gå och försonade honom redan till hälften genom att följa honom ända till andra våningen, varmed gubben, som ganska riktigt lyckats att uppskrämma sig själv för den kusliga återfärden, tycktes ganska belåten.

Lithovius återvände nu ensam till den farliga kammarn, ej utan ett hemskt intryck av den gamles berättelse, men fast besluten att icke överlämna sig åt de föreställningar, dem en uppjagad inbillning så lätt framkallar vid dylika tillfällen. Hans första omsorg var att regla den yttre dörren och därefter att noggrant undersöka det rum, som efter hovmästarens utsago icke lovade honom någon avundsvärd nattro.

Rummet var tämligen stort, beklätt med gröna förfallna tapeter, varav det hade sitt namn, och försett med en gammaldags öppen spis samt två fönster om fyra rutor vardera, genom vilka man hade en vidsträckt utsikt över den av månskenet upplysta lövlösa parken och längre bort den islagda sjön. Mitt emot fönstren stod sängen med sparlakan av tung grön damast och dess

närmaste omgivning visade ej något misstänkligt. Väggen mitt-emot dörren upptogs till hälften av ett stort och tungt omålat ekskåp med vackra träsniderier, en av dessa relikar, som man ännu stundom finner hos äldre familjer och som så karakteristiskt representerar en förgången tids smak. Dess dörrar var stadig tillåsta, dess bakre vägg stod tätt intill kammarväggen, och överst på skåpets tak stod en kruka av ler. För resten fanns i rummet endast ett mindre skrivbord, även av ek, en stoppad skinnstol, vars nötta beklädnad antydde ett långvarigt bruk, och fyra eller fem mindre, men högkarmade stolar. Väggarna däremot var behängda med en mängd olika saker och liknade en arsenal av fornlämningar. Närmast till skåpet hängde en ofantlig huggvärja i dess till hälften sönderfallna slida; därefter två långa ryttarpistoler och två av dessa tunga och obekväma skjutgevär som kallades muskedunder; vidare ett par mycket rostade, men fint arbetade sablar, troligen gammalt krigsbyte från Polen; därefter fyra peruker, överhöljda av damm; sedan ej mindre än tretton käppar av de mest olika fasoner och fem eller sex ridspön; fyra jakthorn; tre eller fyra älghorn; fyra trekantiga hattar; två långa dolkar ("darter") och två korta; slutligen fem eller sex knivar av olika dimensioner i slidor beslagna med mässing.

Sedan gröna kammarns nuvarande invånare hastigare än vi kan berätta det uppgjort detta inventarium, som på ett så eget sätt hopblandade fredliga och krigiska attribut, stannade han vid en liten dörr, som han hittills icke bemärkt, emedan den närmast sängen till hälften skymdes av sparlakanen. Den befanns stängd med en stark regel, men öppnades utan svårighet, emedan nyckeln satt i på insidan. När de rostiga gångjärnen kringvreds på sina hakar, uppgav de ett långt klagande läte. En kall unken luft mötte den inträdande. Dörren ledde till ett avlångt mindre rum med blå väggar, påtagligen länge obebott och uppfyllt med mattor och andra undanstökade husgerådssaker. Ett enda litet fönster med två rutor och tämligen högt upp var bestämt att ge detta dystra fångelse en knapp upplysning. Det var således här,

tänkte Lithovius, som gröna kammarns forne tyrann instängde sin unga maka. Vilken hjärtlös grymhet!

I ena ändan av detta rum sågs förfallna lämningar av en numera instörtad* trappa. I dess ställe hade man, troligen senare, satt en stege. Dess steg var murkna, men Lithovius riskerade att uppkliva på dem. Han kom till en lucka i taket, den gav med någon svårighet vika, och när han uppsteg genom den, befann han sig på det förut nämnda flata taket av byggnaden. En härlig, fast melankolisk tavla utbredde sig för hans blickar. Över honom den stjärnklara novemberhimlen, runtomkring honom de halvdunkla konturerna av ett vidsträckt landskap, svagt belyst av halvmånens sken, som återkastades av den nyfallna snön. Sorgliga känslor uppfyllde den unge betraktarens själ. Här hade hon fördom ensam suttit med sina sorger, den olyckliga unga makan; hon hade nalkats detta järngaller med djupet nedanför; gallret var ännu där, ehuru så lossnat i bindningen numera, att det icke mera erbjöd någon säkerhet. Och över detta galler hade hon slutligen i förtvivlans mörka ögonblick störtat sig utför, för att sluta sitt liv bland trädgårdens blommor.

Dessa tankar upptog så den unge mannens sinne, att han alldeles glömde att söka det märkvärdiga spåret av hästfoten, även om det nu i halvdunklet kunnat upptäckas på takplan-korna. Till slut blev nattluften honom för kylig, och han återvände till kammarn.

Vid återkomsten anmärkte han genast en av dessa obetydligheter, vid vilka man annars ej fäster någon uppmärksamhet. När han ingick i blå kammarn, hade han lämnat dörren öppen och ställt ena ljuset på golvet i gröna kammarn, kanske nog nära sparlakanen, ifall ett luftdrag fläktat i dem och fört dem mot ljuslågan. Utom dess måste rummet ha blivit utkyllt ifrån den kalla kammarn. Nu var dörren lätt tillsluten och det hade väl kunnat ske av luftdraget. Men båda ljusen stod på bordet. Brasan, vilken han lämnat utan eftersyn, flammade åter livligt upp kring ett par nyss ditlagda vedträ.

Lithovius undersökte yttre dörren, i tanke att Holming möjligen återvänt och gjort honom denna tjänst. Dörren var låst, såsom han tillslutit den, och nyckeln på insidan i låset. Därigenom kunde således ingen ha inkommit i rummet.

Vår hjälte var så litet vidskeplig, som någon ung man på hans tid, men han kunde ej neka att detta föreföll honom besynnerligt. Han undersökte rummet ännu en gång och med yttersta noggrannhet. Ingen den minsta rubbning i möblerna kunde upptäckas. Allt var som förr. Nå, tänkte han, småleende över sin undersökning, äventyret börjar förr än jag väntat. Vem denna tomté än må vara, fientligt sinnad tycks han icke visa sig, eftersom han tagit sig för att oombedd sörja för min bekvämlighet.

Läs hela novellen gratis på topelius.sls.fi.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 158 **utkastat** – 'skissat'.
- s. 159 **kall-os** – Os från kakelugn eller dylikt efter att brasan kallnat.
- s. 160 **förskrev sig åt fan** – 'sålde sin själ till den onde'.
- s. 160 **knaltade ihop** – 'samlade ihop'.
- s. 160 **kommit på kneken** – 'kommit på obestånd'.
- s. 161 **nattdukströja** – Lätt bomullströja som används ovanpå nattlinnet.
- s. 163 **hästfot** – Anknyter till folkföreställningar om att den onde har en hästfot, jämför bockfot.
- s. 166 **instörtad** – 'rasad'.

PASTORSVALET I AULANGO

1867, utdrag

Då den unga prästen Erland Stjernkors anländer till Aulango socken inser han att det inte bara är församlingen som är vanskött, utan att allt inte heller står rätt till med personerna i prästgården. Det senare bekräftas av en ung sömngångerska som nattetid regelbundet besöker prästen i hans sängkammare. När vi nu möter Stjernkors planerar han att bege sig på upptäcktsfärd i prästgården. Vid hans sida finns hans trogna vapendragare, den romska pojken Josua – som Topelius med tidstypisk 1800-tals vokabulär konsekvent kallar för tattare och zigenare, och som han även förser med en rad negativa drag och egenskaper. Josua är dock en av de få människor som är vänligt inställda till den nya prästen och hans reformiver. De båda är nu på väg att utkämpa det första slaget på gården – men det ska visa sig att striden långt ifrån är över:

13. Åter sömngångerskan.

Sent om aftonen samma söndag satt curam gerens* magister Stjernkors ensam i sitt rum och överlade med sin Gud om den väg han borde följa i tidens trångmål. Han, eller fastmer den mäktiga ande som bodde i ordet, hade för ett ögonblick lyckats kuva de hatfulla, trotsiga lidelser, som reste sig upp mot honom i denna församling. Men de var icke därför slagna, icke tillintetgjorda; han förstod, att de skulle begagna första tillfälle för att åter

uppressa sig mot den besvärlige botpredikant, som här djärvdes förkunna så nya läror om tro och bättring.

Herrskapsfolket i Aulango behagade Erland Stjernkors ännu mindre, än de råa bönderna. Vid den middag han nyss övervarit hade han tyckt sig känna likasom ett efterspel av det muntra, på alla sinnliga njutningar beräknade goddagsliv[•], som man omtalade ifrån prostens Ödmarks dagar och där den största matkännaren, den erfarnaste punschbryggaren, den tappreste dryckeskämpen, den kvickaste ordlekaren och den bästa vismakaren alltid var säkra om en odelad beundran. Erland Stjernkors visste ganska väl, att bland dessa veteraner från fordom i bordets fälttåg fanns här och där en ärlig och bottengod kärna fördold bakom skum och skal; men han tillhörde själv en annan tid med andra seder, när det varken anses för världens största ära att dricka sina gäster under bordet, ej heller för gästens högsta berömmelse att hamna darsammastädes[•]. Hela detta lustiga väsen[•] misshagade honom, och i sällskapet på Kallis fann han, utom flera beskedliga och oskadliga människor, endast en person – den unga Loa Årström – som tycktes förstå honom och betrakta livet med samma allvar som han. Detta gjorde honom dock ett nöje. Det behövs stundom blott en enda droppe sötma i denna världens bitterhet, och oceanens salta vågor kullra som honung mot hjärtats klipptstrand.

Innan den unge prästen ännu blev ense med sin Gud och sig själv, om han borde uppträda i denna församling som en ljungande Luther eller som en fridens Melanchthon, öppnades sakta tapetdörren vid kung Davids harpa, och sömngångerskan trädde in.

Denna gång hade Erland mera lugn och även mera tid att betrakta det olyckliga barnet. Flickan var barhuvad, barfota, som förr; men hon bar nu en brun kofta, som i någon mån skyddade henne emot den skarpa vinterkölden. Hennes hy var så blek, att den skiftade in i blått; hennes lemmar så magra, så späda, att hon mera liknade en svävande hamn, än ett mänskligt väsen i ungdomens skönaste knoppning. Hennes ålder var också där-

för omöjlig att gissa; hon kunde lika väl vara 10, som 18 år. Håret var ljust och lingult; ansiktet ytterst fint och välbildat, men de öppna, glänsande, orörliga ögonen gav hela gestalten ett uttryck av någonting drömligt hemskt.

Hon gick fram till honom, såsom förut, och lade sin hand på hans skuldra, utan att den minsta rörelse uti blicken tillkännagav att hon såg.

– Jag har ju sagt dig att du skall komma, yttrade hon med en skymt av otålighet. – De ville skicka oss i går natt till torpet i Mar-tois skog. Men tattarens häst bröt samma afton sitt ben.

Här följde en paus, och sömngångerskan tycktes lyssna på något avlägset ljud. – Jag hör honom komma på landsvägen, fortfor hon efter en stund. – Han har en ny häst, och där är hö i bjällrorna. Han är en halv mil härifrån. Klockan 2 i natt är han här, klockan 3 vill de bära oss ned till kursläden*. Kom!

Och hon vinkade med handen, i det hon gick. Erland gjorde intet försök att hindra henne eller att tilltala henne. Han varseblev i den öppna tapetdörren Josua, vilken omsorgsfullt lämnade plats åt den bortsvävande hamnen.

– Buren är öppen, om magistern vill komma, nickade zigenaren.

– Vilken väg kom du hit?

– Genom andra våningen. Jag väntade på stegen vid norra gaveln, tills Allfrida steg ut genom fönstret, och så klev jag in i barnkammarn. Där öppnade jag alla dörrarna inifrån; vägen är fri.

– Men varför lät du då flickan gå sin äventyrliga väg tillbaka till kammarn? Varför förde du ej henne den inre vägen, som nu är öppen?

– Varför? För det att det är ett underligt ting, när kroppen sover och själen vakar. Vi tattare tror ej på änglar, men vi tror på vita andar och svarta, och där går alltid en vit ande framför den som går uti sömnen. Men den som rör vid en sömngångare, måste räcka sin hand tvärsigenom den vita luftanden, och därav

får man stor sveda, om ej något värre. Det som skall vara så, det skall ingen försöka att ställa annorlunda. Nu visar jag vägen. Här behövs intet ljus; det kunde ses utifrån; jag har i stället en blindlykta* med mig. Allt beror på att ingen blir varse myrans vägar i sanden. Lyckligtvis sover Lovisa alltid i nedre våningen. Den leda maran är mörkrädd!

– Och om vi blir upptäckta, så är vi inga tjuvar, genmälde Erland.

– Vem vet så noga för vad man anser oss? Och vem säger magistern att vi ej är tjuvar i deras ögon, som vi bestjäl på deras fångar?

– Gå; jag följer dig! Jag längtar att med egna ögon övertyga mig om att du sagt sant, – att ej allt vad du berättat om dessa barn är endast en dåraktig saga.

I stället att svara, begynte zigenaren sakta att vissla och klev så förut på den smala trappan, följd av sin husbonde. Snart var de i den lilla förstugan i övre våningen, där sömngångerskan kommit in genom fönstret, och fann där dörren öppen till den närgränsande salen.

14. En mördarekula.

De två nattvandrarerna fortsatte, tysta som vålnader, sin upptäcktsresa i andra våningen av den vidlyftiga prästgården. Stjrnkors hade avdragit sina stövlar; en katt kunde ej göra mindre buller, än zigenaren i sina näverskor.

De inträdde i en stor, ödslig och mörk sal. Det var gästbuds-salen, som varit vittne till så många nattliga dryckeslag och där prosten Ödmark hade utandats sin sista suck. Mot sin vilja kastade Erland en skygg blick i mörkret på de isade fönsterrutorna. Det var här dessa många bleka ansikten sades ha sett i vinternatten in genom fönstret ...

Vandrarerna påskyndade sina steg. De kom från salen till ett lika kallt och obebott förmak, från förmaket åter till en lika öde

sängkammare. Här låg en gångmatta och ledde till en liten tapetdörr, genom vilken man kom till ett halvkallt rum, nästan helt och hållet uppfyllt av gamla möbler, tränkärll, blomkrukor, taktegel och andra inventarier som man vanligen hopföser i en ovårdad och övergiven skräpkammare. Men i denna labyrint, som tycktes stänga allt vidare framträngande, slank zigenaren fram på en knappt märkbar genomgång och öppnade varsamt en dörr, som bortskymdes av ett brett, mot väggen lutat långbord. Erland förstod, att de nu var vid målet för deras vandring.

Han fattade blindlyktan och trädde in. En tung, osund, förgiftad luft strömmade emot honom, blandad med en friskare, kyligare fläkt, som tycktes komma från ett icke alldeles tillslutet fönster.

Lyktans sken upplyste ett rum, som vid första anblicken ej tycktes erbjuda något annat ovanligt, än dess bruna färg. De otapetserade väggarna, med gamla tidningar klistrade över springorna, hade antagit en gråbrun mossfärg. Tjocka bruna yllegardiner betäckte det enda fönstret. Den fordom vitrappade kakelugnen var svärtad av rök. Två brunmålade sängar, av vilka en var försedd med sparlakan av tungt, rutigt bomullstyg, en stor brunmålad klädsats*, ett brunt bord och dito bänkar samt en enda klumpig brunmålad stol utgjorde den enformiga möbleringen i denna melankoliska barnkammare. Redan vid andra ögonkastet upptäckte Erland Stjernkors skarpa blick, att tak och väggar var betäckta med damm och spindelväv; att mögel syntes i hörn och väggspringor; att ingen hållstuga* kunde ha umburit kvast och skurtrasa längre än detta golv samt att i nischen av kakelugnen stod en brun stenskål med något gammalt matförråd, som spridde en ingalunda angenäm lukt, medan våta linnekläder var upphängda att torka på ett snöre framför kakelugnen. Luften i detta rum måste ha varit förskräcklig, innan fönstret öppnades, och Erland förstod ganska väl, varför sköterskan föredrog att tillbringa nätterna i den nedre våningen.

Knappt hade han anställt denna hastiga mönstring, innan Josua fattade hans arm och dolde blindlyktan, i det han pekade

mot fönstret. Man hörde stegen av en person, som klättrade upp för en stege. Strax därpå rörde sig gardinerna, och sömngångerskan, som haft en vida längre väg att passera ytterom• huset, än de båda nattvandrarerna inom detsamma, svängde sig med en lindanserskas vighet in genom fönstret. Därpå stängde hon fönstret med mycken omsorg, avkastade koftan, föll på knä vid den fristående bädden, gjorde en tyst bön och gömde sedan sin lilla person under en stor fäll med överdrag av brunt ylle. Icke den minsta osäkerhet i rörelserna tillkännagav att hon sov, ej heller tycktes hon ha någon aning om främlingars närvaro.

Erland steg fram till bädden. Där sov två barn, båda lika blåbleka, lika avtärda: två vackra, skugglika bilder av porslin!

– Den mindre flickan heter Beata, viskade zigenaren. – Det är hon som de säger har mist förståndet. Men det är blott för att en ande talar med hennes tunga. Allfrida håller Beata för mycket visare än alla andra och frågar henne alltid om råd.

– Och vem sover här? frågade Erland, i det han närmade sig sängen med sparlakanen.

– Se själv! svarade Josua och vände sig bort.

Erland frändrog sparlakanen och lyste över bädden med lyktan. En liten, nästan klotformig, hopkrympt och eländig varelse, som knappt mera hade människoskepnad, stirrade mot honom med yrvakna, av förskräckelse nästan fäniga• blickar.

– Var ej rädd; jag är din vän och vill dig väl! viskade Erland med mild röst till den stackars krymplingen, som svarade honom blott med att krypa så djupt han förmådde under den stora fällen.

– Han heter Isidor och är fjorton år gammal, förklarade Josua.

– Åh, jag minns honom förr! Magistern skulle ha sett honom, när han var tre eller fyra år gammal! Han var då stor och stark för sin ålder; så liten han var drog han mig ett stycke i skottkärnan, och välskapad var han som en himlens ängel; det var de alla. Men då dog modern, och då kom hon, som jag ej ids nämna vid namn, och så stängdes sex Guds fria skapade varelser in som arma

fångar i detta ohyggliga näste. Det har nu gått som det skulle gå, utom att tre ännu lever. Men när gossen var fem år gammal, sade somliga att han var en förhäxad bortbyting, men andra trodde att han hade engelska sjukan. Och när han var tio, liknade han en rova med fyra smala pinnar uti. Sedan har just ingenting värre hänt, än att hans ben alldeles ha torkat bort, och han har mist hörseln och talet. Se kan han ännu, så länge det räcker, och röra armarna. Att se på Allfrida, det är här i världen hans enda fröjd. Systrarna sköter honom, och utan Allfrida skulle han längesedan ha fått ett vitt kors på sin grav. Jag vet ej om han har någon orsak att tacka henne för det.

– Men vi är ju i en mördarekula och ej i en barnkammare! utropade den unge prästen, utom sig av harm och medömkan.

– Jag vet ej huru de lärda må kalla det, svarade zigenaren. – Barnen har mat och kläder, varmt omkring sig och mjukt att sova på; mången kunde tycka att de mår här som prinsar. För min del skulle jag likaså gärna kasta små barn i en groddamm. Jag förstår mig ej mycket på sådant, men det minns jag sedan jag själv var en puttefnask, att barn tycker om litet nojs och språng och leksaker och bilder, och när de ledsnat vid ett, så vill de gärna ha något nytt. Men här skulle aldrig få vara minsta buller, för det att mamsell Fuling bor härinunder. Här skulle ingen få springa, ingen leka, och därför gjordes bänkarna golvfasta och bordet tungt; den enda stolen har nyligen blivit hitflyttad åt Lovisa. Har magistern någonsin sett en odrägligare, tommare, tyngre och enformigare bostad för människor? Jag hämtade en gång åt barnen en ruterknekt; se, det var något rart! Men det var en alldeles för grann tavla åt dem som ingenting skulle få se; Lovisa kastade knekten i kakelugnen. Nej, vad de lipade alla tre! De lekte en gång häst och red på vedträn: från den dagen hämtades aldrig veden in, förrän brasan påtändes.

– Men jag kan ej inse något rimligt skäl till en så omänsklig behandling. Huru är det möjligt, att ej barnen har någon förmyndare, som tar vård om dem?

– Fråga pastorn; jag vet ingenting; salig prosten dog så nyligen. Folket tror att barnen har spetälskan, och ingen vill gärna tala ett ord om dem, för att det ordet kunde besmitta tungan.

– Nåväl, Josua, jag åtar mig dessa olyckliga barn. Från denna stund lämnar jag dem icke mer, innan jag flyttat dem härifrån till ett sundare rum och en bättre behandling. Du kan gå; jag stannar här till i morgon bittida.

– Och jag skulle lämna magistern ensam! Nej, si vi två hör liksom ihop, sad' kniven till skaftet. Dessutom är Martois torpare icke att lita på; han har två gånger slitit spö. Ja, det vill säga, nog kan man vara på sätt och vis människa ändå, men ... hörde icke magistern, att han är här om en liten stund, för att föra barnen till ett ställe, där folk är mindre nyfiket, än här på prästgården?

– Allfrida talade något i sömnen därom.

– Var säker, att det Allfrida talar i sömnen är klokare än det som en lagman talar med ögon och öron på vid gavel! Det slår ej fel, de har i natt något ont i sinnet. Hör! Var det icke liksom en häst skulle ha gnäggat därborta vid landsvägen?

15. Anfall och nederlag.

Josua smög sig ut och kom efter tio minuter tillbaka. – Hantlangaren har kommit, viskade han. – Kursläden, som skall bortföra barnen, körde nyss in på bakgården. Karlen är klädd som laukkuryse[•], men jag kände Martoistorparen på gången; han har en gång blivit biten av varg och släpar efter sig vänstra benet. Så snart han fått en sup därnere, har vi att vänta dem hit. De må komma; jag har här litet varmbröd[•] för deras räkning, och får de ej nu en het bastu[•], vill jag aldrig stjäla en rova mer.

Vid dessa ord framräckte zigenaren ett par bastanta knölpåkar och visade grinande, att han i nödfall hade en god kniv.

– Josua, sade prästen efter något betänkande – jag hoppas att min härvaro ensam skall vara tillräcklig att göra alla onda anslag om intet. Men för all säkerhet skall vi barrikadera oss utanför

dörren; det blir en position, som vi kan i nödfall försvara mot tjugo man, och de stackars barnen får sova i ro.

– Med förlov, svarade den frispråkige zigenaren, i det båda begav sig till den utsedda stridsplatsen, – näst en bra psalmbok finns ingenting bättre än en lagom påk, och när prästen kommanderar och tattarn ger fyr, kan icke f–n stå emot. Rummet här utanför kallades förr seraljen*; de sista åren höll de höns här om vintrarna. Här har vi virke till en bastonad ...

– Barrikad.

– Här har vi sådant virke till en barrikad, som en fästningsbyggare skulle avundas oss. Först sex bänkar och tre bord med benen i vädret. Därnäst fyra sår. Sedan fem brödtunnor och två saltfjärdingar. Ovanpå dem lastar vi sextio taktegel som ammunition. Luckorna i barrikaden tillstoppar vi med bastmattor och rövippsbolster*. Långbordet är massekatt.

– Vad vill det säga?

– Sådant krypin, som soldaterna har i Fredrikshamn och på Sveaborg, när de gömmer sig för kulor och krut.

– Aha! kasematt.

– Nå, massekatt eller kassematt, det kan komma på ett ut. Men nu går någon i salen. En sak vill jag säga magistern. Jag står kvar som ett berg vid magisterns sida, här må komma sjutusen torpare och femtonhundra arga mamseller, men är det salig prositen, som går där i salen och kommer härin, si, då tar jag till harpasset* och är lika bra karl för det.

– Honom tar jag på min del, Josua, fastän jag knappast tror att ett spöke, som går genom väggen, behöver kringvrída lås. Håll dig därför stilla, och göm dig, till dess jag behöver dig. Jag vill också huka mig ned, för att höra vad de säger, när de finner ingången spärrad.

Lyktan doldes, och båda satt nedhukade, för att avbida ankomsten av de personer, vilkas steg allt mera närmade sig den barrikaderade kammarn. Det dröjde ej heller länge, innan dörren från yttre rummet varsamt öppnades och tre personer inträdde.

Främst gick Lovisa med en lykta av tennbleck; efter henne mamsell Apollonia Durin och sist en grovlemmad äldre karl, förklädd till laukkuryse.

Lovisa tog ej mer än två steg i rummet, innan hon märkte oråd. Hon vände sig om och gjorde ett tecken, att genomgången var stängd.

– Det är icke möjligt! sade mamsell Apollonia med låg röst.

– Jag säger att någon har varit här, fnurrade tjänarinnan snäsigt. – Salsdörren var öppen, och jag vet att jag stängde den i går afton, när jag gick ned.

– Är du säker uppå att magistern sover?

– Vad skulle han göra? Där är mörkt i hans rum.

– Kan icke en karl vara vaken för det att där är mörkt i hans rum? Och på sådana kräk som du skall jag lita! Har jag ej sagt dig att han är farlig, den där? tillade hon saktare mellan tänderna.

– Allt hänger på ett hår. Nu eller aldrig. Framåt; vi har ingen tid att försumma!

Lovisa började vresigt att undankasta det ena och det andra, som stod i vägen. Med ens höll hon stilla. Hon hade märkt att bänkar, tunnor och tegel var omställda med alltför tydlig beräkning. Vidskepelsen fick oemotståndligt makt över henne. – Salig prosten har städat seraljen! viskade hon.

Mamsell Apollonia ville svara, men i detsamma reste sig en oformlig, lurvig gestalt till jättehöjd bakom bänkar och tunnor, och ett taktegel, slungat av okänd hand, träffade blecklyktan, som ögonblickligen släcktes. Med ett rop av förskräckelse skyndade båda kvinnorna, åtföljda av karlen, ut från det farliga rummet, och ljudet av ansenliga smällar vittnade att den brådstörtade flykten ej avlöpte utan nederlag.

– Salig prosten är ändå bra, skrattade Josua, i det han skakade av sig ett par långa bastmattor, vilka han, med tillhjälp av sin knölpåk, hade rest i höjden över sitt huvud. – När de nu kommer ner (och jag önskar att det må ske med huvudet förut), så svär alla tre på att de sett salig prosten, klädd i kappa och krage,

och att han blåst ut deras ljus. Ja, ursäkta, det var mot befallning, men när jag hörde det leda trollet tala om tomten, föll det mig in att agera buse ...

– Tror du de kommer tillbaka med mera folk?

– I mörkret? Jo, det skulle man se! Det vet ju vart barn i byn, att salig prosten spökar i övre våningen, och nu när de sett honom ... men sådant är bäst att ej tala om. Jag tycker att någon hostar i yttre rummet.

– Stanna här, medan jag går att uppsöka mamsell Durin.

– Tackar som bjuder, sad' hunden om hötappen. Det kunde allt hända att salig prosten icke har gott öga till mig, sedan jag likasom varit hans adjunkt ... men jag kan sätta mig i en vrå därinne hos barnen.

– Det blir då de, som beskyddar dig?

– Och varför icke? svarade tattaren trohjärtat. – En fähund som jag behöver trygga sig vid det som är bättre än han. Ont stål* och onda tankar kommer ej vid ett sovande barn. Det har vi sett i denna natt.

– Du har rätt. Låt oss båda tillbringa natten i barnens rum. Barrikaden skall skydda oss emot varje överrumpling.

De återvände till barnkammarn. Allt var stilla. Erland satte sig i den gamla stolen och slumrade inom kort en ofta avbruten sömn med huvudet mot den hårda karmen. Zigenaren sov i en vrå. Den långa decembarnatten förgick utan äventyr, men långtifrån lugnt.

Tio eller femton gånger på natten hördes den lame gossen knacka i sängkanten, och för varje gång uppstod den äldre flickan, sömngångerskan, utan knot, för att ge honom dricka. Nästan lika många gånger flög den vansinniga systemen upp ur sina drömmar och sjöng och gestikulerade; och varje gång lyckades Allfrida åter smeka henne till ro. Två de övergivnaste varelser i världen hade av försynen fått vid sin sida en tredje, lika övergiven som de och dock, som det tycktes, begåvad med en ängels kärlek, en ängels förmåga att trösta de lidande.

Redan grydde den sena vinterdagens första strimma på den fällda gardinen, när Erland Stjernkors vaknade från den senaste oroliga slummern och såg i halvmörkret zigenaren stå vid sin sida.

– Är de här för att anfalla oss?

– Nej, svarade Josua. – Jag har sett mig omkring där nere. Vi kan flytta bort bastonaden. Mamsell Apollonia har rest sin kos med jag vet nog vem. Lovisa snyftar, pigorna skriker, drängarna står handfallna. Alla försäkrar att mamsell blivit bortrövad utav en laukkuryse. Fyra hästar står färdiga i stallet och fyra karlar i folkstugan*, men ingen enda lyfter en fot för att sätta efter rövaren och hans byte. Se det kallar jag att vara omtyckt av sina undersåtar, när man i elva år varit kejsarinna i Aulango!

– Lovad vare Gud, sade Erland högtidligt, – att de onda makterna självmant vikit från detta hus. Och nu – bort med denna mörka gardin, ty hädanefter skall himlens sol lysa, som himlens nåd, över dessa faderlösa barn. Luft skall strömma in över dessa förpestade dunster, frihet skall spränga fängelsets murar, kärlek skall försona vad omänsklig hårdhet så länge brutit. Ja, utropade han och tryckte en kyss på den vaknande, häpna Allfridas panna, – hädanefter vill jag vara en fader för sorgens barn!

Läs hela novellen gratis på topelius.sls.fi.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 168 **curam gerens** – (lat.) ’tjänsteförrättande pastorn’, ’nåsårspredikanten’.
- s. 169 **goddagsliv** – ’vällevnad’.
- s. 169 **därsammastädes** – ’där på samma ställe’.
- s. 169 **väsen** – ’leverne’.
- s. 170 **kursläden** – Övertäckt släde.
- s. 171 **blindlykta** – Handlykta med väggar som kan tillslutas för att dölja ljuset.
- s. 172 **klädsats** – Kista eller skåp för förvaring av kläder.
- s. 172 **hållstuga** – Väntrum på skjutsstation.

- s. 173 **ytterom** – 'utanför'.
- s. 173 **fåniga** – 'sinnesförvirrade'.
- s. 175 **laukkuryse** – Rysk eller östkarelsk gårdfarihandlare; från (fi.) laukku – 'väska', 'ränsel'.
- s. 175 **varmbröd** – bildligt: 'smakprov'.
- s. 175 **en het bastu** – 'hett om öronen'.
- s. 176 **seraljen** – 'harem'; även: hus för en skock höns.
- s. 176 **rövippbolster** – Bolster av vassvippor.
- s. 176 **tar jag till harpasset** – 'tar jag till harvärjan', 'till flykten'.
- s. 177 **fnurrade** – 'brummade', 'muttrade'.
- s. 178 **Ont stål** – Stål som enligt folktron är bärare av ond makt.
- s. 179 **folkstugan** – Tjänstefolkets samlingsrum.

FRÖKEN DRIFVA

En vintersaga

1860, utdrag

Nu är det högvinter, och snön ligger i vita berg över Finlands slätter och skogar. Vilket ämne kan väl då vara mera tidsenligt, än denna lilla berättelse, hämtad direkt ur årstidens stora iskäl-lare, direkt ur drivorna?

I Uleåborg, därifrån vintern, laxen, renstekarna och de hundra minnena kommer, fanns för ungefär trettio år tillbaka en ung flicka vid namn – men det kan vara detsamma vad namn hon för övrigt bar bland de dödliga; alltnog, bland sina jämnåriga var hon känd under spenamnet fröken Drifva. Denna benämning hade naturligtvis sin orsak, och vi vet just ej vad som skulle hin-dra oss att här berätta den.

Fröken Drifva var ungefär nitton eller tjugo år, lång och smärt, med nästan svart hår, och vackra bruna ögon. Visst var hennes hy ovanligt vit under ramen av dessa mörka lockar, och hennes händer och armar – ty man brukade ofta bara armar den tiden – var till färgen fullkomligt tadelfria, när de ej var rödfrusna, som hände ibland. Emellertid kan man finna att hon icke fått sitt namn för någon utmärkande egenskap av blondin; tvärtom, hon hade då så gärna kunnat heta fröken Grankrona, eller fröken Natt och Dag. För övrigt var hon icke egentligen någon skönhet, men en mycket behaglig flicka, som för sitt blomstrande utseende och en vacker spänstighet i hela sin hållning intog vid första ögonkastet.

Nu bör man veta, att i Uleåborg rådde den tiden – och råder ännu, sägs det – en sträng konvensans i de finare och förnä-mare umgängeskretsarna, så att minsta fel emot regeln där blev bemärkt och utan förskoning nagelfaret. Drifva hade icke upp-

vuxit där, utan skjutit upp som en högstammig björk i en prästgård på landet, och därifrån hade hon sina hemseder. När hon då vid sjutton eller aderton år skickades till en gammal moster i staden för att lära sig god ton och spela fortepiano, var beklagligen hemsederna redan så inrotade hos den unga lantflickan, att ingen fin polityr rätt ville bita på henne, och hon hade den allra största svårighet att lära sig de stränga reglerna i den högnordiska konvenansens grammatik. Kanske hade det slutligen lyckats henne med flit och god vilja, som icke saknades; men olyckligtvis, och till den goda mosterns förtvivlan, kom där saker emellan, som gjorde den goda viljan om intet, och med den även fliten och framstegen.

Drifva var, som sagt, stora flickan, när hon kom till staden, och därför kom hon genast med på de stora kaféerna med deras kolossala sockerbröd, och baler och supéer med deras lika anse-liga konfektbrickor från sockerbagaren B. Uleåborg var den tiden, likasom nu, i hög grad gästfritt och så lystert, som man knappt skulle föreställa sig vid Lapplands portar, vilket *Petit Guide des Voyageurs*, Åbo 1859, nogsamnt intygar. Men som sagt, det var icke fritt från en viss grandezza, en smula glatt is i själva balvärmen, och då endast societetsmässiga personer fick tillträde till societeten, var denna icke heller särdeles talrik. Så mycket mera bemärktes där alla nykomlingar, och så mycket mera bemärktes den unga Drifva. Olyckan fogade ännu därtill, att *hennes* första inträde skedde på en bal hos landshövdingen, och en bal hos landshövdingen är alltid ett evenemang i Uleåborg.

Mostern satte alla sömmerskor i rörelse för att få sin Drifva på nyaste modet, och såvitt det kom an på toaletten, lyckades detta fullkomligt. Något förundrad över sin nya förvandling, för Drifva på balen. I början var hon av häpnad och blyghet alldeles stum och satt där, så styv och orörlig som en av isblommorna på fönstret, där hon en gång satte sig. Allt var för henne så nytt; aldrig hade hon sett sådana toaletter, aldrig sådana uniformer och stjärnor, aldrig vaxljus i kronorna, aldrig betjänter i livré, med

vita västar och handskar; aldrig hade hon kunnat drömma om en sådan musik, som Uleåborgs kapell den tiden, vilket bestod av icke mindre än 8 musikanter, bland vilka den genomträngande klarinetten och den ofantliga basfiolen tillvann sig hennes oförställda beundran. Kort sagt, för flickan från prästgården var allt detta en ny värld, vars skimmer av ljus och glans i början förekom henne som en trollsaga från någon av hennes barnoms bilderböcker.

Den älskvärda landshövdingenskan S. gjorde *les honneurs**, nu som alltid, med utmärkt behag och godhet, och glömde ej heller den blyga lantflickan. Och säkert fanns icke heller någon i Uleåborg, hos vilken en så oerfaren flicka kunde finna ett mera välvilligt beskydd. Med sitt öppna sinne och med den ofördärvade ungdomens instinkt fattade Drifva också genast ett sådant förtroende för sin nya beskyddarinna, att den första beklämningen hastigt gav vika och hon redan någon timme därefter kände sig äga mod att våga några steg på egen hand i den klart upplysta salen.

Efterhand växte hennes mod, ju flera bekanta hon upptäckte på balen, och angläsen med en student, som fordom åkt kälke med henne på prästgården, återgav henne fullkomligt åt sig själv. Hon började finna balen helt trevlig och alldeles icke så vådlig, som hon i början föreställt sig. Och då hon aldrig gått i dansskola, men däremot var en utmärkt virtuos i konsten att ”väva vadmal och låta skedarna gå gå”, företog hon sig i angläsen att låta skedarna gå gå också där, med en hurtighet, som satte kavaljererna i förundran och damerna i häpnad.

Och när Drifva hade roligt, så ville hon ha roligt på sitt sätt. Beskyddarinnan var upptagen av andra gäster, och den goda mostern, som ansåg sig fullkomligt lugn efter Drifvas första styva debut på balen, hade fördjupat sig i de klyftiga uträkningarna av ett trerutersboston* i förmaket. Drifva var alltså lämnad på egen hand och märkte alldeles icke de förvånade blickar, som riktades på henne från alla håll. Efter angläsen följde en svensk kadrlj, sömnig som vanligt, ty den tiden var fransäsen okänd och polkan

en fjärran framtidsfråga. Drifva hade roligt, det kunde man se på henne. Hennes moatjé var den gången en mycket artig, men något tungrodd äldre assessor; det var detsamma, lika roligt var det ändå. Drifva fann kadriljen alldeles för långsam, och i stället att stå när man skulle stå och konversera när man skulle konversera, ville hon vara beständigt med och släpade sin kavaljer efter sig, om han ville eller icke, i tid och otid. Det var en dubbel fåt* av Drifva. Icke nog med att hon ånyo ådrog sig allas blickar; hon släckte måhända på samma gång en börjande kärlekslåga i den gamle assessorns förkolnade hjärta och överkorsade, utan att ana det, sin egen sannolika fullmakt som blivande assessorska.

Till råga på allt kom sedan en kotiljong, och Drifva erhöll till kavaljer en mycket fin ung köpman, som dansat både i London och Hamburg och anförde kotiljongen. Turerna där, – ehuru visst icke så labyrintiska som nuförtiden brukas – var för den stackars lantflickan en fullkomlig gåta. Men hon lät icke skrämman sig, hon tog saken fermt på sitt sätt och avhögg de gordiska knutarna med den gladaste min i världen. Förgäves sökte hennes kavaljer att återföra sin ostyriga moatjé på rätta stråten igen; hon skrattade så som man icke brukar skratta på baler i Uleåborg och förklarade att det tjänade till intet att krångla, det skulle nog gå lika bra ändå. Arma Drifva, hon hade ”höga berg och djupa dalar” i sitt huvud och tyckte att blott hon tog sin student eller någon annan och svängde om mitt i ringen, gick allting förträffligt. Hela kotiljongen kom i uppror och villervalla. En sådan skandal hade man aldrig upplevt på en bal hos landshövdingen! Herrarna smittades av munterheten och skrattade så att de artistiskt knutna vita halsduksrosorna slapp upp* uti knytningen, och damerna skrattade med, så mycket den goda tonen medgav, och så att briljantörhängena helt litet fläktade; men mest av alla skrattade unga Drifva själv, och när kotiljongen var slut, slog hon sig ned på en stol och grep ifrån brickan ett glas punsch.

Ett enda av dessa felsteg hade varit nog att väcka ett oerhört uppseende, och om Drifva med avsikt velat göra sig omöjlig för

societeten i Uleåborg, hade hon ej kunnat finna säkrare medel. Mostern, trött vid att göra bet på bet i sitt trerutersboston, kom ut i salongen och hoppades finna sin Drifva beundrad och fjäsad*, men fann henne, omgiven av en mycket tvetydig munterhet, tömmande sitt punschglas så tappert, som hade det varit ett spetsglas mandelmjök!

[...]

Huru den unga fröken spelade fortepiano.

Malisen vill påstå att dansskolor icke är något mönster av tystlåtenhet, när det gäller andras fel, och Drifvas dansskola lär icke ha varit något undantag. Åtminstone är det säkert att allehanda besynnerliga historier kom i omlopp, vilka, som det plägar gå här i världen, av en liten sanning gjorde en stor lögn. Man berättade förunderliga saker om Drifvas metod att lära sig dansa. De som hade minst att berätta visste att hon lagt krokben för pojarna i kadriljen, så att de stupat som kortsoldater. Andra visste mera och försäkrade att hon luggat dansmästaren och rivit sönder hans frack. Ja, många påstod som en dagens sanning att Drifva slagits med hela sällskapet och kört allesamman på dörren, de långa bokhallarna icke undantagna. Men därom kom alla överens, att en sådan björnunge ännu aldrig med sina vilda fasoner profanerat den moderna danskonsten.

Det föll ingen in att dela felet mellan en något uppsluppen, något trotsig och yster flicka på ena sidan och en förvänd uppfostringsmetod på den andra. Drifva var icke mera hård än den isbit som smälter för vårsolens första strålar, men att låta forma sig till en docka i en vanlig dockfabrik, därtill var hon för spröd, och i stället att smälta, gick hon sönder i hundra kantigheter.

Jag har glömt säga, att där fanns uti dansskolan en varelse, med vilken hon sympatiserade, och det var en skolgosse, som jag vill kalla till Froste. Han var omkring fyra år yngre än Drifva och således bara barnet mot henne, som redan var stora flickan.

Till lynnet var han raka motsatsen, en stilla, tystlåten och oförarglig gosse, som utan knot tog emot beständiga påminnelser om sina klena framsteg i danskonsten. Men så besynnerliga är tycken och böjelser, att just denne fridsamme gosse var den ende som tycktes genomskåda den trotsiga flickan och tog hennes försvar, ej sällan med fara att få stryk för hennes skull; och just han som tycktes vara lättast att kujonera, var den ende, med vilken Drifva aldrig retades, aldrig växlade i hastigheten ett enda förfluget gnabb.

På dansskolan var emellertid ej värt att tänka numera, och moster Margrete – hon hette Margrete, den beskedliga människan – hade icke mod att vidare låta sin Drifva väva vadmal på balerna. Björnungen måste först få en passande nosgrimma. Och tillsviðare skulle hon educeras* med att spela fortepiano.

Uleåborg hade, då som nu, flera skickliga pianister, allesamman fruntimmer, ty naturens visa ordning hade fogat så, att de herrar som spelade, de spelade fiol. En snäll och fattig flicka, nästan likaså ung som Drifva själv, blev den första som skulle lära henne skalor och Mayseders variationer. Där trummades duktigt på de första timmarna, ty Drifva hade en utomordentligt god vilja att göra vad man pålade henne, men felet var att hennes tålamod aldrig länge räckte, och så gick det även med fortepianot. – Nu skall du komma ihåg att flytta tredje fingret över tummen, och låt för all del bli att lägga tummen på de svarta tangenterna, sade lärarinnan. Gott och väl, det gick några toner, men rätt som det var, förfogade sig* tummen dit, där den ej skulle vara. – Du skall komma ihåg att d dur har kors för f och kors för c; och b dur har b för h och b för e, sade lärarinnan ånyo. Omöjligt: Drifva ramlade på, som om aldrig några kors eller ben hade funnits i denna världen. – Och så skall du komma ihåg att det där är basnoter och inte diskant; och kan du inte komma ihåg trestrukna c? Och försök nu att lära dig räkna sextåttandedelstakt: ett tu tre fyr fem sex, ett tu tre fyr fem sex! – Nej, inte sen heller. Drifva tyckte att diskant och bas kunde komma på ett ut, bara den ena brummade

litet grövre och den andra pep litet finare; trestrukna tingestar ansåg hon för bara vidskepelse, och vad räkningen anbelangade, gick det i hennes tanke lika bra utan.

– Nej, nu blir du för tråkig, sade den unga lärarinnan, vars änglatålamod också en gång tog slut.

– Det tror jag nog, svarade Drifva; – jag tycker precis det-samma om dig. Lär mig nu först en vals utantill, så att jag kan spela för moster, och sedan hittar vi på någon rolig bok och läser, tills timmen är slut.

Lärarinnan hade i början några invändningar, men hur det var, gick hon in på förslaget. Sedan man försökt en hel hop valser – Sehnsuchtsvalsen och Suckvalsen och ”Livet förgår som en flod, på dess bölja” – som alla var för svåra, beslöts att man skulle nöja sig med mindre halsbrytande saker. Valet föll på: ”Ack du lieber Augustin, alles ist wech, wech, wech” – det var det ena läroprovet, – och ”Kom, sköna flicka, valsa med mig, mittunder dansen kysser jag dig”, det var det andra. Dem hade Drifva i sitt huvud alltifrån prästgården, därför gick det förträffligt; och dessutom lärde hon sig ackompanjera

Du blickar och jag glömmer
Den sorg, som tärde mig;
Du ler, och jag mig drömmer
I himlen jemte dig.

Det gick också förträffligt, ett slag i basen och två i diskanten. Och när de båda flickorna, lärarinna och lärjunge, ledsnade vid att klinka, satte de sig tillsammans att gråta vid ”Rosa eller Tiggarflickan”, roman i tio delar från stadens lånebibliotek.

Emellertid gjorde sig moster Margrete tid efter annan underkunnig om sin Drifvas framsteg uti musiken och tycktes, mot förmodan, icke vara rätt belåten med lieber Augustin och de övriga mästerverken. – Kära barn, sade hon, – inte förstår jag mig på nutidens musik. Laga att du kan spela Rousseaus dröm

och Wittgensteins marsch och slaget vid Austerlitz; det är då något att komma med.

Drifva gjorde sitt bästa att uppfylla denna billiga begäran, men det ville ej riktigt lyckas. – Kanske är det bäst att jag slutar, sade hon; – jag får inte mina fingrar riktigt i ordning; det måste vara därför att jag vävt dräll.

– Sluta? upprepade mostern, som hade ordet i friskt minne alltsedan dansskolan. – Nej, det går då aldrig an. Du har en för ung lärarinna, hon har ingen respekt med sig. Du skall spela för mamsell Hagtorn.

– Varför skall jag spela, om jag inte har fallenhet för musik? vågade Drifva invända.

– Din pappa har sagt att du skall spela fortepiano, och du skall spela fortepiano. Fallenhet? Liksom inte alla människor skulle ha fallenhet, om man blott bjuder till! Du skall spela för mamsell Hagtorn.

Och Drifva begynte spela för mamsell Hagtorn. Hon var en äldre mamsell, något över fyrtioalet, halva huvudet längre än Drifva själv, mycket bestämd och icke så litet fruktansvärd, men för resten en klok och förträfflig människa. Efter första bekantskapen med Drifvas vävskedsfingrar förklarade mamsell Hagtorn att Drifvas spelning vore tämligen onödig; vid 17 år och utan naturliga anlag blir man ej mer pianist.

Men moster Margrete var envis. Pappa hade nu en gång sagt så och så, och Drifva skulle civiliseras. Därför hade hon ju kommit till Uleåborg.

Och Drifva spelade – två veckor. Samma läxor börjades om igen, samma skalor med kors och ben, samma fingersättning, samma ett tu tre fyr fem sex, samma pina med strukna och ostrukna saker, ”ett streck i huvu’ och tre streck på halsen”, och här var icke att mucka. Cramers klaverskola tröskades på utav alla krafter. Rhodes andante greps i förtvivlan. Diabellis ”Goldene Jugendzeit” trummades med en iver, som frampressade över Drifvas läppar den tysta sucken: – ack om jag redan vore

fyrtio år och sluppe att spela fortepiano för mamsell Hagtorn!

Men Hagtorn var obeveklig, och här var icke att komma från saken med tre man engelska*. I stället begynte Drifva, liksom av musikaliskt nit, att bulka sönder sträng efter sträng på det lilla dusa* fem oktavers klaveret med svarta tangenter där man nuförtiden har vita och vita tangenter där man nuförtiden har svarta. Ping lät det, liksom när barnen vrida sönder en speldocka. Men det hjälpte icke: mamsell Hagtorn nickade bara med den bekanta fruktansvärda minen och lät insätta nya strängar.

Drifva föll till bönboken*: – söta goda mamsell, jag är så rysligt dum, jag kan aldrig få bena på rätt; kanske skulle vi sluta? – Men det hjälpte ändå icke. Hagtorn var obeveklig.

Då tänkte Drifva: det vore väl märkvärdigt, om ej själva Hagtorn måste ha öron som andra människor! Och så begynte hon spela sju gånger falskare än någonsin förr. Det var en infernalisk musik. Det stackars klaveret jamade och pep under hennes fingrar som en katt uti livsfara; Cramer lades på sträckbänken, Rhode mördades, Diabelli rådbräkades levande. Och det hjälpte till slut. En ängel hade kunnat mista kontenansen, och mamsell Hagtorn var icke mer än människa. När hon stått ut med denna musik i tre timmar, körde hon Drifva på dörren, och så var det slut med Drifvas lektioner på fortepiano.

Huru den unga fröken tog timmar uti franska.

Moster Margrete var ganska olycklig över det misslyckade försöket att uppfostra hennes Drifva till pianist. – Vad i himlens namn skall jag göra med flickan! utropade hon. – På det sättet blir det ju aldrig folk utav henne.

– Moster skulle försöka att göra ingenting, kanske det skulle lyckas bättre! vågade Drifva helt oskyldigt invända.

Men på det örat hörde icke moster Margrete. Hon hade pappas bestämda föreskrift att hans något förvildade dotter skulle uppfostras för societetslivet, och alltså var det ej värt att resonera.

För moster Margrete var hennes sväger en auktoritet, som icke tålde några invändningar; hans vilja var hennes lag.

I Uleåborg var ännu den tiden finskan det allmänna samtalspråket, som här stod stadigt på sin naturliga rätt att på själva landshövdingens baler tala så som vår Herre skapat en människas tunga. Svenska kunde visst alla personer av stånd och förmögenhet, men med den hårdare brytning, på vilken man ännu i dag skiljer Uleåborgaren från övriga landsmän. Övriga språk var tämligen okända. Magister S. pluggade med otroligt nit, men ringa framgång ryska i skolpojckarna; sjömännen och några få köpmän förstod engelska; på några handelskontor hade man insikt i tyskan; några få av de yngre damerna hade i Stockholm gjort en flyktig bekantskap med franska språket. Emellertid, och ju sällsyntare friskan var, desto högre stod den även här uti anseende såsom blomman av nutidens moderna uppfostran.

Moster Margrete trodde sig därför ha utgrundat det bästa medlet att civilisera sin björnunge, när hon kom på det infallet att Drifva med all vald* borde lära sig franska.

Svårigheten bestod endast i att finna en passande lärarinna, och sådana växte icke på träden. Den skickliga mamsell W., som höll pension för unga flickor, förklarade sig på intet villkor hugad att slösa sina få fristunder på en så gammal och litet försigkommen elev, som dessutom hade rykte om sig att bringa alla sina lärare till förtvivlan. Den älskvärda fru C. hade troligen samma skäl och avrådde från hela försöket. Mamsell L., en ung lärarinna, hade kanske haft mod därtill, men förbjöds av sin mor, som förklarade rent ut att hon icke ville veta av en elev, som för sina pojckstreck blivit en visa i hela staden.

Moster Margrete vände sig då i vredesmod till de två äldsta skollärarna, rektor A. och konrektor* T., med bön om lektioner; men den förre sade sig icke ha läst franska på 30 år och den senare hade fullt arbete med att plugga Gedikes läsebok i sina skolpojckars breda näbbar. Alltså återstod i hela staden ingen annan lämplig person än en ung student, som vikarierade vid skolan

under titel av magister och som för läsaren kan presenteras under namn av magister Spik. Den unga herrn förklarade sig också genast villig att inviga fröken Drifva i franska språkets mysterier, vilka han själv inhämtat för några år sedan i Uleåborgs skola och sedermera förkovrat under lektor G:s handledning vid universitetet. Men på det att ända till skenet av förtal skulle undvikas och moster Margrete dessutom bli i tillfälle att övervaka Drifvas något misstänkta flit, beramades* genast att magister Spik skulle komma hem till dem var förmiddag kl. 11 och att mostern skulle vara tillstädes vid alla lektionerna.

Så skedde, och det befanns att magister Spik kunde uppvakta med den tidens mönsterbok uti franska språket, Meidingers grammatik, medan skolan i sin oskuld ännu tröskade på Gedike i franskan och Stridsberg i tyskan. Timmarna begynte.

Första prøvostenen var naturligtvis innanläsningen. Vete Frankrikes genius huru det stod till med magister Spiks egen gamla ärliga finska magisterprononciation*, som troligen av en parisare skulle tagits för en besynnerlig avart av finska språket. Men visst är att han gjorde sig all upptänklig möda att förklara huru eu borde läsas som ö, ai som ä m. m. av den krångliga tabulaturen, som i alla tider utgjort många små mamsellers och dito pojkaras värsta vedermöda. – *Cependant** skall läsas *Spangdang*, och *oui** skall uttalas som *voj*, sade han. Försök bara, det går nog för sig!

– Är det icke värre än så? menade Drifva. – Vänta bara: *Spangdang*, *voj*! Var det bra så där? – Och därvid visade hon ett par vita tandrader inom ett par leende läppar.

– Alldeles utmärkt! svarade magister Spik.

– Dessutom är *voj* rena finskan, tillade Drifva; – det måste vara en märkvärdig likhet mellan finskan och franskan.

– Ja, en mycket märkvärdig likhet, svarade magistern, som för sin del fann att själva mesopotamiskan måste klinga som musik från så vackra läppar. – Men låt oss fortsätta, sade han. – Var nu god och läs första kapitlet, första boken av *Les aventures de Telemach*:

– *Calypso ne pouvait se consoler de départ d’Ulysse* ...

Drifva läste perfekt som orden skulle uttalas efter svensk ortografi, men icke var där ens en skynt av franska.

– Mycket bra, sade magistern, som blev allt varmare om hjärtat. – Ja verkligen, mer än jag kunnat vänta med så liten övning. Kanske bara en liten nyansering så här: Calipso nö puvä sö kongsole dö depar d’Yliss. Var så god och knip litet mera ihop munnen.

Drifva knep ihop sin mun som ett körsbär, och magister Spik spetsade helt omedvetet sin egen. Naturligtvis förklarade han vid ett nytt försök att Florian själv icke kunnat uttala denna beniga period på komplettare franska, än hans unga elev.

– Nå, det fägnar mig, inföll moster Margrete. – Jag tycker det låter helt bekant. Aldrig har jag kunnat tro att franskan är ett så lätt språk.

– När man har så utmärkta anlag, går allt av sig själv, var magisterns svar. – Men kanske går vi nu till deklinationerna.

– Ja, kanske går vi till deklinationerna, svarade Drifva, som hade nog av innanläsningen. – Jag är väl inte något barn heller, att jag skulle bråka så fasligt med abc. Men vad vill det egentligen säga: deklination? Är det latin?

– På sätt och vis, ja. Det är ett sätt att böja orden.

– Vad tjänar det till att vränga ord? Men lika gott, försök att böja Spangdang.

– Det kan inte böjas. Det är inflexibelt.

– Så där ja. Nu fick jag magistern fast. Han vill lära mig att vränga ord, och så kan han inte en gång vränga Spangdang.

– Var så god och deklinera *le père*, fadern. Nominativ: *le père*.

– Min far heter inte Pehr och än mindre Lö Pehr. Min far heter Anders Johan och har aldrig haft någon nominativ, så mycket jag vet.

– Kära barn, inföll moster Margrete i förmanande ton, – magistern måtte väl veta bättre än du att Anders Johan heter Pehr på franska. Det kallar jag ett språk, som är kort och begripligt. Här-

omdagen på Pikkuses barnsöl, när de döpte sin flicka till Charlotte Carolina, sade fru C.: det var tårta på tårta, Carolina heter på franska Charlotte. Och så måtte det vara med Anders Johan. Inte sant, herr magister?

– Ja, mycket rätt, alldeles så. Annars brukar man också säga *André Jean*, eller *Jean André*. Men kanske deklinerar vi vidare: Nominativ *le père*, genitiv ...?

– Lö På.

– Genitiv: *du père*. Dativ: ?

– Vad tycker magistern om min nya hatt?

– En liten söt hatt. Och så vackra band. Den kommer säkert mången att avundas.

– Kanske vi kommer tillbaka till Pehr, inföll moster Margrete, ty magistern såg alltför betagen ut, för att riktigt kunna påminna sig dativen av Anders Johan i fransk översättning.

– Vi kunde nu kanske konjugera något, svarade Spiken. – Till exempel: *j'aime*, jag älskar.

– Vad för något? inföll åter moster Margrete med stora ögon. Det gick påtagligen något för raskt med de franska språkstudiererna.

– *Aimer* är ett verb och står som exempel i Meidinger, svarade läraren något förlägen. – *Present indicativ*: *j'aime*, jag älskar. Andra person: *tu aimes*, du älskar.

– Det kommer an på, invände Drifva, i det hon trummade på fönsterrutan. – Magistern må tala i första person, men låt andra personer säga vad de behagar.

– Står det verkligen så uti boken? frågade moster.

– Var så god och se själv: här står det.

– Och kan man inte lära sig franska utan det ordet?

– Det är alldeles nödvändigt; det måste alla kunna.

– Adjö då, herr magister!

– Vad befalls?

– Jag säger: adjö, herr magister. Mjuka tjänarinna. – Och vid dessa ord såg moster Margrete ut som ett irregulärt verb uti Mei-

dingers grammatik. Drifva smålog för sig själv och fortfor att trumma på fönsterrutan.

Magister Spik tog sin hatt, mankerad* och olycklig. – Förlåt mig, sade han, – det finns ingen bildad ung flicka, som ej konjugerar verbet *aimer*; jag kan missta mig på andra person, men vad den första angår ...

– Nej, kom och se! utropade Drifva vid fönstret. – Där står två pojkar och slåss på gatan!

– Tjänarinna, herr magister, var så god och genera sig inte med överplagget, fortfor den irregulära och obevekliga mostern.

Magister Spik drog med en styv bugning dädan, och så slöts den första och sista lektionen av fröken Drifvas studier uti franska språket.

[...]

Härefter fortsätts moster Margretes uppfostringsförsök med ett teaterbesök, men fröken Drifva lever sig in i pjäsen "Olle Nötboms förtvivlan" på ett sällan skådats sätt och orsakar sin vana trogen stor uppståndelse.

Äventyr på skidor.

Dagen efter "Olle Nötboms förtvivlan" och dess oundvikliga efterspel: moster Margretes tusen bekymmer, sken solen frostig och klar över det högnordiska vinterlandskapet. Det var en vacker marsmorgon klockan strax efter 6 och vid pass 20 graders köld, vilket Uleåborgarna av gamla stammen anser för årets rätta medeltemperatur. Men emedan det töat litet dagen förut vid middagstiden, hade man redan en liten skara på drivorna, tillräcklig för en van skidlöpare, men ännu något för svag för den som icke var hemma i konsten.

Bönderna, som inkom med sina planklass till staden, såg med någon förundran en ensam ung flicka, lätt som en mård, flyga

fram över snöfälten vid älvbranterna. Att denna snabba varelse var en flicka, kunde man gissa av den åtsittande svarta sammetskappotten och en dito hatt, som väl nog djärvt avvek från det rådande modet, men likväl var tillräckligt kokett, för att röja ett näpet flickhuvud under dess skyddande skärm. Råkade man däremot bli varse de lappskodda, skidbeväpnade fötterna och ovanför dem ett par vida barnbyxor, och fäste man sig vid den styrka och den hurtiga hållning, med vilken den unga nordbon mera flög, än skidade fram över den vita snön, så stannade man i villrådighet, om icke möjligen någon av de djärvaste skolpiltarna snattat sin sisters kappott och begivit sig ut på äventyr i den friska vintermorgonen.

Det är troligen överflödigt att säga vem som den gången gissade rätt. Ingen, som någonsin mött fröken Drifva på skidor, kunde missta sig om hennes person. Lättare flög ingen ripa vid Oulujokis snöiga strand; snabbare sprang ingen ung ren över älvens is, när den fick vända åter tillbaka mot norr; smidigare slank ingen ekorre eller hermelin utför en snöbrant i skogen. Vad hästen är för kosacken på stäpperna vid Don, det var skidorna för den unga Drifva. Som stäppens son sitter fastvuxen i sadeln och syns vara ett med sin ädla springare, så stod Drifva som gjuten på skidorna, orubblig i den vildaste fart, och på dem kände hon sig riktigt hemma. När hon ännu var liten flicka, hade hon på sina små skidor, knappt tre fot långa, strövat kring alla prästgårdens backar. Efterhand byttes de korta skidorna ut mot längre, och nu bar hon dem sju fot långa, av utsökt furu, spänstiga som stål fjädrar och smidiga som ormar. Staven av björk, med dess lilla trissa på spetsen, var endast en fot kortare och ganska smärt, men så begagnades den också mera som balanserstång, än egentligen för att pådriva farten, ty Drifva besatt i hög grad den konst, som är så sällsynt också bland goda skidlöpare, att utan synbar ansträngning och blott genom kroppens elastiska sviktning röra sig hastigt framåt. Det är samma konst, som en övad skridsko-löpare med mycket större lätthet begagnar på sitt halare fält, men

skidorna fordrar mera styrka. Görs det väl, så ser det mycket bra och behagligt ut, ty det är alltid en angenäm syn att se snabba rörelser utföras så lätt, som vore de ett lekverk för minsta barn.

Icke mången finsk flicka, uppvuxen i själva torparkojan och bland ödemarkernas snö, skulle skidat i kapp med Drifva på slät bana; icke mången gosse, van att tumla i de högsta backar, skulle vågat som hon att rusa ned uti bråddjupen. Man hade mer än en gång sett henne i full fart skida ned utför branter, så litet slutande, att man snarare tyckte dem likna ättestupor; man tyckte henne nästan försvinna i ett moln av snö, och dock kom hon alltid ned, med sin smala balanserstång, stående på fötterna liksom en katt. Det visste hon förut; därför uppsökte hon helst de vådligaste ställen, och det roade henne allra mest, när man ansåg henne så gott som begraven i snön och hon åter, liksom en skicklig simmare, oskadd och skämtande dök upp ur det vita snömolnet.

Läsaren kan nu, utan annan förklaring, ana varutav Drifva erhöill sitt namn. På skridskorna var hon mindre hemma, men nog ändå, för att också där vara överlägsen de flesta. Kanske minns ännu någon i Uleåborg hennes vackra smärta gestalt en novembermorgon svävande i lätta elastiska kretsar över den blå isen på älven. Men vad båtade henne, stackars flicka, att vara alla jämnåriga överlägsen i sådana talanger? Ingen flicka av god ton åkte den tiden skridsko i Uleåborg, långt mindre kom det i fråga att gå på skidor. Drifvas talanger blev därför knappast mindre tadlade, än hennes brist på salongsvett. Men det egna var, att hennes exempel ändå icke blev utan efterföljd. Hur det var, begynte från den tiden en och annan ung dam i största tysthet försöka både skridskor och skidor, och fastän det icke ens i vår tid just lär anses rätt fint och elegant i norden att syssla med sådana övningar, så faller det ingen heller numera in att tänka sig sådant som ett brott emot samhällsordningen. Vem skulle ha trott, om man sagt det då, att Drifva i mer än ett avseende stod före sin tid? Och så var det likväl. Att vara ett friskt naturbarn, det är åtminstone icke mer en förbrytelse.

Men vi återvänder till Drifva, där hon, en annan Mercurius med vingade fötter, ilade fram, liksom hade hon lärt sin konst av Lemminkäinen i 13:e runan av Kalevala. Hon var ensam; hennes påräknade följeslagerska hade skyltt på något förhinder, jag vet ej vad. Men rätta orsaken var sannolikt blott att den goda vännens mamma, förskräckt över munterheten vid Olle Nötboms förtvivlan, rent av förbjudit sin dotter att bege sig ut med Drifva på ett så vågat företag, som en färd på skidor till Laanila.

Drifva i sin oskuld tog ursäkten för banko*. – Bry dig inte om mig, hade hon sagt; – jag kan skida ensam, och då hinner jag tillbaka tills moster är väl uppstigen och dricker sin andra morgonkopp. Det hör ju till saken här i Uleåborg att inte stiga upp innan klockan 10 på förmiddagen. Jag har inte begärt lov, ser du, ty moster var så gruvligt ledsen för det jag pratade litet på teatern i går, och nu ville jag inte göra henne mera ledsen. Jag vet inte varför hon aldrig vill höra talas om mina skidor.

Därpå hade Drifva ensam begivit sig ut och befann sig nu bortom Franzénska trädgården och bortom bränneriet samt ovanom Merikoski, ty för att komma till Laanila, måste hon över älven, och därför måste hon uppsöka lugnvattnet ovanom forsen. Färden hade gått raskt, och hon satte sig nu att vila litet vid stranden. Det var en vacker punkt, såsom flera punkter vid älven, i synnerhet sommartid, när trädgårdarna grönskar, laxarna hoppar högt över den ringlande vattenytan och de långa tjärbåtarna halkar som flarn genom de skummande forsarna. Nu var allt snö och is, men visst icke därför sorg och ödemark. Man hade från detta ställe utsikt över en stor del av staden. Solen stod ännu lågt, det var alldeles lugnt, och röken av flera hundra skorstenar steg lodrätt mot höjden. Då glimmade fönstren i staden som eld, de lätta rökmolnen färgades röda av morgonsolen, Drifvas egen andedräkt ångade som en fin sky från hennes friska läppar, och runtomkring låg naturen som en skön, men blek snödrottning, med endast halvöppnade ögon på sin vita morgonbädd. Det var den nordiska vinterns stilla, högtidliga, fridfulla morgonbön.

Drifva satt en stund betagen av denna anblick. Hon hade ganska litet studerat böcker, men desto bättre kände hon naturens stora bok, som legat uppslagen omkring henne alltifrån barn- domen. Allt vad hon nu såg hade hon sett hundra gånger förr. Men likväl förekom det henne nu på visst sätt annorlunda. Hon glömde att hon nu var stora flickan. Där rörde sig något dunkelt i hennes hjärta och kastade över föremålen ett skimmer av längtan, som hon aldrig anat förr. Hon kände sig så ensam nu.

Det förtretade till slut hennes praktiska sinne. – Nej, på det sättet hinner jag aldrig tillbaka till andra morgonkoppen, sade hon till sig själv, och så bar det av i full fart utför den branta backen och nedåt isen på älven.

Knappt var hon där, innan hon fick en särskild anledning att påskynda farten. Från motsatta sidan kom en kursläde* med tre hästar, vilken ämnade sig över älven till staden. Antingen nu kusken körde för nära forsen, eller möjligen annars avvek från den vanliga vintervägen och kom på ett ställe, där strömdraget gjorde isen svag, alltnog att isen brast under den ovanliga bördan och först hästarna, därpå även släden störtade i strömmen, som här var både strid och djup. Faran var icke ringa, nödrop hördes, och man såg hästarna frustande kämpa mot den övermäktiga floden.

Med stormens hastighet var Drifva där. Kusken och skjutskarlen hade genast kommit på fast is, men stod där rådvilla och jämrande, under vanmäktiga försök att dra upp hästarna med tömmskaften. I släden, som var tungt lastad, halvfylld av vatten och nära att sjunka, hördes en svärjande herre utdela befallningar på ett obegripligt språk och förgäves söka att komma ut, emedan fotmanteln* var tillknäppt utifrån.

Drifva hade varit med förut vid sådana tillfällen och visste i ögonblicket vad som här borde göras. – Stå inte och skrik där, ditt dumma nöt, sade hon mera hurtigt än hövligt till skjutskarlen; – ser du inte att hästarna stryps? Laga dig fort till stranden efter en bom, så skall jag och den andre karlen försöka hålla dem så länge. Vänta ... din kniv! Se så ... packa dig av!

Drifva lade nu sina skidor, den ena på den andra, snett över iskanten, kom så till släden och lyckades avskära knapphålen på fotmanteln. Därefter hjälpte hon en främmande herre ur släden. Det var en ung man, vid pass 30 år gammal, av ett fint och förnämnt utseende, men därom brydde sig Drifva icke det minsta. Hon tänkte på hästarna.

Den som försökt det, vet vad det vill säga, när tre samman-spända hästar kämpar för livet i en virvlande flod. De insnärjde sig i tömmar och seldon, de trampade och nedtryckte varandra, och vid deras flåsande försök att få fotfäste, brast iskanten beständigt ånyo under deras bringa och hovarna av deras framfötter. Drifva fick fort nog de yttre draglinorna avskurna, men svårare var det med fimmelstängerna och de mellersta remtygen. – Står ni här och gapar! ropade hon till den främmande herrn och hans kusk. – Lägg er på magen och försök att hålla fast släden, så skall jag försöka haka loss fimmelstängerna ... Nå ... förstår ni inte svenska? Lägg er på magen, säger jag; annars får ni ej tag i släden.

De resande stirrade med förundran på Drifva och svarade på ett språk, som hon icke förstod, men som tycktes äga en viss, mycket avlägsen likhet med hennes forna Spangdang. Drifva var också vacker, där hon stod på isranden med sina högröda kinder, sina blixtrande bruna ögon och den djärva beslutsamma hållningen i farans ögonblick. Troligen anade främlingarna hennes mening, ty de gjorde efter befallning och lyckades, ehuru med möda, att fasthålla den sjunkande släden. Drifva gjorde min att hoppa ned på den, men den av främlingarna, som suttit inne i kursläden, höll henne tillbaka.

– Ni ... inte ... min skull ... dö ... Jag ... dö ... för er! utropade han.

– Prata ni! svarade Drifva, ryckte sig häftigt lös och var med ett språng i vattnet på släden, som av hennes tyngd sjönk än djupare. För att komma åt fimmelstängerna, måste hon icke blott böja sig med armarna och halva kroppen under vattnet, utan även riskera ett kanske mördande slag av de förtvivlat sparkande hästarnas

bakhovar. Lyckligtvis var de arma kräken redan utmattade och till hälften förstelnade; – Drifva hakade loss fimmelstängerna och kom lyckligt, men genomvåt, åter på fasta isen. Läsaren erinrar sig att man hade 20 graders köld.

Den förnåme främlingen avkastade nu sin fina sobelpäls och hängde den över Drifvas axlar. Men hon sköt den skrattande från sig. – Strunt, sade hon; – nog blir jag varm, bara jag kommer på skidorna. Men ni begriper då ingenting; ser ni inte att hästarna sjunka? – Och därvid sprang hon åter till iskanten, lade sig ned, tog den mellersta hästen i grimman och bemödade sig att hålla hans huvud över vattnet. Det var ett tungt arbete, och där hade Drifva ofelbart kommit till korta, om icke skjutskarlen i det-samma anlant med bommar och folk från stranden.

– Nu kan ni sköta er själva! utropade Drifva, sprang upp och stod i ett nu på sina isade skidor. – Lycklig resa! Adjö! – och så bar det av.

Främlingen glömde släden, hästarna, floden, karlarnas støj vid bärgningen och hela den frostiga vintertavlan, blott för att betrakta den smärta flickan på skidorna, så ung, så vacker, så rådig och rask, där hon med vindens fart flög bort över drivorna tillbaka till staden. – *Mais c'est étrange*, det är sällsamt! sade han till sig själv. – *Les démons du nord ne sont pas toujours mauvais genre*; – inte illa, för att vara ett lapskt spöke!

Slädpartiet till Erkola.

Dagarna efter det äventyr, som beskrivs i föregående kapitel av denna vintersaga, hade den goda staden Uleåborg fått ett nytt samtalsämne, som utträngde alla andra, följaktligen även fröken Drifva. Man talade om ingenting annat, än den förnåma franska greven, som reste för att studera norrskenet och, sedan han tillbragt en tid i Norge, Haparanda och Torneå, nu tillkännagivit sin avsikt att vila ut några veckor i det komfortabla, välförsedda och gästfria Uleåborg. Han var ju i alla fall granne med nordstjärnan

och vägg i vägg med polcirkeln, hade han sagt, och det tyckte Uleåborgarna icke illa om; ty de hyser en rättmätig stolthet över deras högnordiska läge, förljuvat av Medelhavets bästa viner, Brasiliens yppersta kaffe och Kinas finaste kejsarte.

Den resande greven förenade med en fransmans ridderliga artighet en ganska förnäm hållning av *grand seigneur*, eller hans höga nåd. Han gjorde sina visiter, naturligtvis först hos landshövdingens och sedan hos några av den finare societeten, och det var icke första gången Uleåborg haft så förnämna visiter, icke heller den sista. Men den förekommande uppmärksamhet, med vilken han mottogs överallt, tycktes göra på honom ett ganska ringa intryck. Bakom hans förbindliga smålöje låg icke den minsta värme; han tycktes vara så trött vid allt fjäs, så likgiltig för alla behag, som omgav honom, att de unga damerna, med rätta förtörnade över hans köld, gav honom spenamnet ”greve Bore”. Denna titel vill jag här begagna, så mycket hellre som hans verkliga namn var något krångligt att uttala också för dem, som i Uleåborg studerat det ryktbara Spangdang.

Greve Bore dolde icke sitt äventyr på isen, men tycktes alldeles ha förgätit den mystiska räddarinnan, som uppträdde vid detta tillfälle. Ett rykte kom ut därom; men malisen försäkrade att det var en ung lapska, som förälskat sig i hans person och följt honom till Uleåborg.

Vid denna tid – det var i mars månad, om jag minns rätt – blev en dag ett slädparti till Erkola, ej långt från staden, – ett av dessa trevliga lustpartier, som icke sällan anställdes av Erkolas dåvarande ägare och ägarinna, den muntraste värd och den gladaste värdinna i Uleåborg. Eliten av stadens bildade societet åkte parvis dit ut, och framför dem, bakom dem eller på sidan, allt hur det föll sig, åkte den franske greven i pulka med ren. Man viskade, kanske ej utan grund, att greve Bore föredragit detta sällsamma voityr, som även i Uleåborg var ganska ovanligt, för att icke behöva bjuda en dam att åka. Pulkan är, som man vet, ett ingkarlsåkdon, alldeles icke inrättat för älskande; icke mer än en

person kan i den beundra en nordisk vintertavla. Men detta förtretade ånyo de unga damerna, ty greven såg bra ut, talade som en bok, förde sig som en prins och bar det superbaste franska skägg. Man konspirerade redan om ett nytt namn: man borde hädanefter titulera honom ”greve *Pulca de Bore*”.

Slädarna ilade i snabb fart ut genom Kajana tull, förbi det vackra Ståleborg, där de döda sover under evigt gröna granar, och anlände till Erkola. Man serverades genast med kaffe och glödgat vin, och så begynte en munter dans. Men greve *Pulca de Bore* satt förnäm i en soffa, konverserande med landshövding-skan och mademoiselle E. W., som hade sjuk fot, tror jag; annars hade hon, som var en av den tidens ämablaste dansöser, visst icke varit förgäten av sina många tillbedjare.

Här vore ett förträffligt tillfälle att, liksom Homeros bokförde Olympens gudaskara, botanisera i blomsterparterren av Uleåborgs skönheter för 30 år sedan, – så många den höga nordens snöblommor, som sedan vissnat under granarna på Ståleborg, eller kastats hit och dit till avlägsna stränder, eller sitter nu som ärbara fruar, mödrar eller mormödrar och pryder väggarna, när deras döttrar dansar. Men vem löper icke fara vid en sådan botanik att säga ett ord för litet eller för mycket och ställas till ansvar för båda? Bättre då att tiga och bortvända ögonen från minnets solglimtar, för att oavvänt rikta dem på främlingen ifrån södern.

Greve Bore var marmor, greve Bore var is, – en glatt marmor och en bländande is; men den kunde ingen stråle smälta. Medan nordens alla behag lyste som norrsken omkring honom, beskrev han för landshövding-skan en ny ballett på *Opéra-Comique* i Paris.

Då hördes plötsligt, medan musiken drog andan, en munter viskning i salen, och på samma gång inträffade en märkvärdig förändring hos greve *Pulca de Bore*. Men för att förklara orsaken därtill, måste vi gå några timmar tillbaka i vår berättelse.

I Uleåborg fanns goda hjärtan, som tyckte det var synd om fröken Drifva och visade henne mycken välvilja, fastän de ej kunde gilla hennes många besynnerligheter. De hade icke, som moster

Margrete, förlorat allt hopp att ännu kunna uppfostra henne, och ställde vänligen så till, att hon blev bjuden på slädpartiet. Men i den punkten var moster Margrete obeveklig. Hon kunde icke glömma landshövdingens bal, dansskolan, musiken, Spangdang och Olle Nötboms förtvivlan, och förklarade nu att Drifva skulle ej sätta sin fot i en societet, innan det blivit ”folk av henne”. Olyckligtvis hade hon redan mornat sig vid andra morgonkoppen, när Drifva kom genomvåt tillbaka från isen med kapott, klädning, byxor och lappskor så stelfrusna, att man kunde bryta dem i bitar. Och fastän hon icke fick reda på *hela* sammanhanget – ty Drifva ljög aldrig, men teg emellanåt – anade hon oråd, och det stärkte henne betydligt i hennes stränga föresats.

Det såg därför lika omöjligt ut för Drifva att komma på något slädparti, som för klipporna i Merikoski att promenera över isen till havs. Och dock inträffade här en av dessa ödets förunderliga nycker, som intrasslar en liten tråd i dagens enformiga härva, och den tråden kan sedan gå genom hela ens liv.

Ödet inställde sig denna gång hos moster Margrete i en bland dess blidaste skepnader, nämligen landshövdingenskan själv, som gjorde ett besök kort före middagen. Landshövdingenskan var en av dem, som visat den stackars Drifva en moderlig godhet, och därför inlade hon nu sitt mäktiga förord för slädpartiet till Erkola. Moster Margrete kom i en betänklig mellanhand och besvarade förslaget med ganska rebelliska invändningar. Det kostade en hård strid. Men slutligen segrade hennes medfödda lojala respekt och landshövdingenskans vänliga löfte att själv ta vård om Drifva. Slädpartiet beslöts.

Nu var det endast fråga om kavaljer. Moster Margrete hade varit vittne till alltför många nederlag, för att utsätta sig för ett nytt, och förklarade att hon skulle ej fara till Erkola, om man än spände en snöplog för henne. Var finna en riddare nog djärv att med Drifva antråda detta nya argonautiska tåg? Ingen hade erbjudit sig; – jag vet ej var Uleåborgs kavaljerer då hade sina ögon. Men Drifva var aldrig rådlös. – Bara moster lånar mig hästen, så

kör jag själv uti snäckan*, och drängen får sitta på hundsfooten*, sade hon utan betänkande.

Mostern häpnade. – Köra själv? Jo, det är dig likt! Men se det blir ej av, det säger jag dig.

– Då skickar vi efter Froste; han kan kуска mig, återtog Drifva.

– Froste? Den lilla pysslingen (det var den skolgossen, som tog uti dansskolan Drifvas försvar)!

– Just han, moster. Så alldeles liten är han inte; han fyller snart fjorton år. Han kan duga åt mig, moster, efter jag själv inte duger åt någon annan.

Froste blev efterskickad, men förklarade att han ej kunde komma före kl. 5 ifrån skolan. – Lika gott, sade Drifva; – jag väntar på dig, och så reser vi efter de andra.

Klockan 5 minuter öfver 5 var Froste på gården. Drifva stod redan där i halv baldräkt och hjälpte att spanna för hästen. – Nu kan du sätta dig på hundsfooten och köra, tills vi kommer till tullen, så blir moster nöjd, sade Drifva. – Men sedan får du ej bli ledsn, om jag tar tömmarna.

Froste rodnade, ty det gick hans manliga värdighet något för när. Drifva märkte det och såg på honom med en enda stor frågande blick ur de bruna ögonen. Det behövdes ej mer. – Det må vara för din skull, svarade gossen trohjärtat.

De åkte alltså ut, och Froste ryckte på tyglarna, för att få hästen i trav; men brunte, van att gravitetiskt lunka med sin ägarinna till kyrkan, var icke den, som förstod så fina inviter. Då blev Drifva otålig, tog piskan och gav brunte ett duktigt rapp, som hade den behöriga verkan.

– Kanske är det så gott att jag tar piskan, sade Froste blygt. – De skrattar åt dig, när du gör så där, och – det är så rysligt förargligt, när de skattar åt dig.

– Jaså, de skrattar åt mig! utropade Drifva trotsigt. – Hoppsan, brunte, nu skall du en gång få riktigt klatsch! – Och därpå reste hon sig till hälften upp i släden och gav den vid sådan traktering* ovana kampen några så duktiga rapp, att han satte av i fyrsprång

utför den långa kyrkogatan.

– Gör du det en gång till, så hoppar jag av och låter dig köra allena, sade Froste bakom henne med en så beslutsam ton, att Drifva lät den lyftade piskan sjunka och såg sig med någon förundran om.

– Tror du att jag inte kan köra allena? frågade hon, till hälften utmanande.

– Nog kan du köra allena, men då får de visst något nytt att tala om, svarade gossen, som övervunnit sin första blyghet. – Det är så illa att de talar så där om dig. Och det är nog mycket ditt eget fel.

– Tror du det? Ja, det är visst mycket möjligt, sade Drifva helt eftertänksam och lade bort piskan.

– Vad hjälper det att säga dem huru bra du annars är, när du beständigt har något så där pojkaktigt för dig? fortfor gossen.

– Härom dagen, när du gick på gatan, tog du en snöboll och kastade en skolpojke i ryggen. Vet du, då skrattade pojkarna ... ja, de skrattade så åt dig!

– Och då tog du väl åter stryk för min skull, Froste?

– Litet gav jag och litet tog jag, det kan vara detsamma. Men du skall inte vara så där, Drifva. Du skall komma ihåg att du är en flicka.

– Nog är det sant, Froste; jag måste visst vara gruvligt obehövlig. Ser du, när moster hela dagen kältar ett och detsamma, så biter det inte på mig, fastän hon väl ändå har rätt i vad hon säger. Men när du säger det ... och för det att jag vet att du håller av mig ... och för det att jag håller av dig, så ... nu skall jag riktigt försöka att inte göra dig ledsen. Du skall få se att jag nu blir annorlunda.

– Du är så bra, Drifva; du är så riktigt bra, när man vet hur du är. Jag vet det nog jag, och tårarna steg i gossens ögon.

Drifva vände sig om och såg än en gång på honom med en av de där stora blickarna. – När jag härnäst är dum och överdådig, skall jag tänka på dig, Froste, och göra som du säger. Inte vill jag göra dig ledsen, – dig, som jag håller så mycket av!

Det var för mycket för den vekhjärtade gossen. Han svarade icke ett ord och vände sig bort, för att dölja tårarna, som tillrade utför hans kinder.

Emellertid hade brunte, som märkte att ingen fara mer var på färde, återtagit sin sävliga kyrkolunk, och likväl hade man redan hunnit ett stycke utom Kajana tull. – Vill du nu ta tömmarna, eftersom vi kom överens om det? frågade Froste.

– Kör du; det är visst bättre så! svarade Drifva. Och så fortsatte båda färden i tystnad. Ganska dunkla tankar rörde sig inom Drifvas själ. Men hos hennes körsven på hundsfotten hade de klarnat med ens till den första kärlekens hela innerlighet. Stackars gosse, icke 14 år ännu, och redan förälskad upp över öronen i en flicka, som stod i sin ålders blomma, medan han var ett barn! En trotsig, vild och förtjusande varelse hade, just för det att hon var hans fullkomliga motsats, uppfyllt hans veka och blyga hjärta med de underbaraste känslor. Han hörde, han såg, han visste ej mer något annat än Drifva. Hur skulle det gå med hans rykte som kusk, och hur skulle det gå med hans läxor i morgon? Stackars gosse – vem har ej en gång i sitt liv, en enda, drömt som han, älskat som han och – kört i diket som han!

Drifva, Bore och Froste.

En lat häst, en kär kusk och en drömmande flicka sympatiserar förträffligt, men gör väl sällan snabba resor. Drifva hade den aftonen ett märkvärdigt tålmod, alldeles emot sin vana. Och då varken hennes kavaljer på hundsfotten, eller hennes lunkentus i selarna försporde* synnerlig lust att påskynda färden, var klockan redan över sex, innan de nalkades älvstranden och Erkola.

Det var tämligen kallt, för att vara i mars, och den uppgående månen sken klart på de rimmiga träden och snöfälten runtomkring, vilka under detta höga luftstreck icke tycktes ha minsta aning om vårens annalkande. Med ens ropade Drifva: – håll! Vad är det som är där vid sidan av vägen?

Froste höll stilla, och båda steg ur. En sex eller sju år gammal gosse satt stelfrusen vid väggkanten. Av hans dräkt kunde man lätt igenkänna ett av dessa fattiga barn, som den tiden, med eller utan mödrar, vandrade i skaror ned till Uleåborg för att tigga, ty det var missväxt och nöd uti upplandssocknarna. Gossen var vid liv, det märkte man på hans korta och tunga andedräkt, men han sov, utan att kunna väckas, denna dvallika sömn, som vanligen föregår döden, när en människa fryser ihjäl.

Drifvas beslut var genast fattat. Hon lyfte gossen i sina armar, utan att bry sig om något biträde, och bar honom till snäckan, svepte renhuden omkring honom och uppmanade Froste att köra. Froste prutade med all makt emot och ville förmå sin dam att åtnöjas med hundsfooten, men Drifva lät icke säga sig; hon ville gå, sade hon, och man hade icke mera långt till Erkola. Froste tog då sitt parti, försmådde att sitta, också han, och båda gick bredvid släden, till dess man inom kort uppnådde målet för färden.

Gården på Erkola vimlade av folk, och gossen blev inburen i drängstugan. Men Drifva lämnade honom icke därför åt sitt öde. Vål förfaren i konsten att återkalla frusna till livet – en konst, som så ofta behövdes i de stora ödemarkerna av hennes lantliga hembygd, – tillsåg hon själv att han ingalunda fick värmas framför ugnen, utan gneds över hela kroppen med snö, tills lederna blev mjuka och de stelnade livsandarna småningom återvände. Då först tänkte Drifva på balen därinne; ordnade i största hast sin derangerade toalett framför en fyratums spegel med spräckt glas, som fanns uti drängstugan, och begav sig därpå med lätt hjärta och gott samvete in till de dansande.

Tyvär hade den spräckta spegeln försåtligt dolt för henne åtskilliga brister i toaletten, vilka icke undgick åskådarnas övade skarpblick därinne i salen. Det rika mörka håret, uppfäst i nacken med en sköldpaddskam enligt den tidens sed, hade till en del lösgjort sig ur sina bojor och flöt ned över halsen. Skärpet, som likaledes hörde till den tidens mode, hade råkat på villovägar kring hennes spänstiga liv, och klänningen var, oaktat några jämnande

handtag, allt annat än slät och ordentlig, såsom den borde vara. Händerna, vilka nyss gjort den föga balmässiga tjänsten att gnida en tiggarpojke med snö, var rödfrusna ända uppåt armarna, och sanningen att säga, så hade en av handskena rämnat vid ett otåligt försök att tränga dem på dessa samma händer, som nyss blivit använda till ett för alla handskar så främmande ändamål. Alla dessa bristfälligheter, vilkas anledning ännu var obekant, väckte vid Drifvas första inträde en tämligen allmän, ehuru förstulen munterhet, och den ena viskade till den andra, att nu skulle man visst få profitera av någon ny scen ur Olle Nötboms förtvivlan.

Och Drifva var likväl vackrare då, än hon kanske någonsin varit förr. En god gärning livar också den vekaste själ, och Drifva, vars känslor så lätt uppflammade, bar på sin purprade kind och i sina glänsande ögon det tysta vittnet om en livlig inre tillfredsställelse. Hennes hållning var rak, rask och spänstig, såsom den alltid var, men där var nu på samma gång en viss blyghet däri, en mera kvinnlig återhållsamhet, än där funnits förut. Var det nu av samtalet med Froste, eller av kännedomen om alla de oblidade omdömen, för vilka hon varit utsatt, eller möjligen av en naturlig skygghet att göra uppseende med sitt tysta barmhärtighetsverk uti vinterkvällen, alltnog att, så livad hon än inträdde, brast denna gång hennes vanliga mod, och hon drog sig efter de första hälsningarna in i ett sidorum, dit landshövdingenskan genast följde henne, för att, trogen sitt löfte, ta den brydda flickan under sin vård och ordna de nyssnämnda, blott alltför synbara bristerna i hennes toalett.

De få minuter hon dröjt uti salen hade likväl varit tillräckliga att på henne fästa en mans ofrånvända blickar, och det var den franska grevens. Han hade sannolikt ögonblickligen igenkänt henne, ty genast därefter hörde man honom fråga med mera intresse, än han förut behagat visa någon av Uleåborgs skönheter, vem den nyss komna damen var.

Man sade honom hennes namn. Det tycktes förvåna honom. – Hon måste icke vara född här i nordens? tillade han.

Man försäkrade honom med ett småleende, som innebar huru man borde kunna se det på henne, att hon var född och uppfostrad i en prästgård på landet, till hälften i ödemarkerna.

Greven teg. Men en stund därefter, när Drifva åter inträdde, – ånyo rodnande, emedan, på samma gång hennes derangerade toalett blivit fullkomligt iordningställd, även dess orsak blivit röjd, – lät greve Bore presentera sig för henne. Det väckte genast uppmärksamhet, och emedan alla kände med vilken framgång Drifva tagit lektioner uti Spangdang, väntade sig skämtarna i sällskapet mycket roligt av hennes konversation med den förnämde fransmannen.

Till allas förundran räckte greven henne sin hand på nordiskt vis och sade med den lilla blandning av norska och svenska, som han inhämtat under sina resor: – De vilde dö för mig, mademoiselle. Jeg takker dem og skall prise ödet, där som det förundes mig att lade mitt lif för dem.

Kringstående damer och herrar, som med förlåtlig nyfikenhet spetsat sina öron, tog i början denna ovanliga artighet för ett elakt skämt, men deras förvåning steg, när Drifva – åter något modigare genom hägkomsten av äventyret på isen – svarade härtill: – jag tackar för löftet och skall ha det i minne, om det behövs någon gång.

Icke långt därefter satt greven åter vid landshövdingkans sida, och bredvid henne satt Drifva på andra sidan. Samtalet fördes nu på franska med den älskvärda beskyddarinnan som tolk. Man såg på Drifva att hon fruktade sig själv; det var ett visst band över hennes annars så självsvåldiga hållning, och det klädde henne så mycket mer, emedan ingenting nu grumlade det behagliga intrycket av hennes naturliga förstånd och öppna okonstlade väsen. Landshövdingkan märkte med moderlig glädje denna förändring och underlät icke att, till hälften rörd, till hälften skämtande, förklara för greven den verkliga orsaken till Drifvas första, något oförberedda inträde i sällskapet.

Greve Bore fixerade Drifva med en människokännarens skarpa

blick, som ofrivilligt kom henne att sänka sin emot golvet. Måhända hade han upplevt tillfällena, när dylika drag av ädelmod varit en väl spelad komedi. Men resultatet av hans forskning tycktes utfalla tillfredsställande. Hans i början mörka öga klarnade, men han tillade endast med ett allvar, som antydde att han fordrade mycket av människorna: – *c'était un devoir accompli*, det var en uppfylld plikt.

Denne man hade något ovanligt strängt och tillika sorgset uti sitt väsen, vilket på en gång skrämde och anslog Drifva. I allt vad han sade røjdes en rik, men sannolikt bitter erfarenhet utav livet. Han talade, mot sina landsmäns vana, blott sällan och flyktigt om sig själv; men hans ord lät ana, att någon djup sorg, måhända en bedragen kärlek, tidigt drivit honom ut på vidsträckta resor i främmande länder. Därefter hade han i åtta år kringströvat större delen av världen, för att studera natur och människor, och resultatet av de sistnämnda studierna tycktes icke ha gjort honom lycklig. – Jag flydde, sade han, – långt från det civiliserade samhället och fördjupade mig bland vildar och öknar, för att finna de dygder, på vilka jag sätter det mesta värde: sanning framför allt, sanning utan smink och redlighet utan svek. Förgäves! Även vilden hade lärt att bedra, även ödemarken bar i sitt sköte svek och trolöshet. Och när jag, trött att leta, återvände till civilisationen och hoppades bland dess yttersta gränsvakter finna människor efter mitt sinne, fann jag i stället samma förkonstling, blott under andra former. Envar försökte, så gott han kunde, att vara någonting annat än sig själv; vanor, uppfostran och falska begrepp om den verkliga bildningen hade överdragit människorna med en glatt fernissa, för tunn för att dölja deras inre tomhet, men likväl tillräckligt stark, för att pålägga dem en mask av konvensans och en börda av former, vilka påtrycker dem en stämpel av falskhet och skymmer för dem det väsentliga i livet, det som ensamt är värt att vi för det må leva och dö. Vilken skillnad mellan denna natur, som i det största och minsta är idel sanning och sublim enfald, och dessa människor, vilka tror sig fullkomliga och upp-

höjda i samma mån som de avlägsna sig från naturens enkelhet till ett självgjort system av förkonstling och hyckleri!

– Förlåt, *madame*, tillade han, – erfarenhetens träd bär ofta bittra frukter; men er fina känsla skall säga er, att om jag vågat så utan förbehåll uttala min mening i er närvaro, så är det blott emedan jag förstår att skänka den aktning, som de förtjänar, åt verklig bildning och ädla tänkesätt.

Drifva lyssnade med undran, nästan med häpnad på dessa ord, som hon icke förstod, men vilkas mening hon anade av det som då och då blev tolkat för henne. Hon visste ej varför hon kände sig så fångslad vid denne besynnerlige man, – så rädd och likväl så tillitsfull. Hon lyssnade på honom såsom ett barn nästan andlöst hör på en underbar saga, och det tycktes henne som hade hon nu för första gången hört en man, en verklig man, tala. Att denne man tillika var ung, ståtlig, förnäm och på allt sätt överlägsen alla som hon dittills känt, det tänkte hon icke på, men hon hade ej varit flicka, om ej även dessa egenskaper omedvetet bidragit till det starka intryck, som den främmande grevens personlighet gjorde hos henne.

Minst hade hon någon aning om alla de förvånade blickar, som riktades av det övriga sällskapet på den grupp, där hon satt. Några av kavaljererna, kanske ej alldeles utan damernas bifall, sammansvor sig att ånyo få roligt på Drifvas bekostnad och framträdde med bugningar i laga form, för att uppbjuda henne till dans. Men Drifva, föraktande alla undanflykter, svarade: – tackar så mycket, jag kan inte dansa annat än polska.

Greve Bore smålog: – de hade kunnat sige dem att de hade migraine, att de vricket deres fod eller andet dyligt, viskade han.

- Nej, svarade Drifva utan betänkande; – jag brukar ej ljuga.
- *C'est bien*, det är bra, sade greven och nickade.

Emellertid flög det genom hennes huvud att det vore ändå roligt att få sig en polska, och hon såg sig omkring efter den första bästa student eller bokhållare, som icke just vore så noga med stegen. Då mötte hennes ögon ett par välbekanta blickar,

som stilla och sorgset betraktade henne från en vrå utav salen. Det var Froste, hennes stackars glömda kavaljer, som hela tiden tyst och underlig till mods följt med sina blickar alla hennes steg och hennes långa samtal med den förnäma främlingen. Drifvas goda hjärta veknade. – Kom, Froste, så dansar vi två tillsammans; inte bryr jag mig om de andra, sade hon.

– Tack skall du ha, jag har glömt att dansa, svarade gossen.

– Nå, då dansar jag inte heller, sade Drifva och satte sig. Inom kort var greve Bore åter vid Drifvas sida, och åter följde dem Frostes ögon från hans obemärkta vrå.

Drifvas sista äventyr.

Dagen efter slädpartiet till Erkola gjorde greve Bore visit hos moster Margrete, som råkade däröver i stor förlägenhet. – Vad skall man säga en karl, som inte har annat att göra, än flacka kring världen och gapa på norrsken? Jag önskar vi hade magister Spik; här vore Spangdang på sitt rätta ställe.

– Moster behöver inte annat än svara: *oui, monsieur** till allt vad han säger, tröstade Drifva.

– Men om han nu kommer med sådana besatta kärleksverb, som hör till franska språket, vad skall jag svara människan?

– Då säger moster återigen: *oui, monsieur*; det vill säga: ja så, munsjör. Det är det vanliga svaret i Frankrike.

– Vi får väl se. Mig skall han inte lura, – och inte du heller, tillade moster Margrete med en viss tonvikt, som lät förstå att hon icke var så alldeles okunnig om händelserna på Erkola. Det hade också varit för mycket begärt; hela Uleåborg talade ej om något annat den dagen.

Men den dagen förekom där inga vådliga franska verb. Greve Bore hade hört moster Margrete prisas såsom ortens största kånarinna i konsten att sylta åkerbär och ville nu utbe sig som en grace att vid sin avresa erhålla en burk av hennes sylt. Kungen i Frankrike, sade han, är passionerad för åkerbärssylt, alltsedan

han var i Uleåborg för många år sedan, och hans majestät skulle synnerligen nådigt uppta en burk av denna delikata vara, tillredd med så konstfärdig hand etc. etc.

Kungen i Frankrike! Moster Margrete blev till den grad häpen över en så oväntad ära, att hon knappt förmådde framstamma ”Jaså, munsjör” – och därmed var bekantskapen gjord.

Greven kom tillbaka, kom oftare; det var så mycket att rådgöra om den kungliga åkerbärssylten. Och eftersom händelsevis de bästa åkerbären växte vid ** prästgård, som var Drifvas fädernehem, beslöts att man gemensamt skulle göra en tur ditut, för att låta moster Margrete med sitt kännareöga välja och preparera en riktigt rar sort av prästgårdens förråder.

Sagt och gjort. Moster Margrete och Drifva instoppades i en kursläde; greven följde troget efter. Men Drifva älskade icke den täppta kursläden. Hon hade i tysthet bundit sina skidor vid ena meden, och när man nalkades prästgården, hoppade hon ur. Det var ett nöje att se henne i sin hembygds backar, där var sten, var kulle, vart träd var en älskad barndomsvän! Hon flög som en yrsnö fram över drivorna, och skaran bar så präktigt, och skidorna slant som hermeliner över den vita snön!

Kommen till gården, var hon i ett nu uppför trappan och inne i salen. Hennes gamla far, den hedersmannen, satt där ensam och läste annonserna i tidningar, som var mer än en månad gamla; på en hel vecka hade intet främmande kommit till prästgården. Drifva förställde sin röst och härmade mästerligt gamla rådmän F:s harklingar och skrapningar, till dess hon fick fadern ut, i den tron att hans gamla vän från Uleåborg hade begivit sig hit på sina vanliga smöruppköp. Då skrattade Drifva så hjärtligt, som man endast kan skratta i **, och flög den gamle om halsen, och det varit solsken och vår på ** prästgård.

De kungliga åkerbären väckte en stor uppståndelse på den fredliga prästgården. Endast den gamle kyrkoherden menade helt lugnt: man skulle ej fjäska, man skulle vänta till nästa augusti, så kunde hans majestät få så mycket han behagade.

Greve Bore fann norrskenet i ** vara ganska beundransvärt och dröjde där hela veckan. Under tiden lärde han sig tvenne nordiska konster; den ena att dricka toddy, den andra att gå på skidor. Man sade att hans framsteg i den senare konsten var betydligt snabbare.

En afton sade han till prosten på sitt blandade språk: – Jeg har set mange mennesker, der ligne hinanden som stöbte i samme form, kun en del hvide og en del sorte udenpå. Jeg kjedes ved disse gamle spillekort og forlanger den friske natur, der icke snyrper sin nese i slemme kopier av nyeste moden.

– Hum, hum, svarade prosten, som icke rätt visste huru han borde fatta meningen, – greven är ingen vän av kortspel, hum, hum, här på landet?

– Der som de vilde forere mig en skat efter min gemyth, vilde jeg halde den kjerere end mit øje, fortfor fransmannen.

– Hum, hum, svarade prosten, som började ana vartåt det lutade; – skall det inte vara på en bit?

– Jeg elsker deres dotter mademoiselle Drifvá och beder dem give hende til min grevinde – lydte på en gång det öppna, raska och något otåliga anbudet.

– Hum, hum, jag visste inte att greven redan var gift, genmälde prosten, som åter misstog sig om meningen. – Inte passar min dotter åt grevinnan, hum, hum, och inte heller grevinnan åt henne; – och den något ampra tonen i de sista orden klädde gubben förträffligt.

– Dame! Jeg beder dem mademoiselle Drifvá till min kone.

– Vad för slag? – och prosten glömde i häpenheten sin vanliga interjektion.

Greven förklarade sig. Drifva skulle bli ingenting mindre än hans egen sköna maka och grevinna på hans slott Rambouillet i Provence (det var ett ord, som moster Margrete aldrig fick i sitt huvud). Kort sagt, ett formligt frieri. Då rynkade prosten sin annars fryntliga panna i bistert allvar och förklarade att han skulle tänka på saken. Och på den aftonen tordes ingen knysta ett ord vidare om slottet Rambouillet.

Följande morgon, när saken var behörigen påsoven och överlagd samt Drifva examinerad, föll utslaget i den grevliga Boreska ansökningen. Domen lydde att man skulle vänta till nästa augusti – ”då åkerbären blir riktigt mogna”, som gubben litet maliciöst uttryckte sig. Stod greven då ännu fast vid sitt beslut och ville besvara sig att resa ända hit upp, försedd med nödiga papper och hinderlöshetsbetyg så skulle man se till, – kort sagt, hum, hum, eftersom flickan inte har något däremot, så må det vara avtalat till dess, hum, hum, ”och kanske jag emellertid får den äran att säga bror”.

Därpå inkallades släkt och husfolk, och förlovningen blev på fläcken eklaterad. Men moster Margrete, som icke fått vara med i rådet, blev däröver så bestört, att det fordrades hela franska kungens åkerbärssylt för att försötma detta mankemang. Ännu när greven bad om tillåtelse att kalla henne tant, varpå hon svarade med att kalla honom kusin, svävade henne flera gånger på tungan de fatala orden: ”jaså munsjör!”

Drifva hade sedan några dagar mycket förändrats. Hon hade alldeles mot sin vana varit tyst, tankfull och drömmande, gjort allting i kors och icke riktigt vetat var hon var hemma. Nu när åskmolnet av den fruktade stunden var över, brast hennes naturliga lynne åter löst. Hon flög som ett yrväder från den ena till den andra, härmade sin älskade pappas ”hum, hum, skall det inte vara på en bit?” – sin goda mosters ”jag önskade vi hade magister Spik” – och själva sin fästmans utländska *mademoiselle Drifvá*, med accent på a. Än mer: hon hade märkt att greven var litet lomhörd på vänstra örat. Hon gick då till honom med de ömmaste ord, men allt vid vänstra örat, och när han av vana vände det högra till, var hon genast åter med samma upptåg på vänstra sidan.

Detta överdåd varade i många variationer hela den dagen. Följande dag var hon åter allvarsam. Barnet och kvinnan kämpade med växlande seger om hennes hjärta, och de som såg henne den tiden, kunde aldrig förgäta huru älskvärd hon var i den ena och den andra skiftningen av sitt livliga lynne.

Kort därefter lämnade greve Bore prästgården och snart därpå även Uleåborg. Månaderna förgick; det blev vår, och älven avkastade med brak sitt väldiga istäcke; det blev sommar, och svalorna från Egyptens land flög på snabba vindar högt över nordn. Drifva hade försvunnit från Uleåborgs horisont och vävde och sydde hemma på prästgården. De flesta trodde att greven aldrig skulle komma tillbaka, och man sjöng om henne den vackra visan ”Minä seisoon korkialla vuorella”, vars sista strof beskriver huru flickan en morgon vaknade ensam:

Långt, långt från stranden var skeppet ren
Och greven från hennes famn.

Men en vacker kväll i början av augusti, när franska kungens åkerbär mognade på tuvorna, hördes hästtrav på vägen, och in körde på ** prästgård en liten vacker kalesch, icke precis förgylld, som prinsarna brukar komma i sagan, men likväl något ditåt. Och ur kaleschen sprang hurtigt greve *Pulca de Bore*, försedd med alla nödiga prästbevis och hinderslöshetsbetyg – och följande söndag lystes i kyrkan, och två veckor därefter blev fröken Drifva grevinna. Något skulle hon bli med sin frökentitel, fastän den från början var ämnad till något annat. Och om det icke alltid är en så utomordentlig lycka här i världen att bli grevinna, så är det åtminstone muntert att se huru ödet stundom skämtar med människornas gyckel.

Bröllopet var helt enkelt, efter brudgummens önskan; man dansade blott efter bondfioler. Mången trodde att Drifva den dagen skulle rätt storma ut i något av sina förra ystra upptåg, men därav blev intet. Hon var så vänlig och vacker, att tårarna steg själva den gamle klockarn i halsen; men intet enda upptåg förmärktes annat än det, att hon bad gratulanterna gratulera på grevens vänstra sida, varigenom han lyckligt undgick att höra ett ord. Froste var också bjuden på bröllop och kom dit i stärkta skjortkragar och nya stövlar, som knarrade förfärligt,

vilket av skolpojarna ansågs att vara något riktigt karlaktigt. Och då utnämndes han av Drifva till yngste marskalk med ros i knapphålet och fick dansa med bruden – och icke var han den förste, icke heller den siste försmådde älskare, som, smickrad i all sin förskjutenhet, dansade bort sina ungdomsdrömmar på en underlig aftonstund.

Moster Margrete hade viktigare göra. Hon hade bakat bröllopskraforna och vispat snömosen och klätt bruden och dansat första polonäsen med sin kusin brudgummen och till på köpet garnerat hjorthornsgelén med franska kungens åkerbär; det var dock någon ära till lön för allt vad hon slitit för Drifvas skull.

Det är nu länge sedan, och Drifva har nu i trettio år varit grevinna *Pulca de Bore* på slottet Rambouillet långt ned i Provence och troligen bättre lärt sig Spangdang, än fordom i Uleåborg. Det säges att hon skall vara änka och hennes döttrar hertiginnor och höga damer vid franska hovet. En av hennes söner lär stupat vid Solferino. Man omtalar att kung Ludvig Filip en gång besökt slottet Rambouillet och tackat för en nyss ankommen burk åkerbär från moster Margrete. Kungen var den tiden mycket utsatt för helvetesmaskiner och observerade med häpnad ett par långa misstänkta föremål, som hängde på väggen i slottets vestibul. Men då har grevinnan låtit nedta föremålen, som befanns vara ett par uleåborgska skidor, och tagit några vigulanta språng med dem på gröngräset i parken. ”*Ah, c'est de la Laponie, det smakar av Lappland!*” hade kungen förtjust utropat, ty han kände rätt väl de långa tingestarna. Men då har Drifva svarat med en suck: ”ers majestät, det snöar ej i Provence!” – och då har kungen skrattande räckt henne en klase vindruvor, och då har Drifva fått en släng av sitt forna lynne och helt oförmärkt, men med utsökt skicklighet knäppt en druvkärna rakt mot den stora kungliga näsan, – och det var det sista som sagan förtäljer om fröken Drifvas äventyr.

Läs hela novellen gratis på topelius.sls.fi.

ORDFÖRKLARINGAR

- s. 183 **gjorde les honneurs** – 'mottog gästerna'.
s. 183 **trerutersboston** – Whistliknande kortspel.
s. 184 **fåt** – 'felsteg'.
s. 184 **slapp upp** – 'lossnade'.
s. 185 **fjäsad** – 'uppvaktad'.
s. 186 **educeras** – 'uppfostas'.
s. 186 **förfogade sig** – 'begav sig'.
s. 189 **tre man engelska** – 'angläs'.
s. 189 **dusa** – 'dämpade'.
s. 189 **föll till bönboken** – 'kröp till korset'.
s. 190 **med all Gewalt** – 'med all makt', 'till varje pris'.
s. 190 **konrektor** – Lärare och ställföreträdande rektor vid trivialskola.
s. 191 **beramades** – 'beslöts'.
s. 191 **magisterprononciation** – prononciation – 'uttal'.
s. 191 **Cependant** – (fra.) 'samtidigt', 'emellertid'.
s. 191 **oui** – (fra.) 'ja'.
s. 192 **Calypso ne pouvait se consoler de départ d'Ulysse** –
(fra.) 'Kalypto kunde inte trösta sig över Odysseus bortresa'.
s. 193 **Present indicativ** – (fra.) 'presens indikativ'.
s. 194 **mankerad** – 'sårad', 'stött'.
s. 197 **för banko** – 'för kontant'.
s. 198 **kursläde** – Övertäckt släde.
s. 198 **footmanteln** – Fotsack som skyddar den åkandes fötter och ben mot köld och väta.
s. 199 **fimmelstängerna** – 'skaklarna'.
s. 201 **grand seigneur** – (fra.) 'förnäm herre', 'adelsman'.
s. 201 **voityr** – 'färdmedel'.
s. 204 **snäckan** – Liten svängd korg (på åksläde).
s. 204 **hundsfotten** – Litet baksäte tänkt för körsvennen.
s. 204 **traktering** – 'hantering', 'behandling'.
s. 206 **försporde** – 'visade'.
s. 212 **oui, monsieur** – (fra.) 'ja, herrn'.
s. 217 **bröllopskraforsorna** – Bröllopswienerbröd som liknar kammar.
s. 217 **snömosen** – Efterrätt av uppvispat fruktmos eller gräddskum med smaktillsatser.